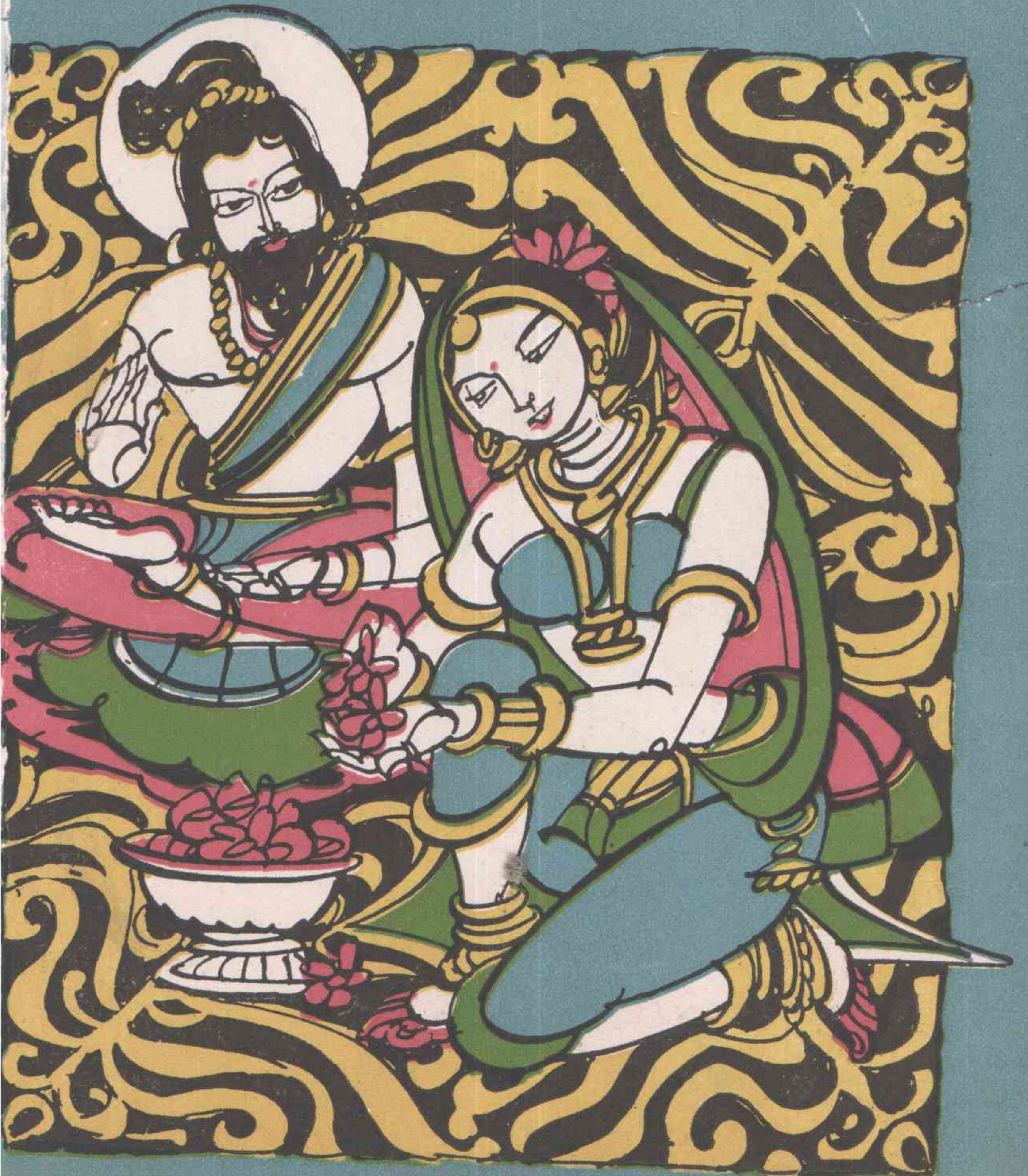

పారిజాతాపహరణం

నంది తిమ్మన

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

CI

i

నందితిమ్మన

పారిజాతాపహరణము

గంగాధర పబ్లికేషన్స్
విజయవాడ-2

గంగాధర ప్రచురణ
ప్రథమ ముద్రణ :
డిశెంబర్ '86

ప్రచురణ కర్త :
కె. మురళీకృష్ణ

ముఖచిత్రం :
బాలి

వెల : రూ. 18.00

ముద్రణ :
వెంకట సత్య ప్రింటింగ్ ప్రెస్
విజయవాడ - 520 003

ప్రకాశిక

అటువేల నియోగి బ్రాహ్మణుడు కాసిక గోత్రుడు అపస్తంబ సూత్రుడు అయిన నంది తిమ్మనను ముక్కు తిమ్మన యని కూడా నందురు. సహజంగా యీయన ముక్కు పెద్దదిగా నుండుట బట్టియో లేక -

శా. నానా సూనవితాన వాసనల నానందించు సారంగ మే
లా నన్నొల్ల దటంచు గంధఫలి బల్కాఁకం దపంబంది యో
షానాసాకృతిఁ బూని సర్వ సుమన స్సౌరభ్య సంవాసియై
పూనెం బ్రేక్షణ మాలికా మధుకరీ పుంజంబు లిర్వంకలన్

వసుచరిత్ర, ఆ - 2, పద్యం - 47

ఈ పద్యము (భట్టమూర్తి) రామరాజ భూషణుని వసుచరిత్ర లోనిది యీయనయే చెప్పగా దీనిని భట్టమూర్తి కొని సందర్భాన్నిబట్టి తన కావ్యములో పెట్టుకొనినట్లు లోకములో ఒక మాట కలదు - ముక్కు మీద యింత మంచి పద్యము చెప్పినందుననే యీయనను ముక్కు తిమ్మన యని కూడా నందురు.

ఏమైనను యీయన పారిజాతాపహరణము నాటి మిగిలిన కావ్యములకన్న మిన్న యనియు - ఈ మహాకవి కవిత్వము మిక్కిలి సరసముగను - సరళముగను నుండుటను బట్టి - 'ముక్కు తిమ్మనార్య ముద్దు బల్కు' అను నానుడే పుట్టినది అంతేగాక.

కం. లోకమునం గల కవులకు

నీ కవనపు తీవి యబ్బునే కూపనట

దేకములకు గగన ధునీ

శీకరముల చెమ్మ నంది సింగయతిమ్మా !

అని నాటి పండిత కవులచే మెప్పులు పొందిన కవీంద్రు డీయన.

ఈ మహాకవి పారిజాతాపహరణమునే గాక త్రిస్తలీ దండకము అను నొక దండకమును గూడా రచించెను. తిమ్మాంబ సింగనల పుత్రుడు. అఘోర శివ గురువు శిష్యుడు. సకల విద్యాచతురుడైన మలయమారుత కవికి మేనల్లుడు.

ఈయనీ గ్రంథము కృష్ణదేవరాయల కంకిత మీయగా-రాయలు సంతసించి అగ్రహారము లిచ్చినట్లు తన కావ్యములోనే చెప్పుకున్నాడు.

నిజానికి కావ్యానికి మూలకథ అంటూ ప్రత్యేకముగా ఏమీలేదు- అసలీ గ్రంథము వ్రాయడాని కొక కారణము. రాయలు భార్యమీద అలిగినందున- వారి నిద్దరిని ఏకము చేయుటకుగాను మహాభాగవతము నందలి దశమ స్కంధములోని యాభై తొమ్మిదవ యధ్యాయమునందు కేవలము మూడు శ్లోకములలో వర్ణించిన కథను మాతృకగా తీసుకొని ఆరు ఆశ్వాసములలో 509 పద్యములతో నీ కావ్యము వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు భార్య తిరుమలదేవి వెంట అరణపు కవిగా వచ్చినందున ఆమె యోగ క్షేమములు జూడవలసిన బాధ్యత వున్నందున, శ్రీకృష్ణ సత్యభామల మీద కథనల్లి చమత్కారముగా శ్రీకృష్ణదేవ రాయలకు పరోక్షముగా 'చురక' వేసి, రాయల దంపతులను ఏకము చేసిన ఘనత తిమ్మనార్యునిది.

ఈ కావ్యములో ప్రధానముగా వివిధ ప్రకృతులు గల మనుష్యుల స్వభావములు, లోకపు తీరు, కార్యాను కూలతకు తగిన యుక్తులు చతురోక్తులు, అచ్చ తెలుగు పదములతో ముద్దులు మూటగట్టు చుండును.

ఈ మహాకావ్యానికి పీఠిక వ్రాసి యిచ్చిన బ్రహ్మశ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తిగారికి, విపుల సమీక్ష చేసిన శ్రీ రెంటాల నారాయణ మూర్తిగారికి మా కృతజ్ఞతలు.

— కప్పగంతుల మురళీకృష్ణ

పీఠిక

‘పారిజాతాపహరణము’ ముక్కు తిమ్మన్నగారు వ్రాసిన రసవత్కృతి శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానములో నష్టదిగ్గజములను కవులుండెడి వారని యందురు. ఇంకను చాలమంది కవులు కృష్ణరాయల యాశ్రయమును పొంది యాయన యనుగ్రహమునకై వేచియుండి యుందురు. ఆంధ్ర సారస్వతములో రాయల యుగము స్వర్ణయుగ మందురు గదా ! అందులో రాయలవారు ప్రతి సంవత్సరము చేయు వసంతోత్సవమున కెందరో ప్రతిభావంతులైన కవులు వచ్చుచుండెడి వారని గ్రంథ సాక్ష్యమున్నది. అట్టి పరిస్థితిలో రాయలు కృతి గొన్నదీ పారిజాతాపహరణమును, పెద్దనగారి మను చరిత్రమును మాత్రమే. మఱి రాయలు సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముడని పేరందినవాడు. ఈ రెండు గ్రంథములనే కృతి పుచ్చుకొనుట యేలా? ఈ రెంటిలోను కూడ కాలముచేత పారిజాతాపహరణమే మొదటిది. రెండవది ‘మను చరిత్రము’. పెద్దనగారు తన కావ్యమునకు తగిన ప్రశస్తిని తెచ్చుకొనుటకు, రాయలచేత యుచితమైన గౌరవము నంది కొనుటకు, వైష్ణవ మతమును గూడ స్వీకరించెనందురు. ఆయన వైష్ణవ మతము స్వీకరించిన మాట సత్యము. దానికి శాసన సాక్ష్యము కూడ గలదు. కానీ తిమ్మన్నగారట్లు వైష్ణవమతము పుచ్చుకొన్నవాడే గాదు. గ్రంథగతాధారములను బట్టి యాయన స్మార్త బ్రాహ్మణుడనియే తోచును. కానీ యాయన అఘోర శైవాచార్యుని శిష్యుడనియు, అందుచేత శైవుడనియు కొందరు వచింతురు. అంత మాత్రమున శైవ మతస్థుడు కానక్కరలేదు. అఘోర శైవాచార్యుల నుంచి

యితడు మంత్రదీక్ష పొంది యున్నను, శిష్యుడు కావచ్చును. కానీ యాయన శివ దీక్షితుడు. పెద్దన వలే రాజ గౌరవము కొరకు మతమును మార్చుకొన్నవాడు కాదు. అయినను నీయన నుండి రాయలు కృతి పొందె నన్నచో రాయల కీయన కవిత్వము నందెంత ముక్కువ యున్నదో మనకు తెలియును.

పెద్దన, తిమ్మనలలో నెవరు గొప్ప కవి? మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణములలో నేది గొప్ప కావ్యమన్న వివాదము చాలకాలమునుండి యున్నది. న్యాయమున కీ రెండును గొప్ప కావ్యములే. రాయల నాటినుండి రెండును గొప్ప కావ్యములుగనే పరిగణింపబడుచు వచ్చినవి. అయినను రాయలు ముక్కు తిమ్మన్నను కృతి నిమ్మని కోరలేదు. ముక్కు తిమ్మన్న యిచ్చిన స్వీకరించెను. పెద్దన్న నడిగి వ్రాయించుకొని కృతి నందెను. ఆయనకు పెద్ద యూరేగింపుచేసి పల్లకి తనకేల పట్టి యెత్తెను. ఇదిగాక కవి గండపెండేరమును వేసెను. ఇంక నిట్టి గౌరవము లనేకము చేసెను. తిమ్మనకు కూడ చతురంతయా నాదులు, నగ్రహారములు నిచ్చెనట. కృతి నడిగి తీసుకొనుట యొకటి, గౌరవాధిక్యము నెఱపుట యొకటి, యివి రెండును పెద్దన తిమ్మన కంటె రాయల వలన పొందిన విశేషములు. ఇటువంటి కారణముల వలన రాయల కాలము నందును, తరువాతను కూడ, పెద్దన మను చరిత్రమునకు విశేషాదరణ ప్రచారములు లభించినవి.

కానీ పారిజాతాపహరణము రసవత్కావ్య మనుటలో మను చరిత్ర మట్టిది కాదనుటలో నెవరికినీ విప్రతివత్తి యుండవలసిన యవసరము లేదు. మించి మనుచరిత్రము రసాభాస కావ్యము. ఈ యొక్క కారణము చాలును. మను చరిత్రము కంటె పారిజాతాపహరణము గొప్ప కావ్యమని చెప్పుటకు. పారిజాతాపహరణమున శృంగారము ప్రధాన రసము. అందునను విప్రలంభము.

‘శృంగారా దతి రిచ్యమాన విభవౌ యద్వి ప్రలంభో రసః’

రసము లన్నింట శృంగారము మిక్కిలి సుకుమారమైనది. ఏమాత్రము గ్రామ్యత్వము రేకగా తోచినను రసము భంజక మగును. అందుచేత శృంగార రసమునను బంధించుట బహు కష్టసాధ్యము. అందునను విప్రలంభము. కవి యెంతయో జాగరూకత వహించవలసి యుండును. కవి వ్రాయవలసిన దానికంటె నొక యక్షరము యెక్కువ వ్రాసినను తక్కువ వ్రాసినను కావ్యమునందు రసనీయత దెబ్బతినును. ఈ యెంతవరకు వ్రాయవలెనన్నది కవి నిర్ణయాధీనమే యైనను, యీ నిర్ణయము చేయుటలో అతడెంతో మెలకువ, వివేకము వహించ వలసి యుండును. అలంకార గ్రంథములలో నెక్కువ భాగము శృంగార రస వ్యంజకతను ప్రస్తరించుటకే గ్రంథ కర్తలు కేటాయించిరి. ఈ విప్రలంభ రసములో మానవిప్రలంభము నీ గ్రంథము నందు ప్రధానము. ఇది నిర్వహించుట యింకను కష్ట సాధ్యము. ఈ మానవిప్రలంభమును ధ్వనింపజేయు కథ నెన్ను కొనుటలో కవి ప్రతిభ మనము తెలిసి కొనవచ్చును.

ఈ కావ్యము నందు సత్యభామ నాయక. శ్రీకృష్ణుడు నాయకుడు. శ్రీకృష్ణుడు దక్షిణ నాయకుడనియు, సత్యభామ మానవిప్రలంభయనియు మనకు తెలియును. కానీ మనకు తెలియుట యేమి తెలియుట? మొద్దు తెలియుట. నిజముగా వారి యీ లక్షణము లెంత నాగరకము లైనవో, వానియందు రసవ్యంజకత యెంత నిండియున్నదో మనకేమి తెలియును? తెలిసిన వాడొక్క ముక్కు తిమ్మన్నగారే. ఆయన తన నైపుణ్యము నంతయు చూపి యీ మానవిప్రలంభము పరిపుష్ట మొనరించి, తన మహా సుకుమార కావ్యకరణ మహా ప్రతిభా విశేషమును సుంకు తీర్చి వెలార్చినను మనమాయన కావ్య సౌందర్య మును శతాంశమైనను గుర్తింపజాలక, యింకను పెద్దనాదులను

పట్టుకొనియే వ్రేలాడుచున్నాము. 'గతానుగతికో లోకః నలోకః పార
మార్థికః' యను లోకోక్తి కింతకంటే మించిన యుదాహరణము లేదు.

పెద్దనగారు గొప్పవాడే. ఆయన యెన్నుకున్న కథ గొప్పది
కాదు. చూడండి, రాయలు పెద్దన నడిగెనట.

‘మనువులలో స్వారోచిష

మనుసంభవ మరయ రస సమంచిత కథలన్

వినసొంపు’ అని.

స్వారోచిష మను సంభవములో రస సమంచిత కథ లెక్కడ
నున్నవి? పెద్దన మక్కువతో వ్రాసినది గానీ, మనము మక్కువతో
చదువు నదిగానీ మొదటి మూడాశ్వాసములే గదా! ఈ మొదటి మూడా
శ్వాసములలో నున్న కథలు ఒకటి వరూధినీ ప్రవరులవి. రెండవది
వరూధినీ గంధర్వ కుమారులది. ఈ రెండును రస సమంచిత కథలన
దగియున్నవా? ఈ రెండును కూడ రసాభాసములే. రస సమంచితము
లనుట కుదురదు.

ఏకత్రై వాను రాగ శ్చేత్

తిర్యగ్జ్యే చ్చగ తోపివా

యోషితో బహుసక్తి శ్చేత్

రసాభాసః త్రిధామతః.

ఇందులో మొదటి తరహా రసాభాసమునకు పెద్దన్న చెప్పిన రస
సమంచిత కథ యుదాహరణములు. స్వారోచి కథలో రస స్పర్శ
యున్నది గానీ దానినీ రసాభాసము వలే పెద్దన్న ప్రస్తరించలేదు.
కాగా పెద్దన్నలో మిగిలినది వస్తుధ్వని మాత్రమే. అది మాత్రము
నిపుణముగా పెద్దనని బంధించినాడనుట నిజమే. కానీ తిమ్మనార్యుని
చూడవలసిన తీరు వేరు. కవి ప్రతిభలో సగము రసాను కూలమైన

కథ నెన్ను కొనుటలో యుండునని మన మంగీకరించినచో, ఆ విషయములో పెద్దన వామనత్వము, తిమ్మన ప్రాంశుత్వము మనకు దృగ్గోచరమగును. మఱి నదియుగాక పెద్దన రసాభాసములో రసాభాసము చేసినాడు.

‘ప్రాంచద్భూషణ భాహుమూల రుచితో’

యన్న పద్యమును వ్రాసి పెద్దన సహృదయులకు ద్వేజకత్వమును కల్పించినాడు. ఇది యెంతయు జుగుప్సావహము. ఏ భాషా మహా కావ్యములలోను నుండరానిది. అట్టిది రాయలెట్లు నందించెనో, పెద్దన యెట్లు వ్రాసెనో మన మూహింపనైనలేము.

విప్రలంభము పరిపుష్టము చేయుటకు కథ యందున్న యవకాశ మంతయు తిమ్మనగారు కొల్లగొట్టు కొనెను. లోకమునందు కారణ కార్యములు, కవి ప్రతిభా పరిష్కృతములై కావ్యము నందు విభావానుభావములగును. కారణ కార్యముల చేత రసభావములు వ్యజ్య మానములు కావు లోకము నందలి శ్రీకృష్ణుడు గాని సత్యభామ గాని వారియందు వ్యక్తమైన అశృపాతాది కార్యములు గానీ, రసచర్వణ కుపయోగములు కావు. అనగా వట్టి కథ తీసికొనుము. అది రెండు భాగములు, ఒకటి కారణములు, రెండు కార్యములు. ఈ కారణములు మరల ఆలంబన కారణములు, ఉద్దీపన కారణములు రెండు భాగములు. కార్యములు మరల రెండు భాగములు. ఆ హార్య కాదులు, సాత్విక కారణములు. లోకము నందెక్కడను నివ్వెయే దొరకును గాని భావములు దొరుకవు. ఈ భావములు నలుబది యొకటిగా భరతుడు లెక్కించెను. వీనిలో తొలుతటి యెనిమిది స్థాయి భావములు. తక్కిన ముప్పది మూడు వ్యభిచారీ భావములు. లోకమునందు కార్య కారణములు రత్యాది భావములకు ననుమాపకములు కావచ్చును. లౌకిక కథలందు స్త్రీ పురుషుల మధ్యనున్న రత్యాదులు వారు ప్రకటించు చేష్టల

వల్ల మన మనుమానింపవచ్చును. కాని యిది రసమనుకొని భ్రమింపరాదు. కవి ప్రతిభ యేమి చేయును? ఇప్పుడే లౌకిక కథా గతములైన కార్య కారణము లందలి లౌకికత్వమును, ననుమారుకత్వమును తొలగించి వానియందు వ్యంజకత్వమును సమకూర్చును. అనగా వాని యందున్న దోషములను తొలగించి గుణాలంకార సంయోజనము చేయును. దీనిని ఆంగ్లములో Sublimation అందురు. నవీన నాగరీకులకు సంస్కృతాలంకారికుల మాటలలో చెప్పిన సరిగా నవగతము కాక చాదస్త మనుకొందురు. అందుకని యీ మాట చెప్పితిని. ఈ గుణాలంకార సంయోజనమును Poetic imagination అనవచ్చును. సరే కవి ప్రతిభ గుణాలంకార సంయోజనాత్మకముగా నుండునన్నమాట. ఈ గుణాలంకారములతో కలిసి సహృదయునిచే భావితములై పూర్వము చెప్పిన కార్య కారణములు విభావానుభావములై రసభావములకు వ్యంజకములగును. ఇది సరళి. ఈ సరణి యందు తిమ్మన్న యంతవాడు. తెనుగులో మరియొక కవిలేడు. ఆయన గొప్పదనమంతయు నీ కథ నెన్నుకొనుటలోనే యున్నదని పూర్వము చెప్పితిని. కథను విడగొట్టి చూడండి. శ్రీకృష్ణునికి నష్ట మహిషులున్నారు. వారిలో సత్యభామకున్న గరువతనము మరియెవ్వరికినీ లేదు. శృంగార పర్యాప్తికి ఆమె పనికి వచ్చి నల్లైవ్వరును పనికిరాదు. రుక్మిణి లక్ష్మీదేవి కావచ్చును. అనపాయని కావచ్చును. కానీ ఆమె యందు ప్రపత్తి యున్నంత శృంగార రసానుకూలత లేదు. తక్కిన శ్రీకృష్ణ పత్నులెవరి యందును జతను పరుపరాని యీ శృంగార దీప్తి యొక సత్యభామకే చెల్లును. నారదుడు పారిజాతమును తెచ్చుట అది రుక్మిణి సాధమునందున్నప్పుడే కృష్ణుని కిచ్చుట, ఆయన రుక్మిణికి యిచ్చుట, అచ్చటనే సత్యభామ చెలికత్తై యుండుట, ఆమె యీ సంగతి సత్యభామకు చేరవేయుట, తరువాతి కథాంశము లన్నియు మూలకథలో నుండి యున్న నుండవచ్చును. లేనిచో తిమ్మన

గారు కొన్ని కల్పించి రసానుకూలముగా మార్చి యుండవచ్చును. కాబట్టి వట్టి కథయే రమణీతా ధానముగా నున్నది. కాబట్టి యిట్టి కథ నెన్నుకొనుట, అనగా సహజముగానే రసానుకూలమైన దాని నెన్నుకొనుట కవి ప్రతిభ యనుటలో విప్రతిపత్తి యేమున్నది?

శ్రీకృష్ణుడు నరకాసురుని గెల్చి వానిచే బంధితులైన పదునారు వేల యచ్చరల కొలము జవ్వనులను పెండ్లి యాడెనట. మఱియు నెనమండ్రు మహిషులు కలరట. వీరందరికి యే యే వేళల నెవరికి యెట్టి లీలలు కావలెనో యా యా వేళల వారికట్టి లీలలతో నుఖించుచుండెనట. అని తరువాత యీ విధముగా నందరను సమముగా జూచినను రుక్మిణిని, సత్యభామను మన్నించి నెక్కువ చనవిచ్చునట. ఇప్పుడీ రుక్మిణీ సత్యభామ లిద్దరకు యొకరితో నొకరికి స్పర్థ పుట్టెనని కవి యుత్తర కథా సందర్భమునకు పీఠిక వేయును. ఈ పద్యమును చదివిన తిమ్మన గడసరితనమంతయు మనకు తెలియును.

కులమును రూపమున్మగని కూరిమియుం గల దాన నంచు నీ
వల నల రుక్మిణీ రమణి వాసిఁ జెలంగఁగ సత్యభామ యుం
గులమును రూపమున్మగని కూరిమియుం గలదాన నంచునా
వలఁ బచరింపఁగా రవ రవ ల్పొడమెన్మది వారికెంతయున్.

సరిగా రుక్మిణి గరువము నెట్లు నిబంధించెనో, సత్యభామ గరువమును గూడ పద్యము నందట్లే నిబంధించెను. రుక్మిణికి 'వాసి చెలంగగా' యనియు, సత్యభామకు 'పచరింపగా' ననియు శబ్దములు వాడుటలో రుక్మిణికి, సత్యభామకంటె పట్టమహిషీ గౌరవము కొంచెము పైకి తేలి కన్పించును. కాబట్టి నారదు డచ్చటికే వచ్చెను. అక్కడకు వచ్చినగాని యుత్తర కథనట్లు నడుచుట వీలులేదు. అట్లు కాక

కృష్ణుడు సత్యభామ యింటి కడనే యున్నప్పుడు నారదుడు వచ్చి యుండుననుకొనుడు. అప్పుడు యుత్తర కథ కాస్కారముండునా? రుక్మిణి సత్యభామవలే మాన విప్రలంభమును నడపి యుండునా? కథ యొక్క సౌగంధ్యము చెడిపోవును. రస పరిపోషణము దెబ్బతిని పోవును. కాబట్టి సత్యభామయందు శృంగార నాయకత్వము, అందునను విప్రలంభ రసానుగుణమైనది యున్నది. ఇది రుక్మిణికి లేదు. నారదున కీ సంగతి తెలియదు. అందుచేత నారదుడు రుక్మిణి యింటికి వచ్చినాడు. ఆ వచ్చినవాడు పూవును రుక్మిణి కిచ్చిన కథ లేదు. కృష్ణుడు పరమేశ్వరుడు కావున నాయన దర్శనమునకు పోయినప్పుడు వట్టి చేతులతో పోరాదు. 'పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం' అన్నారు కాబట్టి కృష్ణునకు భక్తితో పూనిచ్చినాడు. కృష్ణుడా పూవు నేమి చేయవలయును? రుక్మిణి కిచ్చుట న్యాయమే యైనను సత్యభామతో చిక్కువచ్చునని యాయనకు తెలియదు. సత్యభామకు పంపుటకా వీలులేదు తాను రుక్మిణి కడ నుండెను. ఇచ్చట నొక పద్యము తిమ్మనగారు వ్రాసెను. వ్యంజకత్వమనగా నింతకంటె వేరెచ్చటను నుండదు.

ఇది భోజాత్మజ కిచ్చినం గినుకతో నే మంచు నూహించున్
మది సాత్రాజితి దానికే నిపుడు వ్రేమం బంపినన్ దీని నె
ల్లదముం జేసిన జాడ దోచునొకా యా లెమ్మిందు నేనున్కిఁ జే
ల్లదువో యేరికిఁ బంపఁగా ననుచు లీలన్ రుక్మిణి కాంతకున్.

'భోజాత్మజ-సాత్రాజితి', రెండు పేర్లు నొకదాని కొకటి సమతూకము గలవి. రెండు గురువులు, రెండు లఘువులు రెండింట నున్నవి. అట్లే 'దాని-దీని' ఇద్దరినీ శ్రీకృష్ణుడు తూకము వేయుచున్నాడు. ఆమెకు వ్రేమతో పంపించుచో, యీమెను తేలిక చేసినట్లుగును. కానీ వెంటనే నిర్ణయము చేయవలయును. అందుకని 'అవులెమ్మిందు నేనుం

జెల్లదువో యేరికిఁ బంపఁగా' అని నిశ్చయము చేసినాడు. ఇక్కడే నున్నాడు కాబట్టి, యిక్కడనున్న రుక్మిణి కీయవలయుటయా నిశ్చయము. ఈ నిర్ణయము తీసికొనుటకు మదిలో నాలోచించునట్లు కన్పించరాదు. అందుచేత 'లీలన్' అనుమాట వాడినాడు. అనగా తన మదిలోని యాలోచనను, గుంజాటనను లీలలో మప్పివేసినాడు. 'లీల' యనగా విలాసము. రుక్మిణికి పూవిచ్చుటలోనే యీ విలాసమును ప్రకటించి తన చేతిలో కొలది కాలమట్టి పెట్టుకొని, విలాసము ప్రకటించి, యీ లోపల నిశ్చయము చేసినాడన్నమాట. కాబట్టి 'లీలన్' యన్నమాట శ్రీకృష్ణుని దక్షిణ నాయకత్వమునకు వ్యంజకము. దానికి తోడు, నారదుని కనుసన్న. రుక్మిణి యీ పూవును చేకొని, మౌనికి మ్రొక్కినదట. ఎందుకు? ఆమె యమాయకురాలు కాబట్టి. ఆవిరి కొప్పులో పెట్టుకొనుసరికి ఆమె చంద్రరేఖను ధరించిన పార్వతివలె నున్నదట. తరువాత నారదుడా పూవు ప్రభావము రుక్మిణికి వర్ణించి చెప్పును. వర్ణించి చెప్పుటయే గాక సత్యభామను పొడుచుచు మాట్లాడును. ఇది తక్కిన దేవేరులందరికిని చేరును. అందరు వోర్చిరి గాని సత్యభామ యెట్లోర్చును? సత్యభామ చెలికత్తె యీ మాటలు విన్నది. సత్యభామ మందిరమునకు పోయినది. ఆమెకు సురంటంటించినది. ఎట్లంటించినదో చూడుడు.

ఎంతకు లేడు నారద మునీంద్రుడు శౌరి వినంగ రుక్మిణి
కాంత వినంగ నేను వినఁగాఁ బలికెం 'బతిగూర్చుదాన నా
యంతటి వారులేరని యహంకృతి నెప్పుడు విజ్ఞవీఁగుచున్
వంతకు వచ్చు సత్యగరువంబిఁకఁ జెల్ల' దటంచు మానినీ.

యీ పద్యము తిమ్మనగారు తప్ప మరొకరు వ్రాయలేరు. ఈ పద్యము మొదలు పెట్టుటయే యిది యొక యాశ్చర్యము. 'ఎంతకులేడు' అన్న

నానుడిలో నారదుని గడసరి తనమంతయు వ్యక్తమగుచున్నది. 'శౌరి వినంగ' 'రుక్మిణీ కాంత వినంగ' యీ రెండూ హ్రస్వ గకారాంతములే. 'నేను వినగా' యిది దీర్ఘాంతము. అనగా వారిద్దరు నారదుడన్న మాటలు విన్నచో బెంగలేదు. 'నేను వినగా' ననుటలో నే నున్నాననే భయము కూడ లేకుండ జంకూ గొంకూ లేకుండ నారదు డిట్లనునా? కావున నా యన యపరాధమున కవధి లేదన్నమాట. 'వంతుకు వచ్చు సత్యగరువమ్మిక చెల్లదు' యన్నమాట యెంత పోటు మాట? వంతుకు వచ్చుననుటలో సత్యభామను తక్కువ చేయుట యున్నది. రుక్మిణీ కాధిక్యము చెప్పుట యున్నది. ఆ మాటలు విని సత్యభామ వ్రేటువడ్డ యురగాంగన వోలె, నేయి వోసిన యగ్నిజ్వాల వోలె లేచినదట. రెండు పమానము లెందుకు? ఒక యుపమానముతో తిమ్మనగారికి తృప్తిలేదు. మొదటి యుపమానముచేత సత్యభామను శాంతింపజేయుటకు వీలులేదు. ఆమె కోపము ప్రాణాంతకమైనదని ధ్వని. రెండవ యుపమానముచేత యా కోపమును కష్టముమీద శాంతింపజేయవచ్చునని ధ్వని. అనగా కోపము శాంతింపజేయరాదు, శాంతింప జేయవచ్చును. స్వభావముచేత మొదటి యుపమానము, దుత్తర కథా విషయముచేత రెండవ యుపమానము. సత్యభామకు మొదట నారదుని పైన కోపము వచ్చినది. 'ఆ మతకరి వేలుపుం దవసి మమ్ము దలంపద నేల యచ్చటన్' అని. తరువాత ముని యేమి సేయును? అని సద్దుకొన్నది. కృష్ణునకు పూవిచ్చుటలో తప్పులేదు. అతనికి కలహమే కల్యాణము కాబట్టి మమ్ము తలంచుటలోను తప్పు లేదు. వచ్చిన తప్పెల్లా రుక్మిణీ తీసుకొనుట. శ్రీకృష్ణు డిచ్చుట. ఈ శ్రీకృష్ణునకు వాడిన పదము 'ధూర్తగోపాలు' డన్నది. రుక్మిణీ సవతి కావున తీసుకొన్నచో తీసుకొన్నది. వచ్చిన చిక్కెల్లా యీ 'ధూర్త గోపాలుని' తోనే. కాబట్టి కోపమంతయు కృష్ణుని మీదనే నిలిచినది.

నా మీద ప్రేమ యున్నట్లు నటించినాడని. ఈ ఘట్టము తిమ్మన్నగారు మహా చాతుర్యముతో నిర్వహించినాడు. సత్యభామ కోప గృహమును చేరినది.

మాసిన చీర గట్టికొని మౌనముతోడ నిరస్త భూషయై
వాసెన కట్టుగట్టె నిడువాలిక కస్తురి పట్టువెట్టి లో
గాసిలి చీకటింటి కడ కంకటిపై జలదాంత చంద్రరే
ఖా సదృశాంగియై పొరలె గాఢ మనోజ విషాద వేదనన్.

‘జలదాంత చంద్రరేఖ సదృశాంగి.’ యీ యుపమానము. కడ కంకటిపై సత్యభామ యెట్లున్నదో తెలియజేయుచున్నది. ఆమె యట్టి స్థితిలో గూడ సౌందర్యము కోల్పోలేదన్నమాట. ఈ వేషమంతయు కావలె నని వేసుకొన్నదన్నమాట. మేఘము కప్పుకొన్న చంద్రరేఖ మనకు కన్పించుటలో నట్లుండును గాని నిజమునకు చంద్రరేఖపైన మేఘము కప్పదు గదా ! తరువాత శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామ కడకు వచ్చును. ఆయనకు విషయమంతయు కరతలామలకమే నాయె. ముందు వచ్చి సత్యభామను తేర్చునిచో తన దక్షిణ నాయకత్వము నిలువదు. శ్రీకృష్ణుడు పరమేశ్వరుడు గదా ! పరమేశ్వరుని యవతారమని యను కొనుటకును వీలులేదు గదా ! ఆయన లీలామానుష విగ్రహుడు. తాను మనుష్యుడై జన్మించినట్లుగా కొన్ని కథలు చేయుచున్నట్లుగా మాయా నాటక సూత్రధారిగా నాయన వెలయింపు చేయుచుండెనేగాని నిజము నకు తాను పరమేశ్వరుడనని భావించువాడగుట నాయన చరిత్రమందలి సొగసు. దక్షిణ నాయకత్వము గూడ నొక వెలయింపే. సత్యభామ యొద్దకు వచ్చునప్పుడు యాయన మానసిక స్థితి తిమ్మన్నగారు వర్ణించును ‘చీనాంశుక మివకేతు మివ ప్రతివాతం నీయమానస్య’ యని యభిజ్ఞాన శాకుంతలములో కాళిదాసు వ్రాసినాడు. ఇక్కడ తిమ్మన్నగారు వ్రాసిన పద్యము యెట్లున్నదో చూడుడు.

అరదము నెక్కి కేతన పటాంచల చంచలమైన తాల్మితోఁ
దురగ జవంబు మున్నడవఁ ద్రోచి కడంగెడు తత్తటంబుతోఁ
దిరిగెడు బండి కండ్ల పగిదిన్ భ్రమియించు మనంబుతోడ నా
హరి సనుదెంచె సత్య సముదంచిత కాంచన సౌధ వీధికిన్.

ఈ పద్యమున కర్థమేమి? ఇందలి యౌచిత్యమేమి? శ్రీకృష్ణుడు మానవుడై నచో మాయా మానుష విగ్రహుడై నచో నీ పద్య మిచ్చట వ్రాయుట సముచితమే యనవచ్చును. మఱి శ్రీకృష్ణుడు లీలా మానుష విగ్రహుడాయె! లీల యనగా వెలయింప జేయుటగాని యధార్థమున కట్లు కాదాయె! మఱి యా సంగతి తిమ్మన్నగారికి తెలియదందుమా? తెలియక పోవుటలేదు. శ్రీకృష్ణునకు నట్టి వెలయింపు యున్నదన్నచో నిందలి కావ్యత్వము సులిగిపోవును. శ్రీకృష్ణుడు లీలా మానుష విగ్రహుడే. ఆయన నిజమునకు నిత్యశుద్ధ బుద్ధ ముక్త స్వరూపుడే. కానీ లోకము లోకమే. శ్రీకృష్ణుడు లోకమున 'దేవక్యాం వసుదేవేన జాతయివ, లోలాయతీవ లీలాయతీవ' యిత్యాది యభియుక్త వచనములు ప్రమాణ వచనములు కలవు. అవి యన్నియు మానవ దృష్టికి వందలు వేలు యంతరువులు దాటిన మాటలు. ఉన్న చమత్కార మేమనగా నివి యన్నియు బాగుగా తెలిసిన వారిక కూడ నాయా చరిత్రములు చదువు చున్నప్పుడు వానియందు సహజత్వము దీపించును. అట్లు దీపించనిచో కథ లేదు. అట్టి చరిత్రలందు ప్రామాణికతను బ్రహ్మవేత్తలు కూడ నొప్పికొందురు. శ్రీ రమణ మహర్షులు కూడ నిట్టి చరిత్రలందు ప్రామాణికత నొప్పికొన్నారు. కాబట్టి మన యంతరువులో నివి యన్నియు సత్యములే. 'ధ్యాయతీవ లోలాయతీవ' యన్న మాటలు పరమార్థావ బోధము కొరకు చెప్పినవి. ఇక్కడ నీ కథ మనము శృంగారపరముగా భావించుచున్నాము. శ్రీకృష్ణుడు దక్షిణ నాయకుడు. సత్యభామ నాయిక. నాయికా గతముగా శ్రీకృష్ణున కట్టి ప్రేమ యభి వర్ణితము కావలెను. ఆ శ్రీకృష్ణుడు నాయిక కడకు వచ్చుచున్నాడు.

ఎట్టి నాయక కడకు ? కోపనయైన నాయక కడకు. ఆమెకు కోపము వచ్చియుండును. కావున శ్రీకృష్ణున కిట్టి తత్తరపాటు. అంతవరకే భావించి యీ పద్య సౌందర్యమును భావించుట సహృదయత్వము. కాబట్టి వేదాంత విషయములను తెచ్చి కదా సౌందర్యముల నన్వయింప గూడదు. ఇచ్చట పద్యములోని సౌగంధ్య శ్రీకృష్ణుని మనస్థితి యా రథ గమన స్థితితో తుల్యముగా నున్నదని యర్థము. అలంకారము లన్నియు నందలివే. 'తిరిగెడు బండి కండ్ల పగిదిన్ భ్రమియించు మనంబుతోడ' పూర్వము చెప్పిన రెండు యుపమానముల కంటె నద్భుతావహమైనది. శ్రీకృష్ణ దక్షిణ నాయకత్వమునకు నిదర్శకమైనది యీ యుపమానము. తరువాతి పద్యములు నొకదాని కంటె నొకటి రసగుళికలే. కృష్ణుడు కోప గృహమునకు పోవుట, తాలవృంతముతో నామెకు వీచుట, సత్యభామ ముసుగుతీసి కృష్ణుని చూచుట, కృష్ణుడామె ననునయించుట, కడకు నామె పాదములకు మ్రొక్కుట, ఆమె యాతని తలను కాలితో త్రోసివేయుట, యీ మొదలైన యంశములన్నియు రమణీయ తరముగా, రసవత్తరముగా వర్ణింపబడినవి. ఏ పద్యమున కాపద్యమె విశిష్టముగా నుండును. లోకోత్తరముగా నుండును. అందులోను కూడ 'జలజాతా సనవాసవాది' యన్న పద్యము మిగుల ప్రసిద్ధమై యున్నది. అది సత్యభామ మ్రొక్కిన శ్రీకృష్ణుని తలను తన్నిన పద్యము. సత్యభామ శ్రీకృష్ణుని తలను తన్నునంత దూరముపోవుట యనౌచిత్యమును వారు కలరు. ఇందలి యౌచిత్య మేమియో అమరుకాది గ్రంథము లుదాహరించి నేను నా భువన విజయ గ్రంథమునందు వ్రాసితిని. అది యంతయు నిచ్చట మరల ప్రస్తావించుట గ్రంథ విస్తర భీతిచే మానితిని, అయినను తిమ్మనగారికిందు యత్కించి దనౌచిత్యమున్నదన్న సంగతి తెలియకపోలేదు. ఆయన దాని కుపోద్బలకముగా నొక యర్థాంతరన్యాసమును వాడి విశేషమును తెచ్చినాడు. 'యట్ల యగు; నాదుల్నేరముల్నేయఁ బేరలుకం జెందిన యట్టి కాంతలుచిత వ్యాపారము

లేస్తురే?' ఇచ్చట నీ యర్ధాంతరన్యాసము వేయుట తిమ్మనగారి కథా
కథన ప్రౌఢికి కిరీటము వంటిది. సత్య తన్నువడ్డ శ్రీకృష్ణుడన్న
మాటలు యెంత సొగసుగా నున్నవో చూడుడు.

కోపన పదహాతిః గుహనా

గోపాలుఁడు గాంచి మెయి గగుర్పొడువఁగ ను

ద్వీపిత మన్మథ రాజ్య

ప్రాపితుఁడై పలికెఁ గూర్మిబయలు పడంగన్.

ఆమె కాలు తాపున కాయన నొచ్చుకొనలేదు. మించి శరీరము గగు
రెత్తినదట. ఆ తాపునకు మన్మథ రాజ్యములో పడినాడట. వట్టి
మన్మథ రాజ్యము కాదు. ఉద్దీపిత మన్మథ రాజ్యము. కావుననే
కుహనా గోపాలుడనుట. ప్రేమ బయట పడునట్లు పలికినాడట. నీవు
తాచినది నాకు మన్నన. నీ పాద పల్లవము నా తను పులకాగ్ర
కంటక వితానము తాకిన నొచ్చునన్నాడు. మఱియింక సత్యభామ
కోపమెట్లు నిలుచును? తరువాత సత్యభామ శ్రీకృష్ణుని దూరును. ఆ
పద్యము లొక్కొక్కటి తెనుగు భాషకు మణిహారములు. వానిని చదివి
వాని యౌచిత్య సౌందర్యములు భావించి యానందింప వలసినదే.
తరువాత సత్యభామ యేడ్చిన పద్యము. దీనిని గుఱించిన రామకృష్ణుని
వ్యాఖ్యాన మందరకును తెలిసినదే. ముక్కు తిమ్మన్న ముద్దు ముద్దుగ
నేడ్చెనన్నమాట నొప్పుకొనని వారుండరు. తరువాత కృష్ణుడు
పారిజాత వృక్షమునే స్వర్గమునుండి తెచ్చి నీ పెరటిలో నాటెద
ననును. పారిజాతాపహరణమున కీ ప్రథమాశ్వాస పృథ్వాంతము పీఠిక
యనవచ్చును. తక్కిన కథ యంతయును గూడ తిమ్మనగారు దీటుగనే
నిర్వహించినారు. ఐదవ యాశ్వాసము కథలో బుణ్యకవ్రతము
సత్యభామ చేయుట, శ్రీకృష్ణుని నారదునకు దానమిచ్చుట మొదలైన
సంగతులున్నవి మరల నాయనను తన నగలన్నియు నారదున కిచ్చి

సత్యభామ విలుచుకొన్నట్లు వర్ణితమైనది. అప్పుడు దేవతలు పూలవాన కురిపించిరి. తరువాత నారదుడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించును. ఇచ్చట బంధ కవిత్వమును వ్రాసి తన కవితా ప్రౌఢినంతయు తిమ్మనగారు వార బోసినారు. వీనిని వేర వ్రాయవలయును. ఇది సమయము కాదు. ఈ పుణ్యక వ్రతము యీ కథకు కొలికిపూసగా చేయుట సత్యభామా శ్రీకృష్ణుల శృంగార నాయక నాయకత్వములకు కొలికి పూస. మధ్య సత్యభామ శ్రీకృష్ణుడు స్వర్గమునకు పోవుట. అచ్చట పారిజాత వృక్షమునకై యుద్ధము పొసగించుట, ఆమె మాటాడిన పోటు మాటలు మొదలైన యంశములలో తిమ్మనగారి గడసరి తనమునకు రస సంధాన చాతుర్యమునకు, కావ్యకరణ ప్రౌఢికి, పరమ నిదర్శకములు.

ఇంక పద్య రచన యున్నది. దీనిని గుఱించి యనంతముగా చెప్పవలయును. తిమ్మన పద్య రచన నిజముగా పారిజాత కుసుమ రమణీయము. నారదుడన్న పద్యము.

పరిమళము సెడదు, వాడదు పరువము దప్పదు పరాగభర భరితంబై
నిరతము జగదేక మనోహరమగు నీ కుసుమరాజ మంబుజ వదనా !

అన్నది తిమ్మనగారి పద్య రచనకు కూడ సమముగా నన్వయించును. కథా గత రచనా వైశద్యమును వివరించు సందర్భమును కొన్ని పద్యము లుదాహరించి వాని యందలి రామణీయకమును కొంత వివరించితిని. తిమ్మనగారి యే యొక్క పద్యమును తీసికొన్నను దానిని వ్యాకరించుటకు స్థలము చాలదు. పద్యము నందున్న భావమును వ్యంజింపజేయుటకు తిమ్మనగారు అక్షరములను గూడ కొలిచి కొలిచి, తూచి తూచి పరమ చమత్కార జనకముగా నొక్కొక్క పద్యమును యమరుక కవి వ్రాసినట్లు వ్రాయును. పద్య రచనలో నింత యుద్ధండుడు కాళిదాసు, అమరుకుడు మొదలైన వారిని విడిచి సంస్కృతము నందే నిద్దరి ముగ్గురు కంటె లేరన్నచో తిమ్మన్నగారి ప్రౌఢి మనకు తెలియును. తెలుగులో నందురా! తిమ్మన గారివలె వ్రాయువారు

న భూతో న భవిష్యతి. సౌకుమార్యము; ప్రసాదము, మాధుర్యము నాయనకు వెన్నతో పెట్టిన విద్యలు. దానికితోడు పలుకులో చావ యున్నది. పలుకుబడినై గ నిగ్యమున్నది. పద్యమును పంచి వ్రాయుట, ఎత్తుగడలు, తెలుగు సంస్కృతపు కూర్పు, సమాసములు, విలుపులు, పిలుపులు యివి యన్నియు పరాంకోటి నంది యుండును. తెలుగు కవిత్వమునందు పద్య రచన యెట్లుండ వలయునో నేర్చుకొన గోరవారు తిమ్మనగారి యీ గ్రంథము నంతటిని కనీసము ప్రథమా శ్వాసమునైనను కంఠస్థము చేయవలయును. కవిత్వమునందు యే గుణమెంతకు మించి యుండరాదో, పదముల పోహళింపెట్లుండ వలయునో, కథా రచన మెట్లుండవలయునో తిమ్మన్నగారు చక్కని యొరవడి నేర్పరచి ఈగ్రంథమును వ్రాసెననిపించును. ఏ పద్యమునైన యుదాహరించి చర్చింపవచ్చును.

శ్రీ రంగేశ్వర నాభి పంకజ రజశ్శ్రీ కంటెఁ జోళేంద్ర తన్వీ
రాజత్కుచపాళి మంజుల కంటె న్సహ్యా భూ భృత్తటి
నీ రంధ్రీకృత గైరిక ద్రవము కంటె న్వన్నె గావించెఁ గా
వేరీ తోయముఁ గృష్ణరాయఁడ హితోర్వినాథ రక్తప్రభన.

యీ పద్యము వంటి పద్యము రాయలపై నెవరు వ్రాసినారు? పెద్ద నాదులు వ్రాసినారా? ఈ పద్యము నేను కొన్ని వందలసార్లు చదివితిని. అయినను దీని యందలి రచనా శిల్పము నాకు కొంగ్రొత్తగనే కన్పించును. అసలు భావమేమిటి? దాని నలంకరించుట, దాని యందు దీప్తి తెచ్చుట, దానిని వ్యంగ్యము సేయుట, యిదియొక పెద్ద విద్య. ఈ విద్య జోలి కిప్పుడెవ్వరును పోవుటలేదు. ఇందలి భావము కృష్ణ రాయలు కావేరీ నదీ ప్రాంతముల రాజుల జయించెనన్నది. వారి రక్త కాంతులతో కావేరీ తోయము వన్నెచేసి నాడనుట భావమును విశేషించుట. రంగనాథుని నాభి పంకజ రజము, చోళేంద్ర స్త్రీల కుచ

మంజరులు, సహ్యా పర్వతపు గైరికాది ద్రవము, యీ మూడును కూడ కావేరీ తోయము నెరుపెక్కించు నట్టివే. వానిని తీసుకొని వచ్చి భావమునకు మెట్లు కట్టినాడు. శ్రీరంగనాథుని నాభి పంకజరజశ్రీ కంటె, చోళేంద్ర తన్వీ రాజత్కుచపాళి మంజరుల కంటెన్'. మొదటి మెట్టునకు 'న' కారము వేయలేదు. రెండవ మెట్టునకు 'న' కారము వేయుటచే గురుత్వము వచ్చినది అనగా దీనికి కార్యకరణ మధిక మన్నమాట. మూడవ మెట్టునకు కూడ గురుత్వమున్నది. నాల్గవ మెట్టైన యసలు భావమునకు కూడ గురుత్వమున్నది. ఈ గురుత్వము చేత నొకదాని కంటె నొకటి కార్యకరణము నందతి సమర్థములైనవని ధ్వని. ఇది భావమునకు మెట్లు కట్టుట. 'వన్నె రావించె' యన్నమాట యీ భావమున నతిలోకమైన వాడుక. పరమ సుకుమారమైనది. తిమ్మన గారు సుకుమారముగా వ్రాయునన్నమాట కూడ, యాయన నాజూకు తనమునకు చాలనిది. తిమ్మన్నగారి ప్రతి పద్యము ముట్టుకొన్నచో కందిపోవునేమో యన్నంత నాజూకు తనముగా నుండును. 'అతని కరతాలావ మర్ధితములై పుష్పములు తమ కంపు సెడవని' నన్నయగారు నలుని గుఱించి వ్రాసినారు. కంపు శబ్దమునకు సువాసన యనియే నాటి యర్థము. ఇప్పుడు దుర్వాసన యను నర్థమున వాడుచుంటిమి. కానీ తిమ్మన్నగారి పద్యములు అవలీ కుసుమముల వంటి వైనను సమృద్ధ ఙ్గములు. అవి నిజముగా పారిజాత కుసుమములే. నా యభిప్రాయమున తిమ్మనగారి వంటి కవి తెనుగులో మరియొకడు లేడు. పెద్దనగారిని కూడ యాయనకు సాటి చెప్పరాదనియే నా యభిప్రాయము. తిమ్మన్న గారు యింత యుద్దండుడైన కవి యగుటయే కాదు, అంతకుమించిన శివభక్తుడు. శివభక్తిలో ధూర్జటిగారికి దీటు వచ్చువాడు. ఆయన పెద్దన గారి వలే రాజాశ్రయమునకు మతము మార్చుకొన్నవాడు గాదు.

ఆయనయే మతము మార్చుకొన్నచో పెద్దనగారి కంటే యధిక గౌరవ మాయనకు జరిగి యుండెడిది. రాయల యందు పరమత సహనము లేదని కాదు. కానీ స్వమతాభిమానము లేదనలేము గదా ! మఱి తిమ్మనగా రరణపుకవి యన్నమాట యొకటున్నది. ఆయన తిరుమల దేవి యెడ రాయలను ప్రసన్నము చేయుటకై నీ గ్రంథము వ్రాసె నందురు. అట్లు చెప్పుటకు తగిన లక్షణము గ్రంథము నందున్నది గానీ, తిమ్మన్నగారట్లు చెప్పిగాని, సూచించిగాని యుండలేదు. కానీ నేను కూడ చిన్నాదేవి విషయమున నీ గ్రంథమును వ్రాసి తిమ్మన గారు రాయలను ప్రసన్నము చేసెననియు, ఆయన కవిత్వము శ్రీకృష్ణ పండితుని సంగీతముతో కలిసి రాయలచేత భువన విజయము చేయించిన దనియు వ్రాసితిని. కానీ అది నవల కల్పిత కథ. దానియందు కొంత సామంజస్యమున్నంత మాత్రమున యిట్టి కథలు, వదంతులు నిజమని చెప్పజాలము. పైగా తిమ్మనగారు పరమ నైష్ఠికుడు. ఆయన యరణమునకు నొప్పికొని యుండెడి వాడు కాదనియే నా విశ్వాసము. ఈ పారిజాతాపహరణము తెనుగు సరస్వతికి కొప్పులో కైసేసిన పారిజాత కుసుమ మంజరి యనుటలో నెవరికిని విప్రతిపత్తి యుండ రాదు. ఈ గ్రంథమును చదువుకొని యానందించుటయే సాహితీ వేత్సత్వమునకు మేలుబంతి యన్న, తిమ్మనగారి గ్రంథమును వ్రాయుటలో పడిన శ్రమ యెంతయని చెప్పగలము? ఆంధ్ర సరస్వతికి రాయల కాలము స్వర్ణయుగము. అందునను తిమ్మనగారు పారిజాతాపహరణము వ్రాసిన కాలము రత్నయుగము.

‘ధన్యో తిమ్మకవిః వయంచ కృతి నస్త త్సాక్తి సంశీలనాత్’

— ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి

స మీ క్ష

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కొలువునఁ గల యష్టదిగ్గజ కవులలో ముక్కు తిమ్మన లేక నంది తిమ్మన యొకడు. రాయలు సమరాంగణ సార్వభౌముడు. సాహిత్య పోషకుడు. రాజ కవి. కవిరాజు. ఆంధ్ర భోజుడు. తిమ్మన కవి యొకసారి ముక్కుపై నీ క్రింది పద్యముఁ జెప్పెనట. అందుచేతనే కాబోలు నా కవికి ముక్కు తిమ్మన యను పేరు వచ్చి యుండునని యభిప్రాయము.

శా. నానాసూన వితాన వాసనల నానందించు సారంగ మే
లా నన్నొల్ల దటంచు గంధఫలి బల్కాకం దపం బంది యో
షా నాసాకృతిఁ దాల్చి సర్వసుమన స్సౌరభ్య సంవాసియై
పూనెం బ్రేక్షణ మాలికా మధుకరీ పుంజంబు లిర్వంకలన్.

క్రింది పద్య మతని వంశాదికము నుగ్గడించుచున్నది.

సీ. కాశిక గోత్ర విఖ్యాతుఁ డాపస్తంబ
సూత్రుఁ డార్వేల పవిత్రకులుఁడు

.....

.....

గీ. తిమ్మనార్యుండు శివపరాధీనమతి య
ఘోర శివగురు శిష్యుండు పారిజాత
హరణ మను కావ్య మొనరించె నాంధ్ర భాష
నా దివాకర తారా సుధాకరముగ.

ఈతఁ డార్వేల నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. ఇంటిపేరు నందివారు. తండ్రి సింగన. తల్లి తిమ్మాంబ. కాశిక గోత్రుఁడు. ఆపస్తంబ

సూత్రుడు. మలయ మారుత కవీంద్రుని మేనల్లుడు. సకల విద్యా వివేక చతురుడు. అఘోర శివగురుని శిష్యుడు. అందుచేత దక్షిణామూర్తి మంత్రోపాసనా పరుడని తెలియుచున్నది. ఆశ్వాసాంత గద్యములో 'శ్రీ మదుమా మహేశ్వర లబ్ధసార సారస్వతాభినంది' యని వ్రాసి కొనెను. దానివలన నాతడు శివభక్తుడని తెలియగలదు. ఇతర కృతు లేవియుఁ గానరావు.

కావ్యమును విమర్శించుటకు ముందు గమనింప వలసిన విషయ మొకటి కలదు. అది యేమి? నామౌచిత్యము. విషయమును వ్రాయుటెంత కష్టమో దానికిఁ దగిన పేరిడు టంతియ కష్టము. విషయము రచించు టొక యెత్తు. పేరుపెట్టు టొక యెత్తు. శీర్షిక నెంతయో జాగరూకతతో నుంచుట విశేష కృషి. కొందఱు కవులు కథను సొంపుగా వ్రాసియుఁ బేరిడుటలో విఫలు లగుచున్నారు. కారణమేమి? తగిన పేరుంచక పోవుటయే. నామౌచిత్యముఁ బట్టియే గ్రంథము చిరకాలముండుటో లేక మధ్య నశించుటయో జరుగును. కథాగమనముఁ బట్టి పేరుఁ బెట్టవలయును గాని సొంతముగాఁ బెట్ట వీలులేదు. ప్రకృత మనుసరింతము. అలౌకిక పాత్రలచే లౌకిక విషయమును జ్ఞప్తి చేయుట విశేషము.

నామౌచిత్యము :-

ప్రబంధమునకుఁ బారిజాతాపహరణమని పేరిడెను. కల్ప వృక్షములలోఁ బారిజాత మొకటి. 'మందారం పారిజాతం చ పుంసి వా హరి చందనం' అను శ్లోకానుసారము పారిజాతము రెండవ వృక్షము. నారదుడు పారిజాత సుమమునే గొని వచ్చెనని చెప్పనేల? మిగిలిన వన్నియు నాలుగక్షరములు గల వృక్షములు. తన పేరు కూడ చూడ నై దక్షరములు. తాను వ్రాయఁబూనినది శ్రీకృష్ణదేవరాయలఁ

గూర్చి. రాయలు శ్రీవైష్ణవుడు. విష్ణువు పంచాయుధుడు. విష్ణువు
ధరించిన పంచాయుధములే తన కావ్యమునకు రక్షణముఁ గల్పించునని
భావించి పంచాశ్వాసములు వ్రాయ సంకల్పించి యుండును. 'పారిజాతా
పహరణ' మనుటలో నపహరణ మను పదమున మంజసముగాఁ దోచును.
సత్యభామకు గర్వభంగమైనట్లు రచించుట కవి యాశయము కాదు.
దేవేరిపైఁ గల యలుకను మాన్పఁజేయుటకే యిది వ్రాయఁబడుచున్నం
దన తులాభార కథను త్యజించి పారిజాత వృక్షముం గొనివచ్చి తన
పెరటిలో నాటింపఁజేసిన సత్యభామ ఘనత యెట్టిదో విదితమగును.
గ్రంథనామమునఁ దొమ్మిదక్షరములుగోచరించుచున్నది. నవగ్రహములు
సదా తన్నుఁ, దన కావ్యమును, దన ప్రభువగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలను
గాపాడునట్లుగఁ గన్పఱుపఁ జేయుటకై యా నామ మిడినట్లు తెల్లము.
అపహరణ మని నుడువుట నాయకునికి దోష మాపాదించి నట్లగునని
సందేహింప నక్కరలేదు. దానికే సందేహించిన నాయక విషయమై
న్యాయము పొసఁగదు. నాయకకు న్యాయము చేయకున్నఁ దన యభి
ప్రాయమునకు భంగము వాటిల్లుటే కాక పాఠకలోకము కూడ స్త్రీని
నొప్పించిన నొచ్చుకొనును. అందుచేతనే తిమ్మన ననాక్షర నామ మిడి
సత్యను సమర్థించి కృతకృత్యుఁ డయ్యెను.

సంగ్రహముగాఁ బ్రతియాశ్వాసము నుండి కొన్ని విశేష
విషయములు పొందుపరుపఁ బడుచున్నవి.

ప్రథమాశ్వాసము :-

శ్రీకృష్ణుని గృహమున కొక దినము నారదుఁ దేతెంచెను.
పారిజాతసుమముఁ దెచ్చెను. దానినిఁ గృష్ణుని కిచ్చి రుక్మిణీదేవికిఁ
గనుసన్నచే నిప్పించును. ఆ సుమ మహత్త్వమును జెప్పుచు నిట్లనెను.

క. పరిమళము.....మంబుజ వదనా.

(159)

మ. అశినీలాలక !.....నిచ్చాగతిన్.

(1-60)

నారదుడు శ్రీకృష్ణుని మనుమడు. భార్యభర్తలు క్రిడ సలుపు నపుడు గల్గిన రతిశ్రమను సుమమే తొలగించునని తెల్పెను. నాయనమ్మతో మనుమడు డల్లు వచించుట సముచితముగా లేదు. నారదుడు దేవర్షి. 'నారం దదాతీ తి నారదః' జ్ఞానము బోధించువాడని యర్థము. మునికిఁ దెలియని విషయము లుండవు. పరులకుఁ దెలియని విషయములు తెలియఁ జెప్పుటయే యాయన ధ్యేయము. ఆజన్మ బ్రహ్మచారియు, జ్ఞాన స్వరూపుడు నగు నారదునికి వావి పరుస లుండవు. అంబుజ వదనా, అశినీలాలక యనునవి స్త్రీమాత్ర పరముగా సంబోధించినట్లు గైకొనవలయును. ఇది యొక తిమ్మనగారి ముద్దు పలుకు. ఆద్యంతముల దై వస్తుతి కావ్యమునకు శుభప్రదము. శ్రీకృష్ణుని దర్శించిన నారదుడు స్తుతించెను.

సీ. ప్రామినుకుల

తే. గీ. యిపుడు నీవు నీవ.

(1-49)

ఇం దష్టావతారములే నుతింపఁబడెను. కారణమేమి ? శ్రీకృష్ణుఁ డష్ట భార్య సమేతుడు కనుక. భార్య లెందఱున్నను వారిలో నెనిమిది మంది మాత్రమే ముఖ్యమని వేఱుగాఁ జెప్పనక్కరలేకయే స్తుతి రూప మున మహాకవి వెల్లడింపఁ జేసెను. పారిజాత సుమమును నారదుని నుండి గైకొని కృష్ణుడు సత్య కీకయే రుక్మిణి కొనఁగినట్లు తన చెలికత్తెల వలన సత్య గ్రహించి మాసిన చీరకట్టి యలుక వహించెను. హరి లీలామానుష వేషధారి యగుటచే భవిష్యత్తును ముందే యూహింపఁ గలిగెను. శౌరి యామె మందిరమున కేగి యాశ్వాసింపఁ జూచెను. ఆతని సేవలఁ గొనియుఁ గినుక మానక చివరకుఁ గృష్ణుని శిరమును వామపాదమునఁ దన్నెను.

మ. జలజాతాసన.....వ్యాపారము లేర్పరురే. (1-121)

ఈ పద్యము ప్రబంధమునకు మకుటాయమానమని పలువురు లోగడనే వచించిరి. వామపాద మనఁగా నెడమ పాదమని, సుందరమైన పాదమని చెప్ప నొప్పును. ఇట్లు కవి యెందులకు వచించెను? ఎట్టి వారికినైన నీ యనుభవము తప్పదని పాఠక లోకమునకు విదిత మగుటకై స్పష్టముగ వచించెను. సత్య తాఁచినను హరికిఁ గోపము వచ్చినట్లు చెప్పఁబడలేదు. మిక్కిలి ప్రీతి కలిగిన భార్య యలిగిన భర్త సహింపఁడు. కావున నామెను సమీపించి కృష్ణుఁ డనునయించుచుఁ బల్కిన పలుకులు ముదావహములు. ప్రస్తుత మా పల్కులు, చేష్టిత ములు మన బోంట్లకు నవ్వు పుట్టించును. ఐనను మృదుమధురములుగా నున్నవి. దీని కీ క్రింది పద్యము చాలును.

ఉ. ఇందు నిభాస్య !.....కెఱుఁగంగఁ జెప్పుమా. (1-115)

చ. నను భవదీయ.....నరాళకుంతలా. (1-123)

ఈ పద్యమందలి 'నను-సుని-బున-చిన-బూని-న్నన-కిన-తను' యను నక్షర విన్యాసమున నవర్ణావృత్తిని లలితముగా నాయకుని యర్థ ప్రయోజనమును సిద్ధింపఁ జేయుటకై ప్రయోగించుట యక్షర శిల్పము. ఈ పద్యమునకు సంస్కృత మందలి సాహిత్య దర్పణా ద్యలంకార శాస్త్రము లందిట్లు చెప్పఁబడినది.

శ్లో॥ దాసే కృతాగసి భవ త్యుచితః ప్రభూణాం
పాద ప్రహార ఇతి సుందరి ! నాస్మి దూయే
ఉద్య త్కఠోర పులకాఙ్కర కణ్ణకాగై
ర్య ద్భిద్యతే మృదుపదం నను సా వ్యథామే.

॥ఇతి॥

శ్రీకృష్ణుఁడు మానవుఁడై జన్మించెను. అందువలననే స్త్రీ లోలత, భార్యావశత తప్పని సరియైనది. ఆయనను దైవదృష్టితోఁ

జూచిన నింతటి చమత్కారము కలుగ నేరదు. ఒక కథగా సాగదు. కాంత పై ని, కనకము పై ని యాశలేని వారెవ్వరు? దైవమయ్యను మానవజన్మ మెత్తినందునఁ బ్రేమ శంబంధమునఁ జిక్కక తప్పలేదు. అది మహాత్ములకైనను దుస్తరమైన దని చాటి చెప్పుటకే కవి కృష్ణుని యనుభవములను వివరించెను.

1-123 వ పద్యమున 'నరాళకుంతలా' యను పదమును బ్రయోగించెను. అందుఁ దిమ్మన స్వారస్యముఁ జొప్పించినాఁడు. అరాళములైన కుంతలములు గలదానా యని యర్థము. సత్య యరాళములైన సాకులతో భర్తను క్షోభింపఁ జేయుననుట వ్యంగ్యము. ఎన్ని మెలికలు పెట్టియైనను స్త్రీ తన మాటను చెల్లించుకొనక మానదని ధ్వనితము. 'శరదంబుద చలచిత్తులు, పురుషులె పో' (1-87) యను పద్యమున పురుషులు శరత్కాల మేఘముల వంటి వారని, స్థిరచిత్తము లేనివారని, వారిని నమ్మరాదని సత్యభామచే గట్టిగాఁ బలికించెను. స్త్రీ స్వభావ మార్దవమును తిమ్మన సొగసుగాఁ జూపుటలో సిద్ధహస్తుఁడు. కృష్ణుఁడు పారిజాత సుమమును నారదుని కనుసన్నచే రుక్మిణి కిచ్చెను. చెలికత్తెలు సుమ వృత్తాంతమును సత్యభామ కెఱిగింపగా నామె దుఃఖించెను. అలుక వహించెను. సత్య యేడ్చెనట. స్త్రీకి పురుషుని భ్రమింపఁజేయు నైజగుణ మున్నది. ఆమె యేడ్చు పాషాణ హృదయుల నైనను ద్రవింపఁ జేయునట్లున్నది. తమ కేదైనను సాధ్యము కాదని తోచినచో రోదింతురు. అది వారి పాలిటి బ్రహ్మత్వము. దుఃఖాతిరేకమున మానిని యగు సత్య యిట్లు రోదించెను.

ఉ. ఈసునఁ బుట్టె.....కాకలీ ధ్వనిన్. (1-133)

తిమ్మన తన నాయికను ముద్దు ముద్దుగా నేడ్చిందెనని పెద్ద లిది వరకే నుడివిరి. ఈ రోదనమే పారిజాత వృక్షముఁ దెచ్చుటకు దోహద మొసఁగినది. ఈ పద్య ముత్పలమాల. ఉత్పలము వంటి సుకుమారి

యని ధ్వనింపఁ జేయుటకే యిట్లు వ్రాసి యుండును. పద లాలిత్యము (1-121)' జల జాతాసన..... వ్యాపారము లేనిర్తురే' యను పద్యమునఁ జూపబడు- ప్రథమా శ్వాసముననే సత్య విషయమై కృష్ణుఁడు సామోపాయ ముపయోగించెను.

ఉ. ఇందు నిభాస్య !.....జెప్పమా. (1-115)

చ. పలుకులఁ దేనె.....చింతిలన్. (1-117)

చ. మనమున.....వెలుంగవే. (1-118)

సత్యభామ లతాంగి. కుసుమ పేశలమైన యవ యవములు కలది యని భావము. భర్త గావించిన యపరాధమునకుఁ బేరలుక వహించిన స్త్రీకి యుక్తాయుక్త వివేక ముండదని కవి సమర్థించి చెప్పుటలోని పసఁదనము ముచ్చటగా నున్నది. ఆమె యిట్లు చేయుటలోఁ గేవలము ప్రతిభ క్తి లేదని కాని, గర్హ్యురాలని కాని చెప్పవలను పడదని సూచించి నట్లయినది. ఈ మాట పాఠక లోకమునకు నివ్వెఱఁగుఁ గల్గించి తదుపరి స్త్రీ మూర్తిని వెనుక వేసికొని యామెపై నిందారోపణముఁ జేయింప నిష్ఠము లేనట్లు చూపిన కవి మానసము మనకు దృగ్గోచర మగును. ఇదియే కవి ప్రతిభ. భారతమున-తిక్కన 'వీఱడియైన మానిసికి వెండి వివేకము గల్గ నేర్చునే?' యని వచించెను. సత్య కోపించినది కావున భర్తను దూరినను దోషమాపాదింపదు. యుక్తాయుక్త వివేకహీనురాలగుటచేఁ దానేమి మాట్లాడుచున్నదో యెఱుఁగదని తాత్పర్యము. మాట్లాడుటయే కాక చేసిన చేతలు కూడ తెలియఁజాల వనుట.

సత్యభామ శృంగారవనమునఁ జంద్రోపల వేదికపైఁ గూర్చుండి నపుడు దక్షిణాంస చూచుక నయన ప్రకంపనము జరుగగా నామెకు సందియ మొదవెను. శకునములపై నమ్మకము కలవాఁడగుటచేఁ

దిమ్మన దక్షిణాంస చూచుక నయన ప్రకంపనము జరిగినదని, దాని వలన నామెకుఁ గలుగబోవున ద శుభమనియుఁ దెలిపెను. ఆ కారణము చేత నామె సందేహించినది. ఆమె యూహించినట్లే జరిగినది.

చ. అకటయ దేమియో.....లేమిసేసెనో. (1-73)

అని సత్య తలఁచునంతలో నొక చెలికత్తె పరుగున వచ్చి కృష్ణుఁడు రుక్మిణీ సతికి దివ్య కుసుమ మొకటిచ్చినట్లు, నామె దానిఁగొప్పనఁ దాల్చినట్లును, దాన నామె సానఁబట్టిన మకరాంకు శస్త్ర మనఁగఁ దేజరిల్లినట్లు తెల్పినది. ఆ మాటలు విని సహింపలేక నాగ తరుణి వలె లేచి కోపోద్దీపిత మానసయై యలుక వహించినది. ఔచిత్య నిర్వహణమునకుఁ, గథాగమనమునకు విఘ్నము వాటిల్ల కుండునట్లు మహాకవి చక్కగా సంగ్రహించెను. శకునశాస్త్ర పరిచయ మిట్లు సందర్భానుసారము జతఁగూర్చెను. యాదవాన్వయ సంభూ తుఁడుగా రాయల నభివర్ణించెను.

సీ. చక్రవర్తి మహాప్రళప్తి.....

తే. గీ.నాది నారాయణుండు. (1-19)

కృష్ణావతారమునఁ గుపితురాలగు సత్య వలన జరిగిన మన్ననయే యీ యవతారమున దేవేరి యైన తిరుమలదేవి వలన జరిగినదని సూచించుట కొఱకై తిమ్మన యీ ప్రబంధ రచనకుఁ గడంగె ననుటకు హేతుభూతమగు నైతిహ్యమగుచున్నది.

పారిజాత సుమమును రుక్మిణికే హరి యిచ్చెను. నారదుఁడు కనుసన్నచే రుక్మిణి కా సుమముఁ గృష్ణునిచే నిప్పించును. ఆ సుమమును దన కొప్పునఁ బెట్టుకొనెను. శ్రీకృష్ణుడైనను సత్యభామ కెందుల కొసఁగలేదు? రుక్మిణి కిచ్చుటకుఁ గారణమేమి? తన దేవేరిని సత్యభామతో నుపమానముగాఁ దీసికొనుచు నట్లు వ్రాయుటేల? యని

సందేహింపవలసి యుండును. తానెంతటి యరణఁపుఁగవియైనను నాస్తవమును గాదనరాదు గదా. 'రాఘవత్వేభవేత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణ జన్మనిఁ| అన్యేషు చావతారేషు విష్ణో రేషాన పాయినీ॥' యను శ్లోక మాధారముగా రుక్మిణీయే కృష్ణుని ధర్మపత్ని యని, మిగిలిన వారందఱు సందర్భములను బట్టి చేపట్టఁబడిరని తెల్లము. అందుచేత నా పారిజాత లతాంతము రుక్మిణీ కొనఁగుట పాడి కావున నా సుమము నామెకే యిప్పించి సవతి మాత్స్ర్యము వలన నట్లు సత్య తలపోసెనని చెప్పి కథను రమ్యముగా సాగించెను. తన నాయికకు లోటురానీక కథను దనకు నచ్చిన రీతిఁగా వలసిన రీతి మలచుకొనెను. ఇప్పుడు పైన బేర్కొనిన ప్రశ్నలకు సమాధానములు చెప్పినట్లే యైనది. 1-73వ పద్యమునఁ గవి శకునశాస్త్రము వాక్రచుచ్చినఁడు. సత్య దక్షిణాంస చూచుక నయన ప్రకంపనముచే శంకించినది. 'రాఁబోవు నిష త్తది యేమి?' అని సత్యభామ యన నెవరు? తన నాయిక. ఆమెకే యశుభసూచకమును దెలుపుటయా? యని పాఠకలోక మాశ్చర్యపడ వచ్చును. అశుభ సూచకమునకు మూలకారకుఁడు నారదుఁడు. కలహమె కల్యాణమని జగంబుల వెంటన్ మెలఁగెడు మౌని కదా యాతఁడు. ఆయన కది యుక్తమే. కాని దానివలన నామె కేమి ప్రయోజనము? తన కోరికను నెరవేర్చుకొనుటయే యని సమాధానము. నాయిక కట్లు జరుగునని చెప్పుట వలనఁ బాఠకుల కామెపై జాలి జనింపకుండదు. ఈ రీతిగాఁ గవి సన్నివేశముఁ దన కనువైన రీతిలో మలచుకొనెను. తన చాతుర్య మంతయుఁ జూపి దిట్టయని యనిపించుకొనిన మహాకవి మన తిమ్మన. సత్యభామను గృష్ణు డనున యిండుచు 'నరాశకుంతలా' యని సాభిప్రాయముగా విశేషించి వచించు టలో శబ్దాచితి, భావాచితి, సందర్భాచితి యిమిడి యున్నట్లు శ్రీ విన్నకోట మాధవరావుగారు వాక్రచుచ్చిరి. ప్రథమాశ్వాసముననే పారిజాత సుమమును రుక్మిణీ కిచ్చినట్లు వచించి ప్రథమ పురుషార్థమైన ధర్మముఁ గాపాడిన గుణాఢ్యుఁడు తిమ్మన కవీంద్రుఁడు.

ద్వితీయాశ్వాసము :-

ద్వితీయాశ్వాసము వర్ణనలకుఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినది. సత్య కోపించి నపుడు దివినుండి భువికిఁ బారిజాత వృక్షమునే గొనితెచ్చి పెరటి చెట్టుగ నాటింతునని కృష్ణుఁడు పలికి యామె నోదార్చెను. అమరావతికిఁ బయనమగుటకు సిద్ధమైరి. ఆ సమయమున నారదుఁడు కూడ వారి యింట నుండెను. నారదుఁడు కూడ మధ్యాహ్న భోజనాదికముఁ గావించి తాంబూల చర్వణముఁ గృష్ణునితోపాటు చేసెను. మహాత్ముల సాన్నిధ్యముచేఁ దమకుఁ గార్య సాఫల్యము కాఁగలదని సత్య విశ్వ సింఛించి కఱిబోలు. పూర్వపు సుమ వృత్తాంతము వలనఁ గలిగిన దుఃఖమును మఱచి నారదమునికి సత్య సవర్య లొనరించెను. ఆమె చేసిన సేవలకు హర్ష పులకితగాఁబ్రతుఁడై నారదుఁ డిట్లనెను.

మ. పతి నీవై విహరింపగా.....మిచ్చెద న్మానినీ. (2-24)

క. అటులై నను.....నా దీవనలన్. (2-26)

2-26 వ పద్యమునఁ 'గుటిలాలక' యని సంబోధించుటచేత నామె కుటిలమైన యంతరాత్మ గలది యని ధ్వనింపఁ జేసెను. కాని పాఠకులకుఁ దెలియఁబడని రీతి స్త్రీమాత్ర పరముగా సంబోధించినట్లు తెలిపెను. నారదుఁడు సత్యను దీవించెను. దీవన యమోఘమైనది. పారిజాత సుమమును గొనినప్పుడు రుక్మిణిని గొప్పగా దీవించెను.

చ. కువలయ పత్త్రనేత్రి !.....గావుతన్. (1-62)

సత్య యలిగినపుడు పారిజాత వృక్షముఁ దెచ్చుటకు సిద్ధము కాఁగా నారదుఁ డామెను 2-24 వ పద్యముతో దీవించెను. అటు సత్యను, రుక్మిణి నిటు దీవించుటలోని భావమేమి? కలహభోజనుఁడని పరులకు విదిత మగుటయే సూక్తి వైచిత్రి కీది యొక నిదర్శనము. కృష్ణుఁ డమరావతికిఁ దన సత్యను గొంపోయెను. మధ్యే మార్గమునఁ గృష్ణుఁడు సత్యభామకు మేరువును వర్ణించి చెప్పుచు నందు విహరించు గంధర్వులను గూర్చి యిట్లు పలికెను.

సీ. యక్షులు వీరలో.....

తే. గీ. లమరపతిఁ గొల్వ.....గంభీరవేది గమన. (2-93)

కృష్ణుడు సత్యను 'గంభీరవేది గమన' యని సంబోధించెను. మదపుటేనుఁగని వక్కాణించుట యేల? మత్తేభము, మందేభము వంటి పేర్లుండఁగా 'గంభీరవేది' యని ప్రత్యేకించి విశేషముగాఁ జెప్పెను. రుక్మిణి వలె నీమె సాధ్వి కాదనియుఁ, గుటిలాలక యనియుఁ, బట్టు వీడని దనియు వివరించుటకే పై రీతిఁ బ్రయోగించెను. గంభీర వేది యనఁగాఁ దోలూడినను, రక్తము కారినను, మాంసమూడి వచ్చినను దన్నుఁ దానేది యెఱుంగక మత్తిలి తిరుగునదియు, బహుకాలము నకు శిక్షితమై వశము కానిదియు నగు నేనుఁగని యర్థము. రఘు వంశమునఁ గాళిదాసు చతుర్థస్కర్గలో.

శ్లో॥ స ప్రతాపం మహేంద్రస్య మూర్ధ్ని తీక్ష్ణం న్న్యవేశయత్
అజ్కుశం ద్విరదస్యేవ యన్తా గమ్భీరవేదినః॥

గంభీరవేది యను గజము మదము కలది యని, వేనిని లెక్కంప దని భావము. సీసములో నీ పద్యమును రచించెను. సీసము వంటి మనస్సు గలది యని స్ఫురింపఁ జేయుటకే తగిన వృత్తము వాడెను.

బలారి యొకపరి గరుత్మంతుని తెక్కఁ బంతముతో వజ్రాయుధపు దెబ్బచే స్వీకరించెనట. అది మొదలుకొని గుడినికి నిండ్రునిపైఁ బగ సాధించు నుద్దేశ్య మేర్పడెనట. గరుడుడు దానికై యెదురు చూచుచున్నట్లు వచించెను. క్రింది పద్యముఁ దిలకింతము.

ఉ. సంతసమంది జాదులు ప్రసాదము నయ్యె నటంచుఁ బొంగినా
గాంతకుఁ డంబుజోదర ! బలాసురవైరి మదీయ పక్షముం
బంతముఁ గొన్నవాడ శని పాతమున న్మును నాట నుండియు
స్వంత మనంబులో జనదు నాపగ నీగెద నేడు నీ కృపన్.

(2-75)

శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామతోఁ బ్రయాణము కాఁగా నప్పుడు గరుడుఁడు కృష్ణునికి నమస్కరించి పై రీతి విన్నవించుకొనెను. పారిజాతాపహరణ సమయమున నింద్రునికి, నుపేంద్రునికి యుద్ధము సంభవించుననియు, నింద్రుఁడు హరితోఁ బోరలేక యోడుననియు, నప్పుడు తన పగ చల్లారుననియు గరుడుఁ డభిప్రాయపడెను. 'ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ' యను సూక్తి సార్థక మగును. అటు శ్రీకృష్ణుడు తన పంతము నెగ్గించుకొనును. ఇటు గరుడునికి నింద్రునిపైఁ గల పగ చల్లారును. అది కాల మహిమ. అందులో మనుజుల పునకార్యమేదియు లేదు. శిశుపాలవధ విషయమున శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజుని యాగమునకు వెళ్ళవలయునో లేక శిశుపాలుని వధించుటకై వెడల వలయునో తేలక యాలోచించుచుండెను. బలరాముఁడు ప్రథమముగా శిశుపాలవధ జరుగవలెనని తెలుపఁగా మంత్రి యగు నుద్ధవుఁడు జాగరూకతతోఁ జెప్పెను.

శ్లో॥ మన్యసేఽరి వధః శ్రేయా స్స్త్రితయే నాకినా మితి।

పురోడాశభుజా మిష్ట మిష్టం కర్తు మలం తరాం॥

అని కవి గరుడునిచేత నీ విషయము నెందులకు జ్ఞప్తి చేయించినట్లు? కృష్ణుడు వెడలుచున్నది సత్య కొఱకే యని సర్వజనులకుఁ దెలియును. కాని కృష్ణుడు స్త్రీ విధేయుఁడై స్త్రీ చేతి కీలుబొమ్మ వలె నుండెనని పాఠకులు తలంపకుండుటకై గరుడునిచేఁ తన పగను జెప్పించెను. ఇట్లు పలికించుట వలనఁ బ్రయోజన మేమి? నాయకునికి దోష మాపాదింపకుండుటయే యగుచున్నది. కవి యా విషయమును స్పష్టము చేయకున్నను మన మూహింపవచ్చును. అదియే తిమ్మన కవిలోని నేర్పు. చంద్రోదయ, సూర్యోదయ వర్ణనలు కవి చూపెను. ముందు పగలు, తదుపరి రాత్రి. సూర్యోదయ, చంద్రోదయ వర్ణనములను కవి చేయలేదు. విరుద్ధముగాఁ జేసెను. కారణమేమి? కవి సమయము కూడ నంతే. చంద్రుఁడు శీతకిరణుఁడు. సూర్యుఁడు చండాంశుఁడు. చంద్రుని

మ్రొంగినంత సులభముగా సూర్యుని మ్రొంగఁజాలఁడు. సూర్యుఁడు చండాంశుఁ డగుటయే హేతు వనవచ్చును. రఘువంశము నందలి చతుర్థ స్కంధంలోనే కాళిదా సిట్లు వచించెను.

శ్లో॥ 'యథా వ్రహ్మాద నాచ్ఛన్ద్రిః ప్రతాపా త్తపనో యథా.'

అని చంద్రోదయ వర్ణనముఁ జెప్పుట ముందు జరుగును. ఇట్లు వచించుట కవి సమయమైనను దానిని ముద్దు పల్కుగనే స్వీకరించిన ముచ్చటఁ గొల్పును. కవి కూడ మెత్తని వాడైన చంద్రునిపైన ముందుగా దృష్టిఁ బ్రసరింపఁ జేసెను. కరుణశ్రీ తన ఖండకావ్యమున గౌతముని జాలి గుండెను, దేవదత్తుని కఠిన హృదయమును వచించు ఘట్టమున హంసను దేవదత్తుఁడు బాణముతోఁ గొట్టినపుడు వచించిన తీరుఁ నిండు జాబిల్లి మెత్తని గుండెలోన, కుటిల విషదంష్ట్ర రాహువు గ్రుచ్చినట్లు' న్నదని స్పష్టీకరించెను.

అమరావతికిఁ గృష్ణుఁడు సత్యభామతోఁ బయన మగుటకు నిశ్చయించెను. వందిమాగధులు శ్రీకృష్ణుని మేల్కొల్పుటకై ప్రాభాతిక రమణీయ రాగఫణితుల నిట్లు పల్కిరి.

మ. జయ గోవింద! ముకుంద! చక్రధర! కంసద్వేషి! సాత్రాజిత్తి
ప్రియ! నారాయణ! కౌస్తుభాభరణ! కుంభిత్రాణ పారీణ! కా
ళియదర్పఘ్న! పతంగవాహ! వనమాతీ! కృష్ణ! వైకుంఠ! శౌ
రి! యశోదాత్మజ! భక్తవత్సల! మురారీ! గోపికా వల్లభ.
(256)

ఈ పద్యములోని యైదవ పదము 'సాత్రాజిత్తి ప్రియ' యని యున్నది. ఈ కథ యంతయు సత్యభామదే కనుక యైదవ పదమున నిబద్ధించెను. ఐదవ పదమున నెందుల కుండవలయును? పంచ ప్రాణములు సత్యపై నున్నట్లు కృష్ణుఁడు చూపుచున్నాఁడు కనుక. పంచప్రాణములు, పంచక్షరములు, పంచాశ్వాసములు చక్కగా నిరూపించుటచే నా కవి యట్లు ముద్దుగా రచించెనని చెప్పనొప్పును.

కృష్ణుడు సత్యభామకు మేరువును వర్ణించి చెప్పునపుడు కవి
లయగ్రాహి వృత్తమును వాడెను. మధ్యలో వృత్త రచనా వైవిధ్య
మెందులకుఁ జూపినట్లు? తెలిసికొనవలసి యున్నది. లయ=పరిస్థితినిఁ
బట్టి యాడు నాటకము. గ్రాహి యనఁగా గ్రహించువాఁడు.

లయగ్రాహి: అంగన! కనుంగొను మనంగహర మౌళితట

రంగనటి జహ్నుముని పుంగవ విశాలో!.....

..... గంగ సురగంగన్. (2-94)

ఈ నాటకముఁ గృష్ణుఁ డాడినది కాదు. నారదునిచేత నాడింపఁ
జేసినాఁడు. నారదుఁడు పారిజాత సుమ మిచ్చి సత్యను క్షోభింపఁ
జేసెను. తత్కారణమున నాటకమును గ్రహించిన కృష్ణుడు వారింపఁ
డయ్యెను. సూచనా మాత్రముచేతనే నారదుని నాటకమును గ్రహించియే

మ. ముని నా కిచ్చిన.....చింతాయత్త చిత్తంబునన్.

(1-103)

అని మనసునఁ దలపోసెను. ఈ విషయము నెఱిగిన తిమ్మన
పాత్రోచిత, సమయోచితముగా వృత్తమును వాడి మెప్పు వడసెను.

శ్రీకృష్ణుని వైతాళికులు మేల్కొల్పుచున్నట్లు తెలుపుచు నీ
క్రింది పద్యము నుడివెను. చమత్కృతి పరికింపవలసి యున్నది.

తే. కమలినీ జృంభికలకు దిక్కాంత లెల్ల

హస్త తాళంబు లొనరించి రనఁగఁ జెలఁగె

లలిత కాసార కూలకులాయ చలిత

శకున పక్షజ పట పట స్వనము లధిప.

(2-67)

ప్రభాతమునఁ గమలినులు వికసింపఁ జూచుటయు, బక్షులు
తెక్కలను దులుపుకొనుచు లేచుటయు సహజములు. ఇట్టి సహజ
విషయములను హృదయముగాఁ జమత్కరించి చెప్పెను. ఎట్లన- ఆవు
లింత కలుగునపుడు చిట్కెలు వేయుట పరిపాటి. ప్రస్తుతము కమలిని

యావులించినపుడు దిక్కులనెడి కాంతలు చిటికెలు వేయునట్లుగా నొడ్డులందున్న శకుంతవక్ష పట పట ధ్వనులు చెలఁగినవి. ఇచటఁ బద్మిను లావులించునట్లు వికసించుట కుద్యుక్తమగుట, పక్షులు చిటికెలు వేయునట్లు తెక్కలార్చుట జరిగినవి. ప్రభాతమైనది. నిద్రనుండి మేల్కొను' మని శ్రీకృష్ణుని వైతాళికులు ప్రబోధించిరని తెల్లము.

తృతీయాశ్వాసము :-

కృష్ణుఁ డమరావతికి సత్యభామా సమేతుడై వెడలెను. అచ్చటఁ దల్లిని ముందు భగవానుఁడు దర్శించెను. సురల తల్లి యదితి. కృష్ణునికిఁ గూడ మాతృదేవతయే యని యదితిని భావింపవలయును. అభిజ్ఞాన శాకుంతల నాటకమున నీ విషయము నిట్లు చెప్పి యున్నాఁడు.

శ్లో॥ ప్రాహుర్ద్వాదశధా స్థితస్య మునయో యస్తేజసః కారణం
భర్తారం భువన త్రయస్య సుషువే యద్యజ్ఞ భాగేశ్వరం।
యస్మి న్నాత్మభువః పరోఽపి పురుష శ్చక్రే భవాయాస్పదం
ద్వంద్వం దక్షమరీచి సమ్భవ మిదం తత్సృష్టు రేకాంతరం॥

(సప్తమోఽఙ్కం - 27 వ శ్లోకం)

దేవతల తల్లి యదితి యని తెల్లము. కృష్ణుఁడు దేవుఁడు కనుక మాతృదేవతగాఁ గృష్ణుఁడు భావింపవలయును. కృష్ణుఁడు సత్యభామతోఁ గూడి తల్లికి నమస్కరించెను.

మ. కని సత్యా రమణీయుతంబుగ నమస్కారంబుఁ గావించి భౌ
మనిశాటా హృతకుండల ద్వయము నాత్మ స్వర్ణ చేలాగ్ర బం
ధనము స్వీడ్చి యొసంగ నందుకొని మోదం బందియా నందనం
దను దీవించుచుఁ జెంగట న్నిలిపెఁ జింతా రత్న పీఠమ్మునన్.

(3 25)

శ్రీహరి భౌమ నిశాటా హృతకుండల ద్వయము నొసఁగుటకు నమరావతికి వచ్చెను. పారిజాత ద్రుమముఁ గొనుట, మాతృమూర్తి యగు

నదితికిఁ గుండల ద్వయము నొసఁగుట లొనర్చుటకై కృష్ణుఁడు వచ్చి నట్లు చెప్పఁబడినది. ఇదియే మహాత్ముల కార్య విశేషము. 'ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ' యను సూక్తి సార్థకమగు చున్నది. కృష్ణుఁడే యుపేంద్రుఁడు. భగవత్స్వరూపుఁడగు సుతునిఁ జూడఁగనే తల్లి హర్షపులకిత గాత్రురాలగుట సహజము. 'సర్వాంతరాత్మా, అపహత పాపా దివ్యో దేవ ఏకో నారయణో హరిః' యను ప్రమాణము ననుసరించి యామె తన కుమారుని దైవముగా నెఱుఁగును. తల్లి యగుటచేఁ గుమారుని ముందు దీవించెను. లోకమర్యాద నతిక్రమింప రాదు గదా. తదనంతరము హర్ష ముప్పొంగి యామె హరి నిట్లు నుతింప మొదలిడెను. మొదటిది యగు మత్స్యవతారము నిట్లు వర్ణించుచు నుతించెను.

ఉ. వాలము తాకునన్మురా సురాంతకా (3-28)

వామనావతారము నిట్లు స్తుతించెను.

మ. నను నా కశ్యపబోలఁగన్. (3-33)

తదుపరి కృష్ణావతారమును దండక రూపమున స్తోత్రముఁ జేసెను.

గణసమక దండకము :-

యదుతిలక ! జగత్త్రియా

.....మాధవా ! సత్యభామాధవా ! (3-38)

అదితి చేత దండకముఁ జెప్పించుటలో విశేషము కలదు. దండక మనఁగా దండగాఁ గలది. అందులోని ప్రతిస్తుతి పదము నొక కుసుమ మని భావించిన సౌగసుగా నుండును. దండక పదమునఁ 'గ' ప్రత్యయ ముండుట యౌచిత్యము 'అల్పార్థే 'క' ప్రత్యయః' యనినట్లుగా నల్పార్థమునఁ 'గ' ప్రత్యయము వాడఁబడినది. కృష్ణుఁ డదితికిఁ గుమారుని వంటి వాఁడు. తల్లి పుత్తుని దీవింపవలయుఁ గాని నమస్కరింపరాదు. అటులఁ బిన్నవారికిఁ బెద్దలు నమస్కరించిన నాయుః

క్షీణమని యభిజ్ఞులు వక్కాణించెదరు. ఇది పరంపరగా నేతెంచు నాచారము. పెద్దలు పిన్నలను దీవించినట్లు కన్నడఁ జేయుటకే దండకమునఁ 'గ' ప్రత్యయము వాడి యౌచిత్యము నిర్వహించెను. మాహాత్మ్యమునఁ గృష్ణుఁడు పెద్దవాఁ డగుటచేఁ దల్లియగు నదితి మహాత్ముని స్తుతిరూప సుమములతోఁ బ్రస్తుతించినట్లు చూపు టౌచిత్య భాజనముగా నున్నది. 'గుణాః పూజాస్థానం న చ లి జం న చ వయః' యను సంస్కృత న్యాయమున్నది కనుక దోష మావంతయు లేదని పతితలకు, శ్రోతలకుఁ దెలియఁ జెప్పి సందేహమును నివృత్తిఁ జేసి తిమ్మన ధన్యుఁడయ్యెను. ఇంకొక విధముగాఁ జెప్పినను దోషము లేదు. 'స్వార్థే 'క' ప్రత్యయః' యను సూత్ర మాధారముగా స్వార్థమునఁ 'గ' ప్రత్యయ మని చెప్పవచ్చును. అదితి తన కన్న కుమారుని వంటి కృష్ణునిపైఁ గల వాత్సల్యాదరముల వలన నాతని విషయమునఁ దన ప్రేమను జిందించుచు స్వార్థమునఁ 'గ' ప్రత్యయము వాడుకొని దండకముతో స్తోత్రము చేసెనని చెప్పవీలగును.

పెద్దల సమీపమునకు వెడలునపుడు రిక్తహస్తములతోఁ బోరాదని పెద్దలు నుడువుదురు.

శ్లో॥ అగ్నిహోత్రం గృహం క్షేత్రం మిత్రం భార్యం సుతం శిశుం ।
రిక్తపాణి ర్న పశ్యేత రాజానం దేవతాం గురుం॥

ఈ శ్లోకము ప్రతి మనుజునికి గుర్తు రాఁగలదు. అందుచేఁ గృష్ణుఁడు తన తల్లి వంటి యదితి సమీపమున కేగునపుడు ప్రేమను, దయను మాత్రమే గొంపోయెను. మానవ మాత్రులకు వానిఁ గొంపోవుట సాధ్యమా? కృష్ణుఁడు మానవ మాత్రుఁడు కాఁడు కనుక సాధ్యమైనట్లు చెప్పఁబడినది. హరి యమరావతి కేగి తల్లిని సందర్శించి నమస్కరించి ప్రేమ, దయ, ఆదరములు వ్యక్తము లగునట్లు పలుకరించెను. అదియే యాయన గొంపోయిన మహత్తరోపహారము.

తల్లియుఁ గుమారుఁ జూచి ప్రేమతోఁ బలుకరించి యాతని మహత్త్వమును స్తుతిరూపమున దండకముగఁ జెప్పుటయే యామె యొసఁగిన స్తుత్యాశీర్వాదము. జననీ తనయుల పరస్పర సందర్శనా సందము వర్ణనాతీతము.

కవి వర్ణనములు సముచితములు. కృష్ణుఁడు నందనోద్యానమును సందర్శించునపుడు నందనోద్యానమున నాఱు ఋతువు లొక్కచోటఁ గలిసియుండినవి. కృష్ణుని కాఱు ఋతువు లేక కాలముననే యొకే ప్రదేశమునఁ గాన్పించుట విశేషము. లోకరజ్జె దక్షిఁడు, జగదేకా రాధ్యుఁడు, నాది మధ్యాంత రహితుఁడు నగు శ్రీకృష్ణుని దర్శించి తరించుటకే యవి యొకచోఁ జేరినవని భావము. ఆ ఋతు షట్కము భగవంతుని దర్శించినవి. ప్రకృతి షడ్భువులతో నిండియున్నది. అట్టి నందనోద్యానము కృష్ణుని కంటఁబడినది. ఈ మాటఁ జెప్పుటకుఁ తిమ్మన హృదయముగ నొకే పద్యము వ్రాసెను. వేటొక కవి యైనచో నాఱు ఋతువుల కాఱు పద్యములనో లేక యధికముగనో వ్రాసి చూపెడి వాఁడు. ఈ కవి యనవసర వర్ణనకుఁ దావీయఁడు.

సీ. కనుపట్టె నొకచోట.....

.....

తే. గీ. నెఱసె నొకయెడఁ.....ప్రౌఢిమములు. (3-4)

వర్ణనా బాహుళ్యమునఁ గథ మఱుఁగునఁ బడును. అప్పుడు కథలోని రామణీయకత లోపించుట కవకాశమున్నది. పరితలకు, శ్రోతలకు విసువు జనింపఁ జేయును. ఆ రీతిఁ గాక సంగ్రహముగ విషయమును జెప్పుటలోఁ జతురుఁడు. ద్వితీయాశ్వాసమున నర్థమును, దృతీయా శ్వాసమునఁ గామమును జూపి చరితార్థ మొందించెను. ఇట్లే సీతా స్వయంవర ఘట్టమున రాముఁడు శివధనుస్సును భంగము చేసినపు డొకే సమయమున సీతాదేవికి నయము, జయము, భయము, విస్మయములు కలిగినవని చెప్పఁబడెను.

తే. గీ. ఫెళ్ళ మనె విల్లు ఘంటలు ఘల్లుమనె గు
 భిల్లు మనె గుండె; నృపులకు యల్లు మనియె
 జానకికి దేహ మొక నిమేషమ్ము నందె
 నయము జయమును భయము విస్మయము గదుర.

ఈ పద్యకర్త యొకే పద్యమున నాలుగు భావము లేక కాలమున
 జరిగినట్లు చెప్పఁగాఁ దిమ్మన యొకే పద్యమున నాలు ఋతువులు
 దర్శన మిచ్చినట్లు నుడివి తన నైపుణ్యమును జాపెను.

చతుర్థాశ్వాసము :-

సత్యభామా శ్రీకృష్ణులు స్వర్గమునకు వెడలిరి. అమరావతిలో
 వారిరువురు నందనోద్యానమున విహరించుచుండిరి. అంతకుముందే
 నిర్నిమేష జలజాస్యలు (దేవతా స్త్రీలు) పుష్పావచయ మొనర్చుచుండిరి.
 వారి ముఖ పద్మములపై భ్రమరములు వాలుచుండెను. వారు విశాల
 నేత్ర లగుటచే వారించి భ్రమరముల వలనఁ గలిగిన బాధను నివారించు
 కొనలేకపోయిరి. అట్టి భ్రమర బాధను సత్యభామ కనులు మూసి
 వారించుటను గాంచి సురకాంతలు మానుషత్వంబుఁ గాంక్షించి కన్నులు
 మూసికొనుట కిచ్చగించిరి.

వృషభగతిరగడ :—

కొమ్మ! వేగిర మేటికే కొన గోర గోరట విరులు గిల్లుము

.....

రమణి! గొజ్జగి పొదలు గడు దూరమ్ము రమ్ము చలమ్ము లేటికి.
 (4-16)

పై పద్యమున రమణుల యాలాపములు నైజముగ వర్ణితము
 లైనవి. వ్యవహారమందుఁ బరస్పరము సంబంధ శూన్యముగాఁ బల్కు
 రీతి నిందు స్పష్టము చేయఁబడినది. శ్రీకృష్ణుడు పొదము లుంచిన
 స్థలముఁ ద్రొక్కుటకు జంకి దేవతారమణులు వినోదముతోఁ గూడిన

యాలాప ప్రసక్తితోఁ బార్శ్వములందుఁ దిరుగుచుండిరి. ఈ వృత్తము వృషభగతి రగడ. త్రీల పరస్పర వినోదాలాప ప్రసక్తిని వృషభగతి రగడ యను వృత్తమున నిబద్ధించెను. ఎన్నియో వృత్తము లుండఁగా నా వృషభగతి రగడ నేల వ్రాయవలసి వచ్చెను? విచారింపవలసి యున్నది. సహజముగాఁ గవులు పుష్పావచయ మొనర్చుచున్నట్లు సెప్పు సమయమున 'రగడ'ను వాడుట పరిపాటి యైనది. కాని యీ కవి 'వృషభగతి రగడ'ను వ్రాసి విశిష్టతఁ గనఁబరచెను. మున్ముందు దేవేంద్రోపేంద్రుల యుద్ధము జరుగునని, యది వృషభముల గతి రగడ యగు ననియు ధ్వనింపఁ జేయుటకై యా వృత్తమును వాడెను. వృత్త నిర్ణయము సందర్భాను సారముగను, గథాను సారముగను జేయుటచేఁ గాఁబోలు తిమ్మనగారి ప్రబంధమున కంతటి ప్రాశస్త్య ముండెనని చెప్పవీలగును.

సత్యాకృష్ణులు దివి కేగి నందనోద్యానమున విహరించిరి. కొంత తడవట్లు తిరిగి సత్య కల్పవృక్షముఁ బెకలింపఁ జేయుటకుఁ బతినిఁ ద్వరపెట్టెను. కృష్ణుఁడు భామా విధేయుఁడై యామె మాట ననుసరించి కల్పభూజముఁ బెకలించెను. దానిని వారిరువురు గొంపోవు చుండిరి. అంతట నద్దానిఁ గని వనపాలకులు వారి నడ్డగించిరి. కృష్ణు నావలకుఁ ద్రోసి (మాటాడనీక) సత్యభామ తానే స్వయముగా గర్వముతో, దిట్టతనముతో వనపాలకులతో నిట్లనెను.

ఉ. నా విని సత్యభామ.....క్రేళ్ళు దాటఁగన్. (4-58)

సీ. వినుఁడు సురేశ్వరు వనపాలకులు వారిఁ

బొడమిన యీ దివ్య భూరుహమున

.....

తే. గీ. బలుకు లేటికి.....వాసితనము. (4-59)

పై రెండు పద్యముల వలన భర్తను గరసంజ్ఞచే నాపి తాను ధీరతతో మాట్లాడినదని తెలియుచున్నది. అందుచేత నామె స్వాధీన పతిక. అష్టవిధ నాయికలలో నామె యొర్తు (యొక్కతె).

శ్లో॥ ప్రియోపలాలితా నిత్యం స్వాధీన పతికా మతా॥

(ప్రతాపరుద్రీయం - నాయక ప్రకరణము - 41 వ శ్లోకము)
చన్గొంగును సవరించుకొనుట, వీడిన కొప్పును వెడ దోపుకొనుట,
ప్రత్యుత్తర మిచ్చుట యందలి సంభ్రమము లుద్ధతిఁ బ్రకటించు
చున్నవి.

రాజనీతి ప్రకారము కృష్ణుఁడు తన సోదరుఁడగు మహేంద్రునిపై
దండోపాయముఁ బ్రయోగించెను. చతుర్థోపాయమును జతుర్థా
శ్వాసమునఁ బ్రారంభించి పంచమాశ్వాసముతోఁ బరి సమాప్తి
నొందించు టుచితము. సత్యాకృష్ణులు పారిజాత వృక్షముం గొనుట.
కమరావతి కేతెంచిరి. ఆ విషయము శచీదేవికి, శచీపతికిఁ దెలియదు.
కావుననే వారిరువురు వీరిరువురికిఁ దగు రీతి మర్యాద తొనరించిరి.
వారిరువురు వీరి మన్నన లంది పారిజాత ద్రుమమును గొనిపోవఁ
జూచిరి. వీరికిఁ జెప్పినచో నేమగునో యని తలఁచి వీరికిఁ జెప్పలేదు.
వృక్షముఁ బెకలించి వారిరువురు మోసికొని పోవుచుండఁగా వన
పాలకులు కని యడ్డగించిరి. ఉపేంద్రుని ధాటి కాగఁజాలక వన
పాలకులు వెడలి యింద్రునితో మొరవెట్టుకొనిరి. ఇంద్రుఁడు
కోపోద్దీప్తిత మానసుఁడై వజ్రాయుధుఁడై యుద్ధ సన్నద్ధుఁడయ్యెను.
తన వజ్రాయుధ ముపేంద్రుని చేతఁ జిక్కిపోగాఁ బరాక్రమము
నశించెను. అంతట వాసవుఁడు కృష్ణునికి నమస్కరించి పారిజాత
వృక్షముం గొనిపోమ్మని విన్నవించుకొనెను. ఎందులకు వారిరువురి
మధ్య యుద్ధముఁ గల్పింపవలసి వచ్చెను? ఇంద్రోపేంద్రుల యుద్ధము
లేకయే యింద్రుఁడు కంసవిభేదిని సన్మానించి కంసారికిఁ బారిజాత
భూరుహము నొసఁగుట యుక్తము కాదు. మహత్త్వ పూర్ణ మొకటి
యుండవలయునని, దానికిఁ దక్కుం గలవి లోఁబడి యుండవలయునని
లోకధర్మముగాను, సృష్టి ధర్మముగాను వచించుట యుక్తి యుక్తము.

శక్తి పూర్ణు లిరువురుండి లోకరక్షణముఁ గావింప నొల్లరు గదా. ఒకే యొరలో రెండు కత్తు లిముడ వనుట సత్య సమ్మతము. పంచమా శ్వాసములో యుద్ధ మాగినది. ఒకరికి విజయము. వేటొక్కనికిఁ బరాజయముఁ జూపఁబడినది. ఇంద్రుని వజ్రాయుధము (దంభోళి) మొక్క వోయినది. కన్న కుమారు లిద్దరు తారసిల్లినఁ దల్లి తల్లడిల్ల కుండునా? తల్లడిల్లినది. వారిరువురి మాతృమూర్తి యగు నక్షతి వారిని వారించి నది. తల్లి మాటను జవదాటలేక యింద్రుఁడు సోదరుఁడగు నుపేంద్రునికిఁ బారిజాత మహీరుహము నొసఁగి వీడ్కొల్పినాఁడు. ఈ విధముగాఁ దిమ్మన చాల మెలఁకువగాఁ బ్రవర్తించి రచన సాగించి కృతార్థుఁడయ్యెను.

పంచమాశ్వాసము :-

ఇంద్రోపేంద్రుల యుద్ధము పంచమాశ్వాసమునం దాగినది. కృష్ణుఁ డమరావతికి వెళ్ళి ముందు పెద్దలకు నమస్కరించెను. తదుపరి పిన్నలను దీవించెను. పారిజాత వృక్షముఁ గొనివచ్చిన తత్తణమే సంతోషకరమైన వార్తను పెద్దలకు విన్నవించుటకై ముందుగా జననీ జనకులఁ దలఁచి వారికి నమస్కరించెనని చెప్పుట సమంజసము. చిన్న పెద్దల తారతమ్యము నెఱిఁగి పాత్ర చిత్రణము చేసిన తిమ్మన మహనీయుఁడు.

సీ. వరభక్తి దేవకీ వసుదేవులకు మ్రొక్కి
బలభద్రునకు నట్ల ప్రణతి సేసి
.....

తే. గీ. ప్రేయసియుఁ దానుహర్షమంది. (5-49)

ముందుగా జననీ జనకులను దలఁచుకొనుట మంచిది. “జననీ జన్మ భూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరీయసీ” యను సంస్కృతోక్తి నాధారముఁ జేసి కొని మొదటి గురువగు-తల్లిని స్మరించుట మన ముఖ్య కర్తవ్యము.

మా త్యాగముఁ దీర్చుకొనవలసి యున్నది. తదనంతరము సోదరుఁ డగు నగ్రజునికిఁ దగిన మర్యాదఁ జేయవలయును. అగ్రజుఁడు పితృ సమానుఁడు గదా. అందుచేత నగ్రజునికి నమస్కరించినట్లు చెప్పఁ బడెను. ఆ పిమ్మట గురువునకును, బురోహితునకును, బంధుకోటికిని వినయ విధేయతలు జూపినట్లు చెప్పఁబడెను. మిత్రులఁ గొగిలించు కొనుట సూచింపఁబడెను. హర్షాతిరేకముఁ బ్రకటింపఁజేసెను. తన కంటెఁ బిన్నవారగు సుతులు, సోదరులు, మంత్రులు నమస్కరింపఁగా నతులు స్వీకరించెను. ఆ ప్తవర్గము నాదరించినట్లు చెప్పఁబడినది. పిన్నలచే నమస్కరింపఁ జేయుట సరసముగా నున్నది. ఇదియే యౌచిత్య మనఁబడును.

నారదుఁడా సత్యము మెల్లగాఁ జేరి పుణ్యక వ్రతోపదేశ మొనర్చును. మిక్కిలి కఠోర దీక్షను వెలువరించును. అందునను దన భర్తను దనవంటి సద్బ్రాహ్మణునికే దాన మొనరింప వలయునని వాకొనెను. నారదుఁ డింత చెప్పి దాని మహిమను బ్రకటిత మొనర్చును.

తే. గీ. హేమ నిభగాత్రి! నీ భాగ్యమేమి చెప్ప

జిష్ణు భూజంబు.....

.....వలఘు మహిమ.

(5-54)

చ. అతులిత తావకీన.....డాను పూర్విగన్.

(5-55)

దీనితోఁ దన ప్రభావ మిమ్ముడి ముమ్ముడి యగునని యుగ్గ డించెను. అతివల కీ వ్రత మతి ముఖ్యమనియు, మంగళప్రద మనియు వక్కాణించెను. వ్రతనామమునఁ 'గ' వ్రత్యయ మున్నది. అల్పార్థ

మునఁ 'గ' ప్రత్యయము వాడఁబడినది. ఇది శుభము కాదని వ్యంగ్యము. శ్రీకృష్ణుని మతానుసారము జరుగుచున్నందున హరిపాత్ర తప్పక యుండి తీరవలయునని గమనింపఁదగును. కాని యీ విషయ మా సత్యభామ యెఱుఁగదు. అట్లు గంభీరముగా, గుప్తముగా వ్రాయుట పరిశీలకుఁడగు దిమ్మనకే చెల్లినది. కృష్ణుఁడు కల్పవృక్షముఁ దెచ్చి సత్యభామా గృహంబునఁ బ్రతిష్ఠ యొనర్చినపుడు నారద పాత్రను బ్రవేశపెట్టించును. నారదుని చేతఁ బుణ్యక వ్రతోపదేశముఁ జేయించి సత్యచేతఁ దక్కియ నాచరింపఁ జేయును. సత్యభామ సామాన్య రాలా? ఆమె మానిని. అభిమానము గలిగిన స్త్రీ. కావుననే నారద మహర్షి యామె మనస్సు గ్రహించి యామె కోపింపకుండునట్లునుఁ, బారిజాత వృక్ష మహిమము ద్విగుణీకృత మగుటకై తన సవతు లందఱును మాత్సర్య గర్వ క్రోధములు మాని వారిఁ బ్రేమతోఁ బిలుపుమని నట్లును బుజ్జగించిన రీతిగా నుడివి యామెచే నంగీకరింపఁ జేసెను.

చ. కువలయ నేత్ర!.....తేదగున్. (5-57)

నొప్పింపక సత్యభామా గర్వమును భంగపఱచు నుద్దేశ్యముతో నారదునిచే నీ కపట నాటక మాడించి యామెకుఁ దెలియనీక కథను ముద్దుగా నల్లి రాయల కోపము నణఁచెను. పంచమాశ్వాసముననే నారదుఁ డా సత్యభామకుఁ బుణ్యక వ్రతోపదేశ మొనర్చెను. ఆమె మనోరథ మీదేరుట కా వ్రత ముపదేశింపఁబడినది కావున నా వ్రతముతోఁ బంచ ప్రాణములు లేచి వచ్చినట్లుగా నామె సంతోషించినది. పంచమాశ్వాసములోఁ గోరిక నెరవేర్చుట ధర్మము. వదుగురు తన్ను శ్లాఘించుట, సేవించుట, మన్నించుట - ఈ తలఁపుతోనే సత్య చరించినది. ఇది యామె మనస్తత్త్వము. దాని ననుసరించియే తిమ్మన నారదునిఁ బ్రవేశపెట్టెను. పుణ్యక వ్రతము

నుపదేశింపఁజేసెను. ఇందు బంధములు వాడెను. పంచభూతాత్మకమగు దేహమునకు బంధములు తప్పవని, దేహ మశాశ్వతమని, ప్రాణ మొక్కచే శాశ్వతమని, జగమే మాయ యని మనకుఁ దెలియఁ జెప్పబడినది. అప్రస్తుత ప్రశంసగాఁ బ్రస్తుత విషయముచే గుర్తు చేసెను. బంధమనఁగాఁ దగులము. బంధములను వీడిన వాఁడు మహర్షి, యోగిపుంగవుఁడు, సర్వసంగ పరిత్యాగి. మానవ జన్మ మెత్తిన వారి కీ బంధములు తప్పవని గుర్తు చేయుచు నెఱ్ఱన హరివంశమునఁ గృష్ణుని విషయమై నుడివెను. కాళియుఁడను విషసర్పము యమునా హ్రదంబున నుండెను. గోపాలకులు హ్రదము దాఁపున కేగ భయమందు చుండిరి. శ్రీకృష్ణుఁడు కాళియుని మర్ధించుట కా హ్రదమున దిగెను. ఆ సర్పము విషముఁ గ్రక్కుచుఁ గృష్ణునిఁ జుట్టినది. ఆ సమయమున గోపబాలకులు కృష్ణుని విషయమై భయపడిరి. కృష్ణుఁడును మొదట జంకెను. తదుపరి

శా. ద్వైతభ్రాంతి నివృత్తిఁ బొందఁగ నభేద బ్రహ్మబోధంబు సం
భూతంబైన నశేష బంధనములం బోఁద్రోచు సిద్ధాత్ము న
ట్లాతం డమ్మెయి నాత్మతత్త్వ విదుఁడై యప్పాప చుట్టల్వి ని
ర్భూతిం బొందఁగ నీర్గి బిట్టు నెగసెం దోయౌఘ మధ్యంబునన్.

కృష్ణుఁడు జీవుఁడు వేఱు, దేవుఁడు వేఱను భావము నివృత్తిఁ జేసి కొనెను. తానే భగవంతుఁడనని గ్రహింపఁగల్గెను. అంతట నాతనికి భయము తొలఁగెను. మానవునికి ద్వైతభ్రాంతి నై జము. కృష్ణుఁడు కూడ మానవ జన్మ మెత్తినందున నా భ్రాంతి యావహిల్లెను. దోష మందేమియు లేదు. కాఁబట్టి మానవుఁడు దేహ మందలి మమకారమును ద్యజించి యాత్మపై నిత్యత్వ బుద్ధిని నిల్పి మోక్షము కొఱకుఁ బ్రాకు

లాడవలయు ననునదియే బంధముల ముఖ్యోద్దేశ్యమై యున్నది. తిమ్మన కైవుడు కనుక యద్వైత తత్త్వమును గుర్తింపజేసె ననుటలో సందియము లేదు. తత్త్వజ్ఞాన మవసరమగునది యంత్య కాలముననే కదా. ఇది మనకు లోకానుభవము. అందుచేతనే యంత్య మగు బంచమాశ్వాసమున నావిషయమును జెప్పి సుసంగత మొనర్చెను. ముచ్చటగా ముద్దు గొలుపునట్లు చెప్పటలో - తిమ్మనదే పైచేయి. కావున 'ముక్కు తిమ్మనార్య ముద్దు పలుకు' అను సూక్తి లోకమందుఁ బ్రచుర మయ్యెనని చెప్ప నొప్పును. బంధములఁ దిలకింతము.

నారదుడు కృష్ణుని నుతించునపుడు పురుషార్థములలో 'మొదటి దగు ధర్మమును గోమూత్రికా బంధముతో రక్షించెను.

క. విదళిత దైత్య.....మతపాశ జయా, (5-94)

గో మూత్రము పావనమైనదని యెఱుఁగుదురు. గోవు హిందువు లకుఁ బవిత్ర జంతువు. గో మూత్రము క్రిమి సంహరిణిగాను, వ్యాధి నిర్మూలన కారిగాను బనిచేయుచుండుట విదితమే. ధర్మము కూడ గొప్పది. విష్ణువగు శ్రీకృష్ణుడు ధర్మ మనుసరించియే పాండవ పక్ష మవలంబింపవలసి వచ్చెను. చివరకు ధర్మమే జయించును. అందుచే ధర్మముఁ గూర్చి సమ్యగ్విచారణ సలిపి గో మూత్రికా బంధములో ధర్మముఁ గవి నిబద్ధించుట స్తుత్యము. రెండవది యగు నర్థమునకు నాగములను గాపుంచినట్లు నాగబంధమును రచించి గ్రంథమునకు రక్షణముఁ గల్పించెను.

చ. జలద వితాన.....రమానికేతనా. (5-95)

అర్థ మనఁగా ధనమని, ప్రయోజన మని చెప్పవచ్చును. అర్థమన ధనమని చెప్పుకొని తద్రక్షణమునకై సర్పములఁ గాపుంచు చున్నట్లు నుడివెను. నిధికి నాగములను గాపుంచుట సర్వ విదితము.

గ్రంథముపై నెవరును జోక్యము చేసికొనకుండునట్లు బంధమును బ్రయోగించెను. ఇచటఁ గవి చూపిన సమయస్ఫూర్తికి నాశ్చర్యాహ్లాదములు వెలువడఁగలవు. చతుర్విధ పురుషార్థములను జాగరూకతతోఁ జూపి రక్షించిన మహామహాఁడు. వేదాంతమును ముఖ్యమని గ్రహించి యవసరము వచ్చినపుడు గుర్తుచేయు దిట్ట యీ మహాకవి. తృతీయ పురుషార్థమగుఁ గామమును దృతీయ బంధముననే చూపెను. కామమునకు విచ్ఛేదకరముగా ఛురికా బంధమును వాడెను.

క. శ్రీవర వర వర తార్ణవ వసుధా. (5-96)

ఛురిక యనఁగా గోయుట కుపయోగించు కత్తి వంటి సాధనము. కామ మభివృద్ధి చెందకుండుటకై ఛురిక నుపయోగించి జాగరూకుడై మెలఁగెను. దీనివలన ఋనము గ్రహింపవలసిన దేమి? సత్యభామపైఁ గృష్ణునికి నిజమైన ప్రేమ లేదని, కపట వ్యామోహ మున్నదని ధ్వనింపఁ జేయుటకే తిమ్మన కవి యీ బంధమును బ్రయోగించినట్లు స్పష్టము. చతుర్థ పురుషార్థమగు మోక్ష విషయమునఁ జక్రబంధము నుపయోగించి రక్షణముఁ గల్పించెను. చక్రబంధముఁ దిలకింతము గాక.

శా. చిత్రాకృత్యభి భావాకరా. (5-97)

చక్రము దుష్టుల నణఁచుటకు, శిష్టులఁ గాపాడుటకు మాత్రమే యుపయోగించును. తత్త్వజ్ఞానము గలిగినవాఁడు మోక్షమున కర్హుఁడని తెలియఁ జెప్పెను. మోక్షేచ్ఛకుఁ జక్రము సర్వవాదా సర్వధా రక్షణముఁ గల్పించుచు నభయ మిచ్చుచుండుననియుఁ దెల్పుటకే యీ బంధమును దప్పనిసరిగా వాడి సఫలుఁ డాయెను. చక్రబంధ ప్రయోగము సమయోచితముగా నున్నది ముదావహము.

పుణ్యక వ్రతోపదేశము సేసి వ్రతాచరణమున సత్యభామచేఁ దన భర్తయగు శ్రీకృష్ణుని సద్బ్రాహ్మణునికి దాన మిప్పించెను. ఆ

బ్రాహ్మణుఁ డెవరోకాదు. వెదుక నవసరము లేకుండఁగనే నారదు నెంపికజేసి యా స్వామికే తన స్వామి నంకితముఁ జేసినది. నారదుఁడు కృష్ణుని దానమునఁ బరిగ్రహించి స్వామిచేఁ బనులు చేయించుకొనెను.

సీ. మేళవించినవి సుమీర్మ దీని మెల్లని
మాంస లాంసమ్మున మహతిఁ జేర్చి
.....

తే. గీ. పొమ్ము పొమ్మని యొక కొంత పోవఁబోవ
.....

పరమ ముని నవ్వుటాలకుఁ బనులు గొనియె. (5-86)

ఇందు వర్ణింపఁబడిన సాధనములు మహతి, కమండలము, పద్మాక్ష వలయము, శార్దూల చర్మము. వాని కర్తవ్యముగ స్థానములపై వాని నుంచుకొని మోయుమని నారదుఁడు కృష్ణుని కప్పగించెను. ఇది వింతగా నున్నది. కృష్ణుని మీది పగతో నట్లు చేయలేదు. నవ్వుటాల కని వ్రాయఁబడినది. జగదేకారాధ్యుఁడగు భగవాను నాటలు పట్టించుటయా? పరమ ముని యైనంత మాత్రమున నాటలు పట్టించునా? సాధ్యము గాని పని. కపట నాటకమని తెలియుచున్నది గదా. భగవంతుఁడు భక్త వరాధీనుడు. భక్తవశంకరుఁడును. నారదుఁడు భగవంతునిచేఁ బనులేల చేయించి యుండును? తన వస్తువులను భగవంతుఁడు స్పృశించినచోఁ దన వస్తు నిచయమునకుఁ బావనత, ధన్యత గలుగునని నారద మహర్షి తలఁచెఁ గాఁబోలు. అందుచేఁ గృష్ణునిచేతఁ బనులు చేయించెనని సమాధానము చెప్పుకొన వలసి యుండును. కృష్ణుఁడు సేవలుచేయుట కెందుల కంగీకరించెనని సంశయ మొదపక మానదు. భగవంతుఁడు భక్తునిఁ బునీతు నొనర్చుటకే యట్లు

సేవలఁ జేసెనని చెప్పిన సరిపోవును. ఇది పరస్పరైక వేద్యము. చతుర్విధ పురుషార్థములను బై పద్యమున నిబద్ధించెను. క్రమము తప్పకుండుటయే యిందలి విశేషము. మొదటి పాదమున 'మహతి' యను వీణను మాంసలాంసమ్మునఁ జేర్చి ధరించెనని చెప్పఁబడెను. అట్లు చేర్చి హరి కీర్తనముఁ జేయుట నారదుని ధర్మము. అదియుఁ గాక దాని స్థానము కూడ మాంసలాంసమే. దానికిఁ దగినట్లు ధర్మము గనే చేర్చినాఁడు. ఇచ్చట ధర్మముఁ బొందు పఱచినట్లు స్పష్టము. ఇఁక రెండవ పాదమున డాచేతఁ గమండలువు ధరించినట్లు చెప్పఁ బడెను. వస్తువును డాచేత ధరింపఁజేయు టుచితము. డాచేత ననఁగా నెడమ చేతితోనని భావము. కమండలువున మంత్రపూత జలముండును. ఆ జల మర్థదము. అర్థ మనఁగాఁ బ్రయోజనము. వలచేతికిఁ బద్మాక్ష వలయ మిచ్చి మోయించెను. ఇది తృతీయ పంక్తియం దిముడ్పఁ బడినది. తృతీయ పురుషార్థమగుఁ గామమునకుఁ బ్రేమ యని చెప్ప వచ్చును. ఈ ప్రేమ భగవంతునికి, భక్తునికి మధ్య గలది. ఇది శాశ్వతమైనది, పవిత్రమైనది. కామమును దగ్గించి సర్వ విషయములను బరిత్యజింపఁ జేయుటకు సాధన భూతమైన దీ పద్మాక్ష వలయము. మనస్సును శాంతపరచుట కిది యుపయోగించును. భక్తిని వృద్ధి నొందించును. అంతటి మహత్తర సాధన మిది ! ఇది వలచేతి కుండు టయే యుక్తము. మన కది దర్పణము వంటిది. నాల్గవ పంక్తిలో శార్దూల చర్మముఁ జింక నిడఁజేయుట మోక్షసిద్ధికి హేతుభూతముగా గ్రహింపవలయును. శార్దూల చర్మముపైఁ గూర్చుండుట, తపస్సు చేయుట మునులకుఁ బరిపాటి. తపోధనమే మోక్షమార్గము. మోక్ష మార్గమును సన్నిధిలో నుంచుకొనినట్లు నారదుఁడు శ్రీకృష్ణుని చంకలో నుంచెను. కృష్ణుఁ డెందుల కా వస్తువులు మోసెనో తెలిసికొనవలయును. ముని మోత నా స్వామి యేల భరించినట్లు ? సత్యా గర్వభంగ మను

మహార్థం బర్ధించి కాఁబోలు మోత భరించెను. కృష్ణుఁడు జగన్నాటక సూత్రధారి యగుటచే స్వామి చెప్పిన సేవలఁ జేసెను. మహాత్ము లల్పకార్యముం జేసెదరా ? అసత్యము. ఇందలి కీలక మేమి ? సత్యా గర్వభంగము. ఆ మహాత్కార్య సాధన కింతటి శ్రమ చేయవలసి వచ్చినది. పాము చిన్నదై నను బెద్ద కఱ్ఱతోఁ గొట్టవలెనని పెద్దల సామెత. కావుననే యల్పకార్యమును గూడ ఘన సంభారముతోఁ జేయవలసి వచ్చెనని గ్రహింపవలయును.

వస్త్రైక్యము :-

అల్లసాని పెద్దన కృతమగు స్వారోచిషమను సంభవమున వస్త్రైక్యము లేదని విజ్ఞులు వక్కాణించిరి. వస్త్రైక్య మననేమి ? మొదటఁ బ్రవేశపెట్టిన పాత్రలు చివరలో గూడ వచ్చి కథను ముగించుట. కథా వస్తువునకు సంబంధము లేకయే పాత్రల వేనినో ప్రవేశ పెట్టి యా పాత్రలను జివరి వఱకుఁ బ్రయోజనాత్మక దృష్టితోఁ జూడకుండుటయుఁ గద్దు. అదియు నిష్ప్రయోజనము. పారిజాతా పహరణమునఁ గృష్ణుని, సత్యభామను, నారదునిఁ బ్రవేశపెట్టి ప్రథమా శ్వాసము నడిపెను. తదుపరి చివరలోఁ గూడ వ్రతోపదేశ నెపముతో నారదుని నిల్పెను. సత్యభామ ముఖ్య నటి. చెప్పున దంతయు నామె కథ. కనుక మానిని రాకమానదు. కృష్ణుఁడు సర్వాంతర్యామి. ఆయన తన యాధ్వర్యమున నారదుఁ బురమాయించి సత్యచే వ్రతముఁ బూర్తి చేయించిన నాటక సూత్రధారి. మధ్యలో వచ్చిన పాత్రలు లెక్కకు రావు. ఆ పాత్రలు కథను నడుపుటకు సహాయ భూతములే గాని ముఖ్యములు గావు. అందువలన నవి యెట్లు వచ్చినవో యట్లే కను ముగ్గు పోవుచుండును. వానిని మనము లెక్కకుఁ దీసికొని రాఁజాలము.

వ స్వైక్యము ప్రబంధమునకు బిగువు నుత్పాదించుననుటలో సందియము లేదు. అదియే ప్రబంధమునకుఁ బట్టుగొమ్ము.

పాత్ర చిత్రణము :-

పాత్రలఁ జిత్రీకరించుటలోఁ దిమ్మన సిద్ధహస్తుఁడు. ఆయన ముచ్చటగా మూఁడు పాత్రలనే చిత్రీకరించెను. 1) నారదుఁడు 2) శ్రీకృష్ణుఁడు. 3) సత్యభామ. విష్ణువు ధరించు తిరుచూర్ణము రీతిఁ (నామమువలెఁ) బాత్ర త్రయమును సజీవములుగాఁ జిత్రించి పోషించి యౌచిత్యముఁ బెంచి ప్రబంధముగా వెలార్చెను.

నారదుఁడు :-

నారదుఁడు దేవర్షి. ఈయన నారము గలవాఁడు నారం=జ్ఞానము. 'నారం దదాతీతి నారదః ఇతి వ్యుత్పత్తిః'. జ్ఞాన మిచ్చువాఁడు కనుక నారదుఁడని వ్యుత్పత్త్యర్థము. సర్వజ్ఞుఁడు. ఐహిక సుఖా తీతుఁడు. పైగా-కలహమె కల్యాణమని జగంబుల వెంట మెలఁగెడు ముని నారదుఁడు దేవలోకమునుండి మనఃస్పర్ధలు కల్పించుటకే తెచ్చెనా యనునట్లుగా నొక్క పారిజాత పుష్పముఁ గొని వచ్చెను. రుక్మిణీ గృహంబునఁ గృష్ణుఁడున్న సమయమున నా మహర్షి యేగు దెంచుటయు, నద్దానిం గొనివచ్చి కృష్ణుని కిచ్చుటయు, వెన్నెంటనే కనుసన్నచే దానిని రుక్మిణీకిఁ గృష్ణునిచే నిప్పించుటయుఁ జూడ నాటకము వలె నున్నది. ఈ పని నిర్వర్తింపఁజేసి సత్యభామకు మన స్తాపముఁ గల్గించెను. అంతతో నాగక పంచమాశ్వాసమునఁ బుణ్యక వ్రతోపదేశము సత్యకుఁ జేసెను. ఇంద్రోపేంద్రుల యుద్ధమునకు మూలకారకుఁ డీ పరమర్షియే. రుక్మిణీకిఁ బారిజాత సుమ మిప్పించి ధర్మము నెరవేర్చిన వాఁడాయెను. పుణ్యక వ్రతాచరణమునఁ దన

వంటి సద్బ్రాహ్మణునకుఁ దన పతిని దాన మిమ్మని సత్య కుప శించెను. సత్యచేఁ గృష్ణుని దానముగా స్వీకరించి భగవంతునిచేఁ బనులఁ జేయించెను. నారదుఁ డెన్ని పనులు చేసినను నవ్వుటాల కనియో, లోక కల్యాణార్థమనియో నారదుఁడు చేసినట్లు కవి వచించెను. నారదుని చేష్టలను బహుభంగుల సమర్థించి ప్రకృత కథకు సాయపడు నట్లు చిత్రించెను. నాయికా గర్వభంగమునకుఁ బునాది వైచిన నారద పాత్ర నతి జగరూకతతో సజీవముగాఁ గథకు భంగము గలుగని రీతి నిర్మించి కృతకృత్యుడయ్యెను గదా తిమ్మన మహాకవి.

శ్రీకృష్ణుఁడు :-

శ్రీకృష్ణుఁడుగా విష్ణువు రూపుఁదాల్చెను. 'రాఘవత్వే భవేత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణ జన్మని' యనినట్లు విష్ణువు కృష్ణావతార మెత్తినపుడు లక్ష్మీదేవి రుక్మిణీగా నవతరించెను. కనుక శ్రీకృష్ణుని పట్టమహిషి రుక్మిణీ యని చెప్పనొప్పును. కృష్ణుఁడు జగన్నాటక సూత్రధారి. అంతియే కాదు. ఈ ప్రబంధ కథయందును గృష్ణుఁడే నాటక సూత్ర ధారి యయ్యెను. ఇది యొక ప్రత్యేకత. భగవానుఁడు కారణ జన్ముడని సర్వజను లెఱుఁగుదురు. దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ నల్పుటకై యాయన యవతరించునట్లు గీత చెప్పుచున్నది.

శ్లో॥ పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం।

ధర్మ సంస్థాప నార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే॥

యని గీతలో భగవానుఁడు చెప్పినట్లున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడు సత్యభామపై నెక్కువ మక్కువ కలిగియున్నట్లు చూపెను. ఆయన మానవుఁడై యవతరించినందున నీ భార్యవశత్వము తప్పలేదు. నారదుఁడు తెచ్చిన పారిజాత సుమమును ముని కనుసన్నచే రుక్మిణీ కిచ్చెను. కపట నాటకమున నారదునితో పాటు తాను కూడ ముఖ్యపాత్ర ధరించెను.

రుక్మిణికిఁ బారిజాత ప్రసూన మిచ్చి సత్యను వేదించెను. సర్వాంత
ర్యామి యగు శ్రీకృష్ణునికిఁ దెలియని దేమున్నది? సత్య కోపించినట్లు
ముందుగనే గ్రహించినాఁడు కృష్ణుఁడు. ప్రియురాలిని బహువిధములఁ
గృష్ణుఁ డనునయించినను వినలేదు. తుదకుఁ బారిజాత వృక్షముఁగొని
తేగలనని, యింటి పెరటి చెట్టుగా నాటింతునని సత్య కథయ
మిచ్చెను. సత్యభామతోఁ గూడి కృష్ణుఁ డమరావతి కేఁగుటయు,
నింద్రునికిఁ జెప్పకయే పారిజాత మహీరుహముఁ బెకలించుకొని వచ్చు
చుండఁగా వనపాలకులు వారి నడ్డగించుటయు, నింద్రునితోఁ బోరి
యుపేంద్రుఁడు నెగ్గుటయు, పారిజాత భూరుహముఁ గొనివచ్చి సత్య
గృహంబునఁ బెరటి చెట్టుగఁ బ్రతిష్ఠించుటయు నొనర్చెను. ధర్మ
సమ్మతముగఁ గృష్ణుఁడు తన పరాక్రమముఁ జూపెను. ఈ కృత్య
మంతయుఁ గృష్ణుఁడు దేనికై చేసినట్లు? సత్యభామా గర్వభంగము
కొఱకు. అదియే ధర్మ సంస్థాపనము. 'కీ లెఱిఁగి వాతఁ బెట్టినట్లు'గాఁ
గృష్ణుఁడు సత్య విషయమై చరించి నటించి యామెకే బుద్ధిఁ
జెప్పెను. తన దైవత్వమును సమయానుకూలముగాఁ జూపెను. ఆ
రీతిగాఁ గృష్ణుఁడు భామావిధేయుఁడైనట్లు చిత్రించి కవి తన వాంఛి
తార్థమును సిద్ధింపఁ జేసికొనెను. 'కాంతకు దాసుఁడు కాని వాఁడెవ్వఁడు,
గాలించి చూచినఁ గానఁ బడఁ'డను సూక్తిని సార్థక్య మొనరించెను.
తిమ్మన చేసిన యౌచిత్య నిర్వహణ మిదియే.

సత్యభామ :-

సాత్రాజితియే సత్యభామ. ఈమెపైఁ గృష్ణుని కెక్కువ మక్కువ.
సత్య-భామ యన నిజమైన స్త్రీ యని తిమ్మన తలంపు. అసూయ,
కోపము, దంభము, పట్టుదల యనున వామెకు వెన్నతోఁ బెట్టిన గుణము
లని యా పాత్ర స్పష్టము చేయుచున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడు నారదునిచేఁ

గొని రాబడిన పారిజాత పుష్పమును రుక్మిణి కిచ్చినట్లు చెలికత్తెల
 వలన విని వ్యథ చెందెను. వ్రేటువడ్డ యురగాంగన యయ్యెను.
 క్రుద్ధురాలై భర్తను వామపాదమునఁ దాఁచినది. భర్తతో నమరావతి
 కరిగి పారిజాత ద్రుమముఁ గొని వచ్చుటకుఁ జేయఁత నొసఁగెను,
 పురికొల్పెను. పారిజాత వృక్షముఁ దెచ్చెదనని కృష్ణుఁడు చెప్పినను
 దన పట్టు వదలలేదు తోడికోడలగు శచీదేవిని నామె మన్నింపలేదు.
 'స్త్రీ బుద్ధిః ప్రళయాంతక' మ్మను నార్యోక్తి ముమ్మూర్తుల నిజమని
 పించెను. ఆయా ఘట్టములలో నామె రాజసముఁ, దామసము, మాని
 నీత్వముఁ జూపెను. ఇంద్రోపేంద్రుల యుద్ధమున కీమె హేతుభూతు
 రాలయ్యెను. 'బద్ధమూలస్య మూలం హి మహా ద్వైరతరోః ప్రియః'
 యను మాఘుని వాక్యము సత్య దూరము కానేరదు. పుణ్యకవ్రత
 మాచరించుచుఁ దన భర్తను నారదునికి దానమిచ్చెను. మానిని యగు
 టచేఁ దన యభిమతము నెరవేర్చుకొనునే గాని లోక విరుద్ధమని
 గ్రహింపఁ జాలదయ్యెను. పదుగురు తన్ను శ్లాఘించుట, సేవించుట,
 మన్నించుట - యీ తలఁపుతోనే యామె చరించినది. ఇదియే యామె
 మనస్తత్త్వము. కృష్ణుఁడు రుక్మిణికిఁ బారిజాత మిచ్చెనని వినినపుడు
 ముందుగాఁ దన భర్తను, దదుపరి పారిజాత కుసుమ మిచ్చిన నారదుని
 దూరినది. చివరకుఁ బారిజాత తర్వపహరణమునకై భర్త నాశ్రయించి
 నది. పుణ్యకవ్రతాచరణమున నారదు నాశ్రయించినది. మొదట
 నున్న మొండిపట్టు సడలినది. తన ప్రయోజనమునకై సర్వమును
 మఱచినది. ఇది నిక్కముగా స్త్రీ స్వభావము. తన పని నెరవేరుటకు
 బాల పల్ల వగ్రాస కషాయ కంఠ కలకంఠ వధూకల కాకలీ ధ్వనితో
 నేడ్చినదట. రోదనము స్త్రీల పాలిటి వరమని చెప్పవచ్చును. స్త్రీ
 కంటఁదడి వెట్టినచో సిరి యింట నిలువదట, ఇది పెద్దల మాట.

రోదన మెంతటి పనినై నఁ జేయించును. పురుషుల, మహాత్ముల మనస్సు నట్టే యాకర్షించును. స్వాంతము ద్రవించును. మహాకవి తిమ్మన యీ పాత్ర విషయమున నెంతో శ్రద్ధ, యౌచిత్యముఁ గనఁబఱచుచుఁ జిత్రికరించి పోషించెను. సరసము, సమంజసము, సందర్భ సమయాను కూలములను గుర్తెఱిఁగి రచించిన మహామనీషి. పాత్ర త్రయ చిత్రణము నెఱపి యందించిన సందేశమేమి? పురుషుఁడు (ఁ) త్రీకి దాసుఁడు (ఁ). ఈ వాక్యము నెందులకుఁ జెప్పినట్లు? శ్రీకృష్ణదేవ రాయలు తన దేవేరిని మన్నించి పాలింపవలయునని చెప్పించుటకే. ఈ యభిప్రాయముతోనే యీ ప్రబంధము రచించుటకుఁ గడంగెనట. తన యభిమతము నెఱవేరెనట. కాఁబట్టి యెంతటి వారికైనను యీ యనుభవము తప్పని సరియని చెప్పకయే చెప్పినట్లైనది.

ప్రకీర్ణాంశములు :-

కృష్ణుఁడు నారదుని కనుసన్నచేఁ బారిజాత సుమమును రుక్మిణి కిచ్చెను. ఈ విషయము చెలికత్తెల వలన వినిన సత్య క్రోధోద్దీప మానస యయ్యెను. కృష్ణుఁడీ విషయమును ముందే గ్రహించెను. అయినను బ్రయసతినిఁ జూడకుండుట భావ్యమా? తా నొక్కఁడే యంతఃపురి కేఁగెను. సత్య మాసిన చీర కట్టి యలుక వహించెను. ఆ సమయమునఁ గృష్ణుఁ డీ మాటలతో ననునయించెను.

ఉ. ఇందునిభాస్య!..... జెప్పుమా. (1-115)

చ. పలుకులఁదేనె.....చింతిలన్? (1-117)

చ. మనమున.....నీ వెఱుంగవే. (1-118)

ఈ వాక్యముల వలనఁ దెలియుచున్నదేమి? కృష్ణుఁడు సామము నుపయోగించెను. ఉపాయములలో మొదటి దగు సామమును బ్రథమా

శ్వాసముననే ప్రయోగించుట సముచితము. ప్రథమాశ్వాసము చివరలోఁ బారిజాత వృక్షముఁ గొనివత్తునని చెప్పి యూరడించెను. ద్వితీయాశ్వాసమున భార్యా సహితుడై యమరావతి కేఁగుటకుఁ బయనమైనట్లు తెల్పఁబడినది. దానము నుపయోగించుట ద్వితీయాశ్వాసమున సరి పోయినది.

తిమ్మన యాద్యంతముల నారదుని చేతను, మధ్యలో దేవతల తల్లియగు నదితి చేతను స్తుతింపఁ జేసెను. ఆ స్తుతులే దండకములని పెద్దలు నుడివిరి. అట్లు వేర్వేలు సందర్భములలో మూఁడు పర్యాయములు స్తుతింపఁ జేయుటలోని యంతరార్థమేమి? నుతించినది శ్రీకృష్ణుని గూర్చి. ఆయన జగదేకారాధ్యుఁడగు భగవంతుఁడు. అది మధ్యాంత రహితుఁడు. అందువలన నాదియందును, మధ్యయందును, నంత్యమందును హరిని నుతింపఁజేసెను. ఇదియే తిమ్మనలోని విశిష్టత. త్రిస్తలీ దండకమునఁ ద్రిగుణాతీత లక్షణము ద్యోతకమగు చున్నది.

కథా వేగమునకుఁ దిమ్మనదే యితరుల కంటె నుత్కృష్ట మనవచ్చును. ఈ కవి ధార 'బాల పల్లవగ్రాస కషాయ కంఠ కల కంఠ వధూకల కాకలీ ధ్వని' బోలియున్నది.

ఆశ్వాసాంత గద్యలో 'నుమామహేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధి సార సారస్వతాభినంది' యని తిమ్మన వ్రాసికొనెను. దీనిఁబట్టి యీ కవి శివభక్తుఁడని తెలియుచున్నది. పంచమాశ్వాసము నందలి 108 వ పద్యమునఁ దన్ను గూర్చి వ్రాసికొనుచు శివపరాధీనమతి యనియు, నఘోర శివగురుని శిష్యుండనియుఁ జెప్పుకొనఁబడినది. ఆయన పరమ శైవుఁడని తెలియుచున్నది. పరమ శైవుఁడు విష్ణు కథను వ్రాయ నుంకించునా? శైవ వైష్ణవులు పరస్పర విరోధులు. శైవుడైన

తిమ్మన రాయల దేవేరి వైపు వచ్చిన యరణఁపుఁ గవి. పరిస్థితుల ప్రభావము వలన నట్టి కథను వ్రాయవలసి వచ్చినది. శివకేశవు లభిన్నులు. ఈ సత్యమును గ్రహించిన వాఁడగుటచేఁ దిమ్మన యీ ప్రబంధమును గల్పించి గచించి సంసారముఁ జక్కఁ జేసెను. ఏ యెండ కా గొడుగు పట్టు లోకజ్ఞానము, చాకచక్య మందఱికి నుండవు. తిమ్మన ప్రజ్ఞ కలవాఁ డగుటచేఁ దన మతాభిమానము నచ్చటచ్చటఁ జూపి గుర్తు చేయుచుఁ జాటుకొనుచుండును. ఇది యాతని మెలఁకువకు నిదర్శనమని వేఱుగాఁ జెప్పనవసరము లేదు. ఈ సునిశితబుద్ధి, చాక చక్యము, నవ్వుటాలకు మాట్లాడు పద్ధతి వలననే కాఁబోలు 'ముక్కు తిమ్మనార్య ముద్దు పలుకు'గా నుడివిరి. ఇట్టి రసవత్తర కథా వస్తువును గ్రంథరూపమున వెలయించి మన తెలుఁగు వారి కందిచ్చిన తిమ్మన కవి దన్యుఁడు, చిరస్మరణీయుఁడు.

మా ఇతర ప్రచురణలు

మనుచరిత్రము	మూలం పీఠికతో	15_00
పారిజాతాపహరణం	"	18_00
విజయ విలాసము	"	12_00
ఆధునికాంధ్ర కవితా సమీక్ష	కె. వి. ఆర్. నరసింహం	70_00
సాహిత్య దర్శనం	"	80_00
రత్నావళి	"	7_00
కుందమాల	"	8_00
సంస్కృత వ్యాకరణ ప్రణాళిక	కె.ఎ. కృష్ణమాచార్యులు	25_00
అంతరార్థ రామాయణం	డా॥ వేదుల సూర్యనారాయణశర్మ	25_00
అంతరార్థ భాగవతం	"	30_00
అంతరార్థ మహాభారతం	"	50_00
అంతరార్థ శ్రీదేవీ భాగవతం - మహావిష్ణు పురాణం		30_00
ఆర్య చాణక్యుడు	డా॥ వేదుల సూర్యనారాయణశర్మ	20_00
తెలుగులో చాటు కవితత్వం	ప్రొ॥ జి. లలిత	60_00
ఆంధ్ర భారత కవితా విమర్శనం	కోరాడ రామకృష్ణయ్య	20_00
సాహిత్య శిల్ప సమీక్ష	పింగళి లక్ష్మీకాంతం	30_00
ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర	"	60_00
సౌందరనందము	"	12_00
సుభాషిత రత్నావళి	రెంటాల గోపాలకృష్ణ	10_00
జాతీయాలు పుట్టు పూర్వోత్తరాలు	"	15_00
నూరు వ్యాసాలు	కె. రాధాకృష్ణ	13_00
ఆరుద్ర కవితలు	ఆరుద్ర	60_00
ఆంధ్ర భాషా వికాసం	గంటిజోగి సోమయాజి	100_00

శ్రీరస్తు

పారిజాతాపహరణము

పీఠిక

శ్రీ మదికిం బ్రయం బెసఁగఁ
జేర్చిన యుయ్యెలలీల వైజయం
తీమిళితాచ్చకౌస్తుభము
నిద్దపుఁగాంతిఁ దనర్చి యాత్మవ
క్షోమణివేదిఁ బొల్పెసఁగఁ
జుడ్కులపండువు సేయు వేంకట
స్వామి గృతార్థుఁ జేయు నర
సక్షితి నాథుని కృష్ణ రాయనిన్.

1

మ. పొలఁతు ల్గొఁగిట గ్రుచ్చి యెత్తి తలఁబ్రా లోవ్వొంచు
నవ్వేళ నొ, దల గంగం దననీడఁ దాన కని మౌగ్ధ్యం బొప్ప
వే తొక్కతొ, య్యలి యంచు న్మది నెంచు పార్వతి యసూ
యావాప్తికి న్నవ్వుక్రొ, న్నెలపూఁదాలుపు కృష్ణరాయనికి
సంధించు న్మహేశ్వర్యముల్.

2

మ. తనదంతాగ్రముచేతఁ దీక్షమతి యుద్యత్కుంభ యుగ్మంబుచే
తనితాం తోన్నతి దాన విస్ఫురణ నుత్సాహంబు శుండా ముఖం
బున దీర్ఘాయువు నిచ్చుఁ గావుత గుణాంభోరాశికిం గృష్ణ రా
యనికి న్వారణ రాజవక్త్రుఁడు కృపాయత్తయిక చిత్తాబుఁడై.

3

(4)

చ. సరసపుటల్కఁ దీర్చుతటి శార్ఙ్గి సుదర్శననంద కాబ్జసం
భరణగుణా ప్తి నెన్నడుముపైఁ గటిపై జడపై గళంబుపై
హరినలుగేలుఁ బైకొన సుఖంబుది నిచ్చలు నోలలాడు నిం
దిర కృపఁ జూచుఁ గాత నరదేవ శిఖామణి కృష్ణరాయనిన్. 4

చ. తన మృదుగీతి కాపరిణత ధ్వని వైఖరిఁ బల్కుమంచు మిం
చిన రహిఁ జేతి వీణీయకుఁ జెక్కులు గీటుచు నేర్పుచున్నదో
యనన ఖరాంకురంబుల నయమ్మునఁ దంత్రులు మీటి గానమిం
పొనరఁగఁ జేయువాణి ప్రతిభోన్నతుఁ జేయుతఁ గృష్ణరాయనిన్. 5

చ. వలిమల యల్లువాఁడు తలవాఁక ధరించిన పూపుగుత్తి వే
ల్పుల గమిజీవగట్ట యుడివోవ నిచల్వల పెంకి వెన్నెల
లొలచినపాదు పాల్కడలి ముద్దులపట్టి నృసింహకృష్ణ రా
యలఁగఁగొన రసంబు నిను పారెడి చూపులఁ జూచుఁ గావుతన్. 6

—: కృతిపతి వంశావళి :—

ఉ. ఆయమృతాంశు వందుదయమయ్యె బుధుండతఁ డార్తరక్షణో
పాయుఁ బూరూరవుంగనియె నాతని కాయువు పుత్త్రుఁడయ్యె న
య్యాయతకీర్తి కిన్న హుషఁడాత్మజుఁడై యిలయే లేదత్సు తుం
డై యలరెన్య యాతి యతఁడాహవదోహలు గాంచెదుర్వసున్. 7

క. ఉర్వీశ మౌళియగునా, తుర్వసు వంశంబునందు దుష్టారిభుజా
దుర్వార గర్వరేఖా, నిర్వాపకుఁ డీశ్వరాఖ్య నృపతి జనించెన్. 8

ఉ. తామసవృత్తి లేదు సతతంబును నుగ్రుఁడు గాఁడు పౌరుషం
బేమియు వెల్లిగాదు తన కెందును బైమఱి రాజు లేడు సం
గ్రామములోన నొక్కనరుగాసికి వాసి దొఱంగఁ డీశ్వర
జ్యేమహిళా మనోహరుని సాటియె యీశ్వరుఁడెన్ని భంగులన్. 9

ఉ. రాజుల నెత్తుటం బరళురాముఁడు వ్రంతలు సేసె రెండు మూఁ
డీ జగతిన్ గణింప నది యెంతటి విస్మయ మబ్బినీ సుహృ
త్తేజుఁడు కందుకూరి కడఁ దిమ్మయ యీశ్వరుచే జనించె ఘో
రాజి బెడందకోట యవనాశ్విక రక్తనదీ సహస్రముల్. 10

క. శాశ్వత విజయుఁడు తిమ్మయ
యీశ్వర నృపతికిని గౌరి కెన యగుతత్పా
ణేశ్వరి లక్ష్మణబికకు
న్విశ్వాతిగ యశుఁడు సరస విభుఁ డుదయించెన్. 11

సీ. ఎవ్వని విజయంబు లెఱిగించు శాసన
స్తంభంబు లాశాంత శైలవితతు
లెవ్వని యరిగాఁపు వేపారు కాళింగ
యవనాది వివిధ దేశాధినాథు
లెవ్వని నిత్యదానైక విలాసంబు
లారూఢ తరతులా పూరుషంబు
లెవ్వని చిరకీర్తి యింద్ర లోకాంగనా
భోగినీ గీతికా భోగపదము

తే. వాఁడు వొగడొందు సర్వ సర్వం సహాధి
దేవతా ముఖదర్శణ ద్విజయనగర
భద్ర సింహాసనస్థుఁ డున్నిద్ర తేజుఁ
డీశ్వరాధి పునరస భూమీశ్వరుండు. 12

సీ. కుంతలేశ్వరుఁడు సిక్కు వడంగ విద్యా పు
రంబు గైకొని నిజప్రౌఢి నెరపెఁ
ఞ్చారసీకునకు దుర్భర మానవత్వంబుఁ
దొలఁగించె మానవ దుర్గసీమఁ

జోళ వల్ల భునకు సురవధూ మధురాధ
 రము లిచ్చి మధురాపురంబుఁ గొనియె
 శ్రీరంగ పట్టణసీమ ఖడ్గనటీవి
 నోదంబు హైసణేంద్రునకుఁ జూపె

తే. నతఁడు నుతికెక్కె హైమ సేత్వంతరాళ
 కలిత షోడశ దాన విఖ్యాత యశుఁడు
 మండలీకర మేఘ మార్తాండ బిరుదుఁ
 డీశ్వరాధి పునరస పృథ్వీశ్వరుండు.

13

క. ఆ నరస మహీమహిళా
 జానికిఁ గులసతులు పుణ్యచరితలు తిప్పాం
 బా నాగాంబిక లిరువురు
 దానవదమనునకు రమయు ధరయును బోలెన్.

14

క. వారలలోఁ దిప్పాంబ కు
 మారుఁడు పరిపంథికంధి మంథాచల మై
 వీర నరసింహరాయఁడు
 వారా శివరీత భూమివలయం బేలెన్.

15

—: కృష్ణదేవరాయ వర్ణనము :—

శా. వీర శ్రీ నరసింహశౌరి పిదప నివ్వశ్వక్షమా మండలీ
 ధౌరంధర్యమునన్ జనంబు ముదమంద న్నాగమాంబా సుతుం
 డారూఢోన్నతిఁ గృష్ణరాయఁడు విభుండై రాజ్యసింహాసనం
 బారోహించె విరోధు లున్గహన కై లారోహముం జేయఁగన్.

16

సీ. యాదవత్వమున సింహాసనస్థుఁడు గామి
 సింహాసనస్థుఁడై చెన్ను మెజయ
 గొల్ల యిల్లాండ్రతోఁ గోడిగించుటఁ జేసి
 పరకామినీ సహోదరతఁ జూప

మఱి జరాసుతునకై మధుర డించుటఁజేసి
పరవర్గ దుర్గము ల్బలిమిఁ గొనఁగఁ
బారిజాతము నానపడి పట్టి తెచ్చుట
నౌదార్యమున దాని నడుగు వలువఁ

తే. గోరి తొలుమేనఁ దనకైన కొదువ లెల్ల
మాన్చుకొన వచ్చి భువనైక మాన్యలీల
నవతరించిన కృష్ణుఁ డొననఁగ మించె
నరసవిభు కృష్ణరాయ భూనాయకుండు.

17

శా. శ్రీ రంగేశ్వర నాభి పంకజరజశ్శీర్షి కంటెఁ జోటింద్రత
స్వీరాజత్కుచపాళి *కుంకుమము కంటె న్నహ్యభూభృత్తటి
నీరంద్రధీ కృత గైరిక ద్రవము కంటె న్వన్నె గావించెఁ గా
వేరీతోయముఁ గృష్ణరాయఁ డహితోర్వి నాథ రక్తప్రభన్.

18

సీ. చక్రవర్తి మహాప్రళప్తి నాఁడును నేఁడు
చెలఁగి ధర్మక్రమస్థితి ఘటించె
భూభృదుద్ధరణ విస్ఫూర్తి నాఁడును నేఁడు
గోరక్షణ ఖ్యాతిఁ గుదురు పఱిచె
సాధు బృందావన సరణి నాఁడును నేఁడు
వంశాను రాగంబు వదలఁడయ్యె
సత్యభామా భోగసక్తి నాఁడును నేఁడు
నాకల్ప మవని నింపార నిలిపె

తే. నాఁడు నేఁడును యాదవాన్వయమునందు
జనన మందెను వసుదేవ మనుజ విభుని
కృష్ణుఁ డనుపేర నరసేంద్రు కృష్ణదేవ
రాయఁ డనుపేర నాదినారాయణుండు.

19

* 'మంజరుల కంటె' అని యొక పాఠము.

చ. అలఘజీ భోగరత్నములు నాదిగి భోక్తృట గండగంధము
 త్తలఁపునఁ బాటి నవ్వు వసుధాసతి దా భుజకీర్తి మౌక్తిక
 చ్ఛలమునఁ గృష్ణరాయ నృపచంద్రుని బాహువునందు భూషణో
 జ్జ్వల మణుల న్మృగీమదము వాసన యుంగని ధూర్తలంగనన్. 20

చ. మునుకొని కొండవీటి కడ మూఢత రుద్రుఁడు కృష్ణనందను
 న్మనసిజుని స్థయించె నది మానుషమే నరసేంద్రు కృష్ణరా
 య నృపతి కొండవీటి కడ నాహవభూమిఁ బ్రతాపరుద్ర నం
 దనుఁడగు వీరభద్రుఁ గరుణామతిఁ గాచె జగత్ప్రసిద్ధిగన్. 21

చ. నెలకొని కృష్ణరాయ ధరణీ విభుఁడుత్కల భూమిపాలుతోఁ
 గలన నెదిర్చి హస్తీకర కొండతతు ల్మనకంపుఁబాములై
 మలసినచోటఁ గూడిన సమగ్ర యశోవసనంబు గప్పి తా
 వలవఁగ జేసె భూసతిని వశ్య నిధిజ్ఞుఁడు గాన నేర్పునన్. 22

సీ. ఉదయాద్రి వేగ యత్యుద్ధతి సాధించె
 వినుకొండ మాట మాత్రన హరించెఁ
 గూటము ల్సెదరంగ కొండవీ డగలించె
 బెల్లము కొండయ చెల్లఁ జెటిచె
 దేవర కొండయుద్వృత్తి భంగము సేసె
 జల్లివల్లె సమగ్ర శక్తి డులిచెఁ
 గినుక మీట ననంతగిరి క్రిందుపడఁ జేసెఁ
 గంబంబు మెట్టు గ్రక్కనఁ గదల్చె

తే. బలనికాయము కాలిమట్టులనె యడఁచుఁ
 గటకమును నింక ననుచు నుత్కల మహీశుఁ
 డను దినమ్మును వెఱచు నెవ్వనికి నతఁడు
 రాజమాత్రుండె శ్రీకృష్ణరాయ విభుఁడు. 23

సీ. బాహుసాధక్రీడఁ బరఁగు పంట వలంతి
 తొయ్యలి నిడుద కస్తూరిబొట్టు
 వైరి పై న్యాబ్ధిలో వచ్చు గెల్పులనావఁ
 గడఁ జేర్చుప్రాఁకుడుఁ గడపుఁ జేయి
 యరికుంభి కుంభముక్తాక్ష రాంకిత మగు
 జయ రమాకన్యక చదువు పలక
 శత్రురాజులకు నచ్చరల నాకర్షించు
 సమరేంద్ర జాలపింఛంపుఁ గుంచె

తే. మేను సగము యశోమహేశానునకును
 శౌర్యరవిఁ గోరి వచ్చిన చాయలేమ
 నరసవిభు కృష్ణరాయ భూనాథచంద్రు
 చేత ననిలోన మించుకొక్షేయకంబు.

24

—: షష్ఠ్యంతములు :—

క. ఏవం విధ గుణఖనికిని
 ద్యోవనితా ప్రార్థ్యమాన ధూర్తారిధరి
 త్రీవర సంగతి సుభగం
 భావుకరణ ముదితకలహ పారణమునికిన్.

25

క. రాధా తనయా ధారిత
 గాధాధఃకరణ నిపుణ కరసదయునకున్
 మేధావద సాధారణ
 బోధాకర హృదయునకు విబుధ సదయునకున్.

26

క. నాగాంబికా కుమారున
 కాగా మిగతాధునిక నృపాలభ్యయశ

*శ్లోగలహ స్థిత హిమగుది

శాగజతనుకట జనైల్య సంభారునకున్.

27

క. సామర్ష దళిత పరభట

సామ జహాయకూల ముద్రుజక్షత జధునీ

కాముకితాఖిల జలధికి

నాముష్యా యణసుధీ గృహం గణనిధికిన్.

28

క. కోదండ ద్రోణునకును

వేదాధ్వస్తాపన ప్రవీణునకు సమి

న్నేదిష్ట విమత తరసా

స్వాదన వశతుంద పరిమృజ కృపాణునకున్.

29

క. అసుహృదను పవన విసర

గ్రసన రసవ్య సనవశవిక సదసిరసనా

ప్రసరణ శయఫణి విలసన

విస్మమర మరువకిత సమర వీధీస్థలికిన్.

30

క. వైంధ్య ద్విపగంధ నిబ

ద్ధాంధ్యాశి ప్రతిపదోదితాలయ విభవా

వంధ్య స్రబంధ కృతినం

బంధ్యను భావునకు బుధితమను భావునకున్.

31

క. వనితా జనతాస్మరునకు

ఘనతాపని తారకాభికద్యు చరగవీ

ఘనతా యనకార కస

త్పనితాత్మ నితాంతదాన పరతంత్రునకున్

32

* 'శ్రీ గుంభహాసితహిమగు' పాతాంతరము.

క. వరివంధిదోర్బలసమి

త్పరివర్ధిష్ఠ ప్రతాపదహనారణికిన్

సరసకళా ధోరణికిన్

వరసాధివక్రష్ట రాయనాయక మణికిన్.

— * —

ప్రథమా శ్వాసము

కథా ప్రారంభము

వ. అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పంబూనిన పారిజాతాప
హరణంబును మహా ప్రబంధంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టిదనిన. 34

క. జనమే జయ నృపవల్లభుఁ

డను దినమును హరికథా సుధాస్వాదమునం

దనివి సనక వైశంపా

యనముని కిట్లనియెఁ గౌతుకాయ త్తమతిన్.

35

పీ. హరివంశ కథలెల్ల నానుభూర్విగ విట్టు

విని కృతార్థుఁడ నైతి మునివరేణ్య

యాదానవారాతి యమరులఁ బ్రోవంగఁ

బూని యాయదు వంశముని జనించి

యతఁడు గ్రమ్మఱ వారి కాధార మగుపారి

జాతంబు పుడమి కేరీతిఁ దెచ్చె

ననుమతి నిచ్చిరో యావేల్పు లొండేని

బలిమిఁ జేకొనియెనో పాడి దొఱఁగి

(5)

తే. తెలియ నానతి యిమ్ము సందియము దీఱ
 వినఁగ వేడుక యయ్యె సవిస్తరముగ
 ననిన నావ్యాసమునిశిష్యుఁ డతనితోడ
 నధిప వినుమని పలికె నత్యాదరమున.

36

చ. హరి నరకాసురుం గెలిచి యద్దనుజేంద్రునియింట నున్నయ
 చ్చరల కొలంబువారి నెలజవ్వనముం బొలివోనివారిఁ ద
 న్వరునిఁగఁ గోరువారి లలనామణులం బదియాఱువేపురం
 బరిణయమయ్యె నారదుని పంపున సౌఖ్యరసైక లోలుఁడై.

37

తే. మఱియు రుక్మిణీ సత్య జాంబవతి మిత్ర
 వింద భద్ర సుదంత కాళింది లక్ష
 ణ యనఁగా మున్న కల రజ్జనాభునకును
 మహిషు లెనమండ్రు సమతాభి మానవతులు.

38

ఉ. ఆరమణీ లలాముల నందఱఁ గూడి యదూద్వహుండు త
 ద్ధ్వారవతీపురోపవన వాటికలం గృతకాక్షి సీమల
 న్వారిధి తీరకుంజ సదనంబులఁ గేళితరంగిణీతటీ
 కైరవిణీ సహాయమణి కల్పిత సౌధముల న్వసించుచున్.

39

శా. ఏయే వేళల నేసరోజముఖి యేయే లీలలం గోరుఁ దా
 నాయా వేళల నాసరోజముఖి నా యాలీలలం దేల్చి యే
 చాయంజూచినఁదానయైమెలఁగుచున్నోభ్యాభినోలాడుభో
 గాయత్తుండయి పెక్కురూపముల మాయా కల్పనా చాతురిన్.

40

క. హరి యిట్లు సతుల నందఱ
 సరిగాఁ జూచియును భోజ జనపాల సుతుం
 దరుణీమణి సాత్రాజితి
 నిరువుర మన్నించి మిగుల నిచ్చుం జనవుల్.

41

చ. కులమును రూపము న్మగనికూరిమియుం గలదాన నంచు నీ
వల నలరుక్మిణీ రమణి వానిఁ బెనంగఁగ సత్యభామయుం
గులమును రూపమున్మగని కూరిమియుం గలదాననంచు నా
వలఁ బచరింపఁగా రవరవ లొడ్వమెన్మది వారి కెంతయున్. 42

ఉ. అంతట నొక్కనాఁడు ధవళాంబుజ నేత్రుఁడు వచ్చి రుక్మిణీ
కాంత గృహంబులోన శశికాంత శిలామయ వేదిమీఁద నే
కాంతమునందుఁ గొందఱు మృగాయత నేత్రలు గొల్వజూద మ
త్యంత వినోదకేలి మెయి నాడుచు నుండఁగ నద్భుతంబుగన్. 43

—: శ్రీకృష్ణుని వద్దకు నారదుఁడు వచ్చుట :—

సీ. సరిగము పదనిస సంజ్ఞ స్వరంబుల
మహతి నభోవాయు నిహతి మొరయ
భాగీరథి పయఃపరిపూర్ణ మణికమం
డలువు హస్తంబునఁ జెలువు మిగులఁ
బ్రణవ మంత్రావృత్తి పావన స్ఫటికాక్ష
వలయంబు కర్ణశక్కులిక ప్రేల
సమర నృత్యోచిత చమర వాలంబును
గక్షపాలయు భుజాగ్రమున మెఱయ

తే. దేహకాంతు లకాలచంద్రికల నీన
జడలు మోక్షద్రుప్లవశంక సేయ
గగనము నుండివచ్చె నాకస్మికముగ
నారివేరంపుఁదపసి దైత్యారి కడకు. 44

క. వచ్చిన మునిపతి కెదురుగ
వచ్చి నమస్కృతు లొనర్చి వనితయుఁ దానుం
బొచ్చెంబు లేనిభక్తి వి
యచ్చరరిపుభేది సలిపె నాతిథ్యంబున్. 45

తే. అపుడు రుక్మిణి కనుసన్న నబ్జములు
 రత్న సింహాసనంబు నారదున కిడిరి
 హరియు నమ్మానియనుమతి న్నర్హిత
 మున సుఖాసీనుఁ డయి కరంబులు మొగిడ్చి. 46

క. సురసంయమివర! మీరిట
 కరుదేరఁగ నిప్పు దేఁ గృతార్థుఁడ నయితిన్
 నిరతంబు మీరు నాపయిఁ
 గరుణ గలిగి యునికి యిది యకారణము సుఁడీ. 47

క. నావుఁడు శౌరికి నిట్లను
 నావేలుపుఁదపసి మర్త్యుఁ డాడెడిరీతిన్
 నీవిట్లు పలుక నుచితమె?
 యే విశ్వజనీనచరిత! యెఱుఁగనె నిన్నున్. 48

—: నారదుఁడు శ్రీకృష్ణుని నుతించుట :—

సీ. ప్రామిను కులదొంగఁ బాతాళ కుహరంబుఁ
 జొరఁ బాటి చీటినచోట వీవ
 తరిగొండ వెన్నుపైఁ దాల్చి వేల్పులఁ గూడి
 చవి దేల్చినట్టి కచ్చవమ వీవ
 నీటిలో మునిఁగిన నేలచేడియఁ గొమ్ము
 కొన నుబ్బి నెత్తిన ఘోణి వీవ
 మునిమాపు బలుగంబమునఁ బుట్టి బంటు న
 క్కఱఁ గాఁచినట్టి సింగంబ వీవ

తే. దితిజు మెట్టిన యాపొట్టిదిట్ట వీవ
 పుడమి తేఁడుల నడఁచిన ప్రోడ వీవ
 కడలిఁ గోలకుఁ దెచ్చిన గబ్బి వీవ
 యిపుడు ద్వారక వసియించు నీవు నీవ. 49

క. రక్కసి మగువల యీలువు

మొక్కపటిచె దీవ పాపములగమి కాలం

ద్రొక్కెదవు నీవ యింకిట

నిక్కముగా నిన్నుఁ బొగడ నేర్తునె కృష్ణా!

50

క. ద్వారక వైకుంఠపురం

బీరుక్మిణీ లక్ష్మీ మీర లిచ్చట నునికిన్

సారెకుఁ గొల్వఁగ వత్తును

గోరికతోఁ గంసహర! ముకుంద! మురారీ!

51

వ. అని యిట్లు బహు ప్రకారంబులం బ్రశంసించి యివ్వరించి నం
దనుం డమందానందంబు డెందంబునం గ్రందుకొన నిజవాస
నాబిరుద గాథా కథన వంది బృందాయమానేం దిందిరంబును
నుచితోపయోగ జనితానంద బాష్పసందోహశం కావహమక
రంద బిందు తుందిలంబును నిఖిల మనోరథ ప్రధాన కీర్తిశంకా
కరవిశద ప్రభానిచుళితంబును నగుపారిజాతంపుఁ గ్రొన్నన
మిన్నేటి పసిండి నెత్తమ్మి చిగురుటాకునం బొదివి యిచ్చిన. 52

క. వినయంబు విస్మయంబును

మనమునఁ బెనఁగొనఁగ నపుడు మాధవుఁ డాక్రొ

న్ననఁ గయికొని భీష్మకనం

దనఁ గనుఁగొని సత్యభామ తలఁపున నిలువన్.

53

మ. ఇది భోజాత్మజ కిచ్చినం గినుకతోనేమంచు నూహించునో

మది సాత్రాజిత దాని కే నిపుడు ప్రేమం బంపినన్ దీని నె

ల్లిదముం జేసినజాడ దోచునొకొ యాలెమ్మిందు నేనున్కిఁ

జెల్లదువో యేరికిఁ బంపగాననుచు లీలన్ రుక్మిణీ కాంతకున్. 54

చ. కనుఁగవఁ బిన్న నవ్వుదొలఁక న్మునినాథుని కన్ను సన్నని

చ్చినఁ డగభోజనందనయుఁజేకొని మౌనికి మ్రొక్కియివ్వరిం

దన నెఱిగొప్పునం జెరివిన న్వలిగుబ్బలి ముద్దుఁబట్టి లేఁ
తనెల ధరించిన ట్లమరెఁ దద్దయు మోహనకాంతి సంపదన్. 55

సీ. మగమీల నగఁ జాలు తెగ గీలుకొనువారుఁ
గనుఁగవ కొకవింత కాంతి యొదవె
వలిజక్కువల పెక్కువలు దక్కువగ నిక్కు
చనుదోయి కొకవింతచాయ దోఁచె
నెలతుమ్మెదల దిమ్ము వెలిఁ జిమ్ము చెలువమ్ము
గలవేణి కొకవింత నలుపు మీఱె
నలచెందొవలవిందు చెలువొందు వెసఁ జిందు
మొగమున కొకవింతజిగి దొలంకెఁ

తే. జక్కఁదనమున కొకవింత చక్కఁదనము
జవ్వనంబున కొకవింత జవ్వనంబు
విభ్రమంబున కొకవింత విభ్రమంబు
గలిగె నద్దివ్యకుసుమంబుకతన సతికి. 56

క. కలకంఠకంఠి యీగతిఁ
బులుగడిగిన ముత్తియంపుఁ బొలుపొందంగా
నెలన వ్వాలయఁగఁ బలికెను
జలజాసనుపట్టి కలహసంభ్రమ పరుడై 57

—: నారదుఁడు పారిజాత ప్రభావంబు రుక్మిణీదేవికిఁ జెప్పుట :—

సీ. జలజాక్షి! యిది పారిజాత ప్రసూనంబు
నరులకు ధరియింప నరిది సూరె
పౌరోమి పార్వతి పద్మ పద్మజురాణి
యును శిరంబునఁ దాల్చు రనుదినంబు
హరిబహిః ప్రాణంబు వగుట నేఁ డెఱుఁగంగ
వచ్చె నీ కిపు డిది యిచ్చెఁ గాన

వెలఁదులు పదియాలు వేవురలో నెన్న
సరి లేదు సౌభాగ్యగరిమ నీకు

తే. నీవు దాల్చినకతన నీపూవు నేఁడు
భాగ్యము వహించె నుచితోప యోగ్యవృత్తి
నీస్థితార్థంబు నొడఁ గూర్చు నిది లతాంగి
దీని మహిమంబు చెప్పెదఁ దెలియ వినుము. 58

క. పరిమళము నెడదు వాడదు
పరువము దప్పదు పరాగ భరభరితం బై
నిరతము జగదేకమనో
హర మగు నీ కుసుమరాజ మంబుజవదనా! 59

మ. అలినీలాలక! నీవు నీ పతి రాహస్య క్రీడవర్తించువే
శలతాంతాయుధ సంగరంబునకు నుల్లాసంబు గల్పించును
జ్వలదీపాంకుర మైరతి శ్రమతనూసంజాతధారాశఘ
ర్మలవంబు తొలఁగింపఁగా సురటియై రంజిల్లు నిచ్చాగతిన్. 60

చ. అడిగినయంత*లో రసిరస్నానముల న్నమకూర్చు నాఁకట
న్నడలికఁ జెందనీక యశుభంబు లడంచు జగత్త్రయంబునం
బడయఁగరాని సర్వగుణ భవ్యము సుమ్మిది దీనిఁ దాల్చియి
ప్పడఁతులలోఁగనుంగొను మహార మహామహిమాను భావముల్. 61

చ. కువలయపత్త్ర నేత్ర నెఱిగొప్పన నీకుసుమంబు దాల్చుటన్
సవతులు వచ్చి ధీచరణసారస యుగ్మము నాశ్రయింపఁగా
దవుఁ డబలేని కూర్మి జవదాటక నీపలు కాదరింపఁగా
నవిరళభోగభాగ్య మహిమాన్విత వై విహరింతు గావుతన్. 62

క. నెలకొని వేసవిఁ జలువయు
జలివేశల నుష్ణగుణము సముచిత భంగిం

గలిగించు నీలతాంతము

కొలఁదులు చెప్పంగ నిచ్చకొత్తలు సుమ్మి

63

క. అలరుంబోఁడుల లోపల

నలరుంబోండుములు నీకు నగ్గల మగుచున్

దలపూ వాడక యుండుము

తలపూవు ధరించి వికచతామరసాక్షి!

64

ఉ. ఇన్ని దినంబులున్ సవతు లిందఱలో నలసత్యభామ కన్

సన్నలఁ ద్రిమ్మరున్ హరివశంపదుఁడై యనవిందుఁగానియో

కన్నియ! నీ యెడం గలుగు గౌరవ మెయ్యెడఁజూచి కానలే

కున్న నన్వర్య దివ్యకుసుమోత్తమ మేరికినై న నిచ్చెనే?

65

ఉ. చక్కనిదాన నంచు నెలజవ్వని నంచు జగంబులోనఁ బే

రెక్కినదాన నంచుఁ బతియెంతయు నాకనురక్తుఁడంచుఁదా

నిక్కుచు విజ్ఞప్తిఁగుచు గణింపదు కాంతలసత్య యింతకున్

స్రక్కకయున్నె నీ మహిమ సూచిన బోటులు విన్నవించినన్. 66

క. ధరియించిన మొద లొకవ

త్సరమాత్రము దావకీనధమ్మిల్లములో

నిరవుకొని మగుడ నివ్వరి

తరుణీ యల పారిజాత తరువున కరగున్.

67

తే. అనుచు నారదుఁ డాడిన యట్టివలుకు

లచటి వృత్తాంత మంతయు నరసి పోయి

వేలు వేటన సఖులు దేవేరులకును

విన్నవించిన వారును జిన్నవోయి.

68

ఉ. అందఱలోనఁ బెద్ద మహిమాన్విత రుక్మిణిగానఁ *బూవుగో

విందుఁడు దానికిచ్చెఁ దగవేయనిలక్షణ యొర్పెనైఁచెఁగా

* యామె కిం, పొందఁ బ్రసూనమీఁ దగవ పొమ్మని లక్షణ.

శింది శమించె భద్రయవు లెమ్మని యూరడిలెన్ సుదంతలోఁ
గుందుట మానె జాంబవతి కోపమడంచెను మిత్రవిందయున్. 69

తే. వారిలోపల సౌందర్యవతియు మాన
వతియు మహనీయ సౌభాగ్యవతియు నైన
సత్య యంతట నేమొకో శౌరికడకుఁ
బోయి రాదయ్యెఁ జెలి ప్రొద్దు వోయె ననుచు. 70

మ. తన శృంగార వనంబులోన గిరిపొంతం జక్కఁగా దిద్ది తీ
ర్చిన పూదేనియ యేటికాలువ దరిం జెంగల్వ పుప్పొళ్ళు నిం
చిన చంద్రోపల వేదిపై సరసగోష్ఠిన్ బోటియుం దాను న
వ్వన జాతాయతనేత్ర శౌరిగుణముల్ వాక్రుచ్చి వర్ణించుచున్. 71

చ. అలికుల రావముల్ గిసలయాకుల కోకిల కాకు కాకలీ
కల కల నాదముల్ నెలఁగఁ గమ్మనితమ్మి కొలంకు తెమ్మెరల్
వొలయఁగఁదొంటి చందమున బుద్ధికి నేమియు నింపుగామికిం
గలఁగుచు సత్యభామ చెలిఁగన్గొనియించుక సంశయించుచున్. 72

చ. అకటయదేమియో యెఱుఁగ నయ్యెదఁ దొయ్యలి దక్షిణాంస
చూ, చుకనయన ప్రకంప గుణసూచన లేమియు వల్లగావు సా
రెకు మదిజాలివొంది యొకరీతిఁ దలంకెడు బ్రాణనాథుఁడొం
డొక చపలాక్షిఁ గూడి నను నొల్లని చెయ్యము లేమిసేసెనో. 73

క. అని సత్యభామ తనవిధ
మనుఁగుం దొయ్యలికిఁ జెప్పునవసరమునఁ జ
య్యన వచ్చి యొక్క నెచ్చెలి
కనుఁగవ నెఱసంజ వొడమఁగా నిట్లనియెన్. 74

క. అమ్మా! యేమని చెప్పుదు
నెమ్మి న్నీవిభుఁడు రుక్మిణీ సతిమణి సా

ధమ్మున నుండఁగ సురముని

గ్రమ్మట నాకస్మికమ్ముగా నచ్చటికిన్.

75

క. చనుదెంచి యమ్మురారికి

ననఘ మృమరై కయోగ్య మతిసౌఖ్య కర

మృనితర సులభ మ్మిది యని

కొనియాడుచు నొక్క దివ్యకుసుమ మ్మొసఁగెన్.

76

క. మిన్నంది వేగ గయికొని

కన్నుల నొత్తికొని మ్రొక్కి గారవ మెసఁగన్

వెన్నుఁడు రుక్మిణి కొసఁగెను

అన్నె లతయుఁ గొప్పులోన నవ్విరి దాల్చెన్.

77

తే. అంతలోనన యద్భుతం బావహిల్లఁ

గొలఁది యిడరాని యొకవింత చెలువు గలిగి

రాజబింబాస్య రుక్మిణి తేజరిల్లె

సానఁ బట్టినమక రాంకుశస్త్ర మనఁగ.

78

ఉ. ఆ కుసుమంబు దాల్చిన మహా మహిమంబునఁ దోడికామినీ

లోకము మచ్చరంబు మదిలోనఁ దొఱంగి భజించుచుండ న

స్తోక నిజప్రభావములు సూపెడు గద్దియమీఁద నెక్కి ము

ల్లోకము దాన యేలుగతిలోల విలోచన యేమి నెప్పుదున్.

79

ఉ. ఎంతకు లేఁడు నారద మునీంద్రుఁడు శౌరి వినంగ రుక్మిణి

కాంత వినంగ నేను వినఁగాఁ బలికెం బతిఁ గూర్చుదాన నా

యంతటివారు లేరని యహంకృతి నెప్పుడు విజ్ఞవీఁగుచున్

వంతున వచ్చు సత్యగరువం బిఁకఁ జెల్లదటంచు మానినీ.

80

క. ఆరణ భోజ నుమతకము

లారుక్మిణి నటన లాము రాంతకు చెయ్యుల్

చేరి కనుంగొనుచో నె

వ్వారికిఁ గోపంబు రాదు వారిజనేత్రా!

81

—: సత్యభామ చింతనొందుట :—

చ. అన విని వ్రేటువడ్డ యురగాంగ నయుంబలె నేయివోయ భ
గ్గన దరికొన్న భీషణ హుతాశనకీల యనంగ లేచి హె
చ్చిన కనుదోయికెంపు దనచెక్కులఁ గుంకుమపత్త్ర భంగ సం
జనిత నవీనకాంతి వెదచల్లఁగ గద్గద భిన్నకంఠియై. 82

శా. ఏమేమీ కలహాశనుం డచటికై యేతెంచి యిట్లాడెనా
యామాట లెప్పి యొగ్గి తా వినియెనా యాగోపికా వల్లభుం
డేమే మాడెను రుక్మిణీసతియు నీ వింకేటికిన్ దాచెదే
నీ మోమోటలు మాని నీరజముఖీ! నిక్కం బెఱింగింపవే. 83

చ. అతుల మహానుభావ మని యవ్వారిఁ దా నొకపెద్ద సేసి య
చ్యుతునకు నిచ్చకం బొదవ సూడిద యిచ్చిననిచ్చెఁ గాకతా
నతఁడు ప్రియంబు గల్గినెడ కర్పణ సేసినఁ జేసెఁగాక యా
మత కరివేలు పుందపసి మమ్ముఁ దలంపఁగ నేల యచ్చటన్. 84

క. పలుదెజఁగు ముళ్ళ మాటలు
కలహమె కల్యాణ మని జగంబుల వెంటన్
మెలఁగెడు మౌనికి సహజము
వలదని వారింప వలదె వల్లభుఁ డతనిన్. 85

క. ముని యేమి సేయు ? రుక్మిణీ
గొనఁ గారణ మేమి? ధూర్త గోపాలుఁడు సే
సిన చెయిద మేమి చెప్పుదు?
మన మెరియదె ప్రాణ మైనమగఁ డిట్లయినన్. 86

క. పరికింపరు తమ జాడలు

తరుణులత గులములు నమ్మఁ దగ దండ్రు మదిన్

శరదంబు దచల చిత్తులు

పురుషులె పో వారినమ్మఁ బోలునె! చెలియా!

87.

ఉ. ఇన్ని దినంబులున్ సవతు లిందఱలోఁ గడు గారవంబు నం

గన్నియ నన్ను వల్లభుఁడు గన్నులఁ గప్పుకొనంగ నుండియా

వన్నెయు వసియుం దఱిఁగివారు ననుం దలలెత్తి చూడఁగా

సన్నలఁ జాయలం బలుక సై తునె ప్రాణము*లింతతీపోకో! 88

ఉ. నా మొగ మోటకై వలసి నాటకముల్ ఘటియించి రుక్మిణీ

కామిని మీఁదటం గలుగు గౌరవముం గృపయుం బ్రియం

బుఁ దా, నేమియుఁ గాన నీక యిట నిన్ని దినంబులు నన్నుఁ

దేర్చెనో, తామర సాక్షి! మెచ్చవలదా మురదానవభేది కృత్యముల్. 89

ఉ. ఓచెలి! శౌరి కిచ్చెనట యొక్క లతాంతము దెచ్చి నారదుం

డాచపలాక్షి కిచ్చె నట యాతఁడు నన్నిరి యిట్టి మాటలా

హా! చెవుల న్విసంబడియుఁ బ్రాణము దాల్చెద మేన నింతగా

నోఁచితి నింక నెట్టివి కనుంగొన నెమ్మెయి నున్నదాననో 90

క. పూనుకొని మేలుగీళ్ళకు

లో నయి విహరించువారి లోకమెఱుఁగదో

యా నరకాసుర దమనుఁడు

దా నెఱుఁగఁడొ భోజకన్య తా నెఱుఁగ దొకో.

91

ఉ. ఆ సరసీరుహాక్షి నిలయంబునఁ బంకజనాభుఁ డుండుటం

జేసి యొసంగెఁ బోతగవు సేకొని యొక్క లతాంత మింతలో

*లెంత తీపోకో.

వాసియు వన్నెయుం దగవు వైభవ ముంజల మున్వివేకమున్
బోసవతుల్బజించుటకుఁ బో వెఱఁగయ్యెడు నేమి సెప్పుదున్. 92

క. కలకాల మొక్క గతిఁ బూ
సలలో దారంబుమాడ్కి సతి మదిలోనన్
మెలఁగెడు పురుషులు గలుగుట
తొలి జన్మము నోముఫలము తోయజనేత్రా ! 93

సీ. కలలోననై న నవ్వులకై న నా మాట
జవ దాట వెఱచునో చంద్రవదన !
యే పదార్థంబు నా యెదుటఁ బెట్టకమున్న
యెవ్వారి కొనఁగఁడో యిగురుఁబోడి !
చెలులు నాతో నేమి చెప్పుదురో యని
లంచంబు లిచ్చునో చంచలాక్షి !
తోడి చేడియలు నాతోడి వంతులకు రా
సయిరింపఁజాలఁడో సన్నుతాంగి !

తే. యరమరలు లేని కూరిమి ననఁగి పెనఁగి
కొదలు దీఱని కోర్కులఁ గూడి యాడి
కపట మెఱుఁగని మమతలఁ గలసి మెలసి
యున్న విభుఁ డిట్లు సేయునే యోలతాంగి ! 94

సీ. కృతకాద్రి కందరాకేళిని గూహన
వేళా *పరస్పరాన్వేషణములు
ప్రోషిత మాధవీ పున్నాగ పరిణయో
త్సవకల్పితానేక సంభ్రమములు
చాతురీ నిర్జిత ద్యూతపణాదాన
కలిత చేలాంచలాకర్షణములు

*పరస్పరా వేల్గ నములు.

సాయం సమారంభ చక్ర వాకద్వంద్వ
విరహావ లోకన *విభ్రమములు

తే. సాంద్రతర చంద్రికా ¹కేళి చంద్రకమములు
విధు శిలామయ వేదికా విశ్రమములు
ఫలక చిత్రిత నిజరూప భావనములు
మఱచెనో కాక రుక్మిణీమాయఁ దగిలి.

95

క. పతి ప్రాణ సదృశ బంధువు
పతి దైవం బేడుగడయుఁ బతి సతులకు న
ప్పతియ కడు మేర దప్పిన
గతి కులకాంతలకు వేఱు గలదే చెపుమా.

96

క. ధన మిచ్చి పుచ్చుకొన్నను
మనమున నోర్వంగ వచ్చు మగఁ డింతులకున్
జన విచ్చి పుచ్చుకొన్నను
మన వచ్చునె యింక నేటి మాటలు చెలియా !

97

క. అని వగల మిగుల నొగులుచు
జనితామ్నమునఁ గోపనద నంబునకున్
జనియెను లతాంగి హరి చం
దన కోటరమునకు నాగతరుణియుఁ బోలెన్.

98

ఉ. మాసినచీర గట్టికొని మౌనముతోడ నిరస్తభూష యై
వాసెనకట్టు గట్టి నిడు వాలిక గస్తురిపట్టు వెట్టి లోఁ
గాసిలి చీకటింటి కడ కంకటిపై జలదాంత చంద్ర రే
ఖా సదృశాంగి యై పొరలె గాఢ మనోజ విషాద వేదనన్.

99

చ. బిసరుహ పత్త్రలోచనకుఁ బెల్లగు మోహము సంఘటిల్లె వె
క్కసమగు నెవ్వగ ల్వాడమెఁ గంపముపుట్టెఁ జెమర్చె మేను మా

నసమున విన్నఁబా తొదవె నాపెఁ గడుం బరితాప వేదనల్
మసకపుఁ బాముకాటు గతి మచ్చర మన్విస మగ్గలింపఁగన్. 100

చ. వెడవెడ గన్నుమూయుఁ గను విచ్చు నగుం దలయాఁచుఁ
బాన్పుపైఁ, బడు నుసు రంచు లేచుఁ దడఁబాటును దత్త
రముం జలంబు లో, నడరఁగఁ గోప వేగమున నగ్గల మైన
మనోజు బాధలం, బడి మదహస్తి హస్తగత పద్మినియుం బలె
సొంపు పెం పఱన్. 101

క. ఈ పగిది న్నాత్త్రాజితి
కోపోద్యోగమున వగలఁ గుందుచు ఘనసం
తాపంబు పేర్మి నితర
వ్యాపారము మాని యుండె హరియును నచటన్. 102

—: సత్యభామ కడకు శ్రీకృష్ణుఁడు వచ్చుట :—

మ. ముని నా కిచ్చిన పూవు చందమును నేమున్నాడి యీ భోజనం
దన కర్పించిన జాడయుం దెలియఁ జెంతం బొంచి వీక్షించి పో
యిన సాత్త్రాజితిబోటి నా వలనఁ దా నేమేమి కల్పించెనో
యని ప్రద్యుమ్నుని మౌనిదండ నిడిచింతాయత్త చిత్తంబునన్. 103

చ. అరదము నెక్కి కేతన పటాంచల చంచల మైనతాల్మితోఁ
దురగ జవంబు మున్నడవఁ ద్రోచి కడంగెడు తత్తరంబుతోఁ
దిరిగెడు బండికండ్ల పగిదిన్ భ్రమియించు మనంబుతోడ నా
హరి సనుదెంచె సత్యసముదంచిత కాంచన సాధ వీధికిన్. 104

తే. వచ్చి యరదంబు డిగ్గి తద్వారసీమ
దారుకుని నుండ నియమించి తాన యొకఁడు
కమలనాభుండు కక్ష్యంతరములు గడచి
యలబలము లేని నగరెల్ల నరసి చూచి. 105

సీ. కనక పంజర శారికలకుఁ జక్కెర వెట్టి
చదివింప రేలొకో సకియ లిపుడు

కరతాళ గతుల మందిర మయూరంబుల
నడింప రేలొకో యతివ లిపుడు

క్రొవ్వాఁడిగోళ్ళఁ దంతులు మీటి వీణీయ
ల్వలికింప రేలొకో భామ లిపుడు

కలికి రాయంచ బోదల నెల్ల నెలయించి
నడిపింప రేలొకో పడఁతు లిపుడు

తే. ఇన్ని దినముల వలె నుండ దేమి నేఁడు
చిన్నబోయిన దీ మేడ చెన్ను దఱిఁగి
పద్మముఖి తోడ నెవ్వరేఁ బారిజాత
పుష్ప వృత్తాంత మెఱిఁగింపఁ బోలు నొక్కొ.

106

క. అని యనుమానించుచు నొ
య్యనఁ గోప గృహంబు సేరి యా సత్తాజి
త్తనయ ముసుంగిడి యుండఁగ
ననువు మెఱయఁ జొచ్చి మాయ యచ్చుపడంగన్.

107

ఉ. కొందఱ మంతనంబులను గొందఱ జంకెనవాఁడి చూపులం
గొందఱఁ జేతినన్నలఁ దగుల్పడఁ జేయుచుఁ జేరఁబోయి మ
ధ్యందిన భానుమండల కరావళి హావళి వాడి యున్నతీఁ
గందలఁపించు నమ్మగువఁ గన్గొని యెంతయు

విస్మితాత్ముఁడై. 108

ఉ. ఈ లలితాంగి చంద మొక యించుక చూచెదనంచు ధూర్త గో
పాలుఁడు తాలవృంత మొక భామిని సత్య పిఱుందనుండి మం
దాల సలీలమై విసర నాదటఁ గైకొని వీచెఁ దద్వపుః
కీలిత పంచసాయక శిఖిం దరికొల్పుచు నున్న కైవడిన్.

109

ఉ. అంతటఁ బారిజాత కుసుమాగత నూతన దివ్యవాస న
 ల్వింతలు సేయఁదావి యది విస్మయమంచు ముసుంగుఁ ద్రోచి య
 క్కాంత గృహంబు నల్గడలు నారసి సంభృత తాలవృంతు నిం
 గాంతునిఁ జూచి *బాష్పకణికా తరళీకృత లోచనాంతయై. 110

క. తల వంచి మగుడ ముసుఁగిడెఁ
 గొలుకుల డిగజాటి జాలుకొను బాష్పంబుల్
 పలుచని చెక్కుల లవలీ
 దళపతిత మరంద బిందుతతిఁ బురుడింపన్. 111

ఉ. ఓర్పొకయింత లేనివికచోత్పలలోచన చిత్తవీధిఁ జ
 ల్లార్పఁగ నీలనీరదళుభాంగుఁడు వే సనుదెంచె నంచుఁ గం
 దర్పహతాశను న్వేలికిఁ దార్చు సఖుండునుబోలె వేడి ని
 ట్టార్చు దళంబుగా నిడిగె నున్న మితావరణాంశు కాంతమై. 112

చ. వనిత కుచద్వయంబుపయి వ్రాసిన కుంకుమపత్త్ర భంగ ము
 ల్జనితని తాంతమర్మ కణజాలముచేతఁ గరంగి మెల్ల మె
 ల్లన వెలివట్టు పయ్యెద కెలంకుల జాటుట యొప్పె మానసం
 బున నెలకొన్న క్రోధరసము ¹న్వడఁబెట్టుచు నున్నకై వడిన్. 113

క. మానవతి యిట్లు మానని
 మాన క్రోధములచేఁ గుమారిలి చింతా
 ధీనగతి నుండ మదిలో
 నూనిన ప్రేమమున నంబుజోదరుఁ డనియెన్. 114

—: శ్రీకృష్ణుఁడు సత్యభామ ననునయించుట :—

ఉ. ఇందు నిభాష్య! మైతొడవు లేల ధరింపవు ²నున్నఁ గావులీ
 వెందును మాన లేవు దెలు పేటికిఁ గట్టితి వీటికారు చు

*బాష్పకళికా. ¹న్వడిఁబెట్టుచు; న్నడవెట్టుచు. ²సన్నఁగావు.

లెక్కెందలి రాకు మోవిఁ దులకింపఁగఁ జేయక యున్ని యేమి
నీ, చందము వింత యయ్యెడు నిజంబుగ నా కెఱుంగంగఁ

జెప్పుమా. 115

చ. మన మరయందలంచి యొక మార్గము వన్నితో నవ్వుటాలకో
నను వెఱపించెదో యకట నా యెడ *నిక్కము దప్పుగల్గెనో
వనజదళాయతాక్షి! పగవాడనె నన్నిటు లేల చూడ వొ
క్క నిమిషమైన నీవు దయఁ గన్గొనకుండిన నిల్వనేర్తునే. 116

చ. పలుకులఁ దేనె లుట్టిపడఁ బల్కవు నేఁ డిది యేమి ¹వాలుఁగ
న్నులను నుసిగ్గు నూల్కొనఁ గనుంగొన వేల యురఃస్థలంబుఁ జ
న్నుల నెదురొత్తి మక్కువ ననుం బిగికొఁగిటఁ జేర్పవేటికే
చిలుకలకొల్కి! యెవ్వ రెడ సేసిరి నీ కిటు లేల చింతిలన్. 117

చ. మనముల మాటలం గ్రియల మన్నన లీ నొకనాఁడు నెట్టి కా
మినులకు గారవంబు మెఱమెచ్చులకై పవరింతుఁగాని పా
యని యనురక్తి నీ యెడల యగ్గలమై కనుపట్టు నాకు నీ
పనిచినపంపు సేయుటయ ప్రాభవ మౌటది నీ వెఱుంగవే. 118

మ. పడఁతీ! నీ మధురాధరామృతము నీ జాహ్నవరీరంభముం
బడయన్ ధన్యుడఁ గాక యుండిన ననున్బాటించి యొక్కింత నీ
నిడు వాలుంగడ గంటఁ జూడుమనుచున్ని లోపమింబై చెఱం
గొడియం జేవిరిదమ్మి వ్రేయుటకునై యుంకించి జంకించినన్. 119

ఉ. పాటలగంధి చిత్తమునఁ బాటిలు కోపభరంబు దీర్చ నె
ప్పాటను బాటు గామి మృదువల్లవ కోమలతత్పదద్వ యీ
పాటల కాంతిమౌళి మణిపంక్తికి వన్నియ వెట్ట నా జగ
న్నాటక సూత్రధారి యదునందనుఁ డర్మిలి మ్రొక్కె
మ్రొక్కినన్. 120

మ. జలజాతానన వాసవాదిసుర పూజాభాజనం బైతన
 ర్చుల తాంతాయుధు కన్నతండ్రి శిరమచ్చో వామపాదంబు నం
 దొలఁ గంద్రోచెలతాంగి యట్లయగు నాథుల్నేర ముల్సేయఁ బే
 రలుకం జెందిన యట్టికాంత లుచిత వ్యాపారము లేర్తురే. 121

క. కోపన పదహతిఁ గుహనా
 గోపాలుఁడు గాంచి మెయి గగుర్పొడువఁగ ను
 దీపిత మన్మథ రాజ్య
 ప్రాపితుఁడై పలికెఁ గూర్మి బయలు పడంగన్. 122

చ. నను భవదీయ దాసుని మనంబున నెయ్యపుఁగిన్కఁ బూనితా
 చినయవి నాకు మన్ననయ చెల్వగు నీ పద పల్లవంబు మ
 త్తనుపుల కాగ్రకంట కవితానము *దాకిన నొచ్చునంచు నే
 ననియెద నల్క మానవుగదా యిక నైన నరాశకుంతలా! 123

—: సత్యభామ శ్రీకృష్ణుని దూటుట :—

చ. అన విని మాని నీ తిలక మప్పుడు మే యట దోష నిక్కి వీ
 డిన కచపంక్తిఁ బల్మలు ముడి న్నెడ దోపుచుఁ బైచెటంగు గ్ర
 క్కనఁ జనుదోయిఁ జేర్చుచు మొగంబున లేజెమరంకురింప జం
 కెన నెఱిచూపు చూచి పలికెం జలితాధర పల్లవాగ్రయై. 124

ఉ. ఈనయగారపుం బ్రియము లీపన లీమొగ మిచ్చమాట లే
 లా నిను నమ్మియుండిన ఫలం బిదె తోడన కల్గె నాకు నీ
 యాన సుమీ ననుం జెనకి యాటడి వెట్టిన నవ్వువారలం
 గాన నెఱుంగునే పసుల కాపరి భావజమర్మ కర్మముల్. 125

ఉ. ఇంకిటు నిన్ను నమ్మ నను నేమిటికిం గెరలించె దెంతయుం
 బొంకము గానియావలని బొంకులు మాచవి గావు రుక్మిణీ

పంకజపత్ర నేత్రకును బ్రాణపదంబులు గాని వల్లవీ
కింకర! చాలుఁజాలు *నుడికింపకు నింపకు లేనికూరుముల్. 126

ఉ. ¹గట్టిన చేతలుం బవలుఁ గల్గదనంబులు నీవు పుట్టఁగాఁ
బుట్టిన వెందు లేనిపలువోకల మాయలు నీకు వెన్నతోఁ
బెట్టిన వౌ తెఱింగియును బేలతనంబున నిన్ను నమ్మి నా
గుట్టును దేజము నిమిగులఁ గోల్పడి పోతిని నేమి సేయుదున్. 127

చ. మునిపతి వచ్చి పూవొసఁగి మోదముతోడ భవత్ప్రియంగన
న్వినుతి యొనర్పఁగా వినిన వీనుల మాచవి గాని మాటల
న్విన వలసెం గదా యిపుడు నీ విట వచ్చుట పారిజాత వా
సనఁ బ్రకటించి నాకు నెకసక్కెము సేయనకాదె చెప్పుమా. 128

క. మానంబె తొడవు సతులకు
మానమె ప్రాణాధికంబు మాన మఖిల స
మ్మానములకు మూలం బగు
మానరహిత మయిన బ్రదుకు మానిని కేలా. 129

తే. తనదు కోడండ్రలోనఁ బెద్దయుఁ గ నన్ను
దేవకీదేవి మన్నించు నీవు నాకుఁ
జనవు లిచ్చుటఁ జేసి యాసాధ్యసేవ
సేయఁ బోవంగ నా కింక సిగ్గు గాదె. 130

సీ. ఉవిద యెవ్వతె నోచి యున్నదో యీ శమం
తక రత్న మింక నొదల ధరింప
నీరై వతక కైలచారు కూటవిటంక
కేలి కిం కెవ్వతె పాలుపడునొ
యెవ్వతె కబ్బునో యీవసంతా రామ
కర్పూర కదళికా గారవసతి

లీల నీ మణిసౌధ జాలకంబుల నిన్నుఁ
గూడి యెవ్వతె వార్ధిఁ జూడఁ గలదొ

తే. యకట నేఁ బెంపఁ బెరిఁగిన శుక మయూర
శారికాబృంద మెవ్వతెఁ జేరునొక్క
నన్ను నాతోడి సవతులు నగక మున్న
పంత మలరంగ నిన్ను మెప్పింతుఁ గాన. 131

క. నను నెవ్వతిఁ గాఁ జూచితి
వని యంతర్బాష్ప యగుచు నవనతముఖి యై
ఘనతర గద్గది కాని
స్వనమున మఱి మాటలాడ శక్యము గామిన్. 132

ఉ. ఈసునఁ బుట్టి డెందమున హెచ్చిన శోక దవానలంబుచే
గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభు కట్టెదుట న్నలితాంగి పంకజ
శ్రీసఖ మైన మోముపయిఁ జేల చెఱంగిడి బాల పల్లవ
గ్రాస కషాయ కంఠ కలకంఠ వధూకల కాకలీధ్వనిన్. 133

ఉ. ఆ రమణీ లలామ మది నంటిన కోపభరంబు నిల్పఁగా
నేరక నెవ్వగం బొగుల నీరజనాభుఁడు నిండుఁ గొఁగిటం
జేరిచి బుజ్జగించి నునుఁజెక్కులఁ జాలుకొనంగ జాటు క
న్నీరు కరంబునం దుడిచినెయ్య ముఁదియ్యముఁదోఁప
నిట్లనున్. 134

ఉ. ఓ లలితేంద్ర నీలశక లోపమకైశిక యింత వంత నీ
కేల లతాంత మాత్రమున కేఁ గలుగ నివ్వను నీకు దేవతా
కేలి వనంబు సొచ్చి యనికి న్బలసూదనుఁ డెత్తి వచ్చినన్
దీలు పడంగఁ దోలి యిటఁ దెచ్చెద నిచ్చెదఁ బారిజాతమున్. 135

తే. వామలోచన ! నీ కేలివనములోనఁ
జలువ వెదచల్లు చెంగల్వ కొలని కెలన

సరస కర్పూర కదళికా తరుల నడుమఁ
బెరటి చెట్టుగ నాటింతుఁ బెంపు గనుము. 136

క. అని పలుకు నంబుదశ్యా
మునిగరిత మధుర వాక్యముల సత్యామా
నిని నీ పలతిక వోలెం
గనుపట్టె సఖీ మయూరికలు సెలరేఁగన్. 137

మ. దయ మానాక్షివిలోక ! లోకహిత కృత్వార్థరంభ ! రంభాకుచ
ద్వయ దుర్గాధిపతి ద్విషత్పఠిత గాథా వ్యక్తదోస్సార ! సా, రయ
శస్సాంద్ర దిశాంత ! శాంత హృదయారంగన్న యాచార ! చా
రయు తోపాయ విచార చారణ గణ ప్రస్తాయ మానోదయా ! 138

క. ప్రతి వర్ష వసంతోత్సవ
కుతు కాగతసుక వినికర గుంభిత కావ్య
స్మృతి రోమాంచ విశంకిత
చతురాంతః పురవధూ ప్రసాద నరసికా ! 139

నర్కుటము :—

ప్రస్ఫుటి విరోచనా కుసుమబాణ ! దిశాలలనా
ఘుస్పణ పటీర లేవకృతి కోవిద బాహుతటీ
విస్మయర *కీర్తిజాల ! రణ విక్షత వైరి నృప
త్య సృగతి పంకిలాసిముఖ ! ¹యైందవ వంశమణి ! 140

గద్యము. ఇది శ్రీ మదుమా మహేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధసార
సారస్వతాభినంది నంది సింగయామాత్య పుత్ర కాళికగోత్ర పవిత్ర
సుజన విధేయ తిమ్మయ నామధేయ ప్రణీతం బైన పారిజాతాప
హరణం బను మహా ప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

—+—

*విస్మయర శౌర్యకీర్తి భర విక్షత వైరి; విస్మయర కీర్తిజాల రణ
వీక్షితవైరి. ¹యాదవ.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీ సదనలోచనాబ్జ ద
యీసార మరంద పోషితార్థి భ్రమరో
ల్లాస గుణ ! మలయకూట
ప్రసాద నివేశ ! కృష్ణరాయ మహీశా.

1

తే. అవధరింపుము జనమే జయక్షితీశ
వరున కిట్లను నమ్మొని వల్ల భుండు
పారిజాతంబు దే నిట్లు ప్రతిన *వట్టి
చంద్రసాలకు నేతెంచి చక్రధరుడు.

2

మ. సరసాలాపముల నివ్వనోద కథల న్నాత్త్రాజితీదేవిఁ బ్రే
మర సాంభోనిధి నోలలార్చి కడు సమ్మానంబు గావించి ని
ర్భర కౌతూహలవృత్తి నుండ ఘటికా పర్యాప్తి ఘంటారవాం
తర నిర్ణీతములై వినంగఁ బడియె న్మధ్యాహ్న శంఖధ్వనుల్.

3

తే. సమయ కృత్యంబు లప్పుడు సలుపఁ దలఁచు
నలిన నాభుని చిత్తంబు దెలిసి సత్య
భామ కనుసన్న నుడిగంపుఁ బద్మముఖులు
నిలిచి రంతంత వినయంబు దొలఁక నెదుట.

4

క. తలిరాకుఁ బోడి యొక్కతి
జలకమునకు వేశ యనుచు శౌరికి వీణా
కలకలములఁ గలకల నగు
పలుకుల మెల పొలయ విన్నపము గావించెన్.

5

ఉ. ఇంచిన వేడ్క నాత్మ హృదయేశ్వరిఁ గన్గొని శౌరి మందహా
సాంచిత నేత్రుడై జలక మాడఁగ లెమ్మని పైఁడిచేల కొం
గించుక జాఱ నొక్కతరలేక్షణ హస్తముఁ గేల నూఁదుచుం
గంచుకి సంచయంబు సముఖా యన గద్దియ డిగ్గె డిగ్గినన్. 6

క. ప్రామినుకుల పూఁబోఁడుల
సీమంతపుఁ జెందిరంబుచే బలె నరుణ
శ్రీమించు నతని పదముల
భామామణి యోర్తు పయిఁడిపావలు దొడిగెన్. 7

తే. కేళిగతి మీఱ మజ్జనశాల కరిగి
శాతమన్యవ మణిమయాసనము నందుఁ
గొస్తుభాది విభూషణోత్కరము లెల్ల
నొయ్య నొయ్యన సడలించి యున్న యంత. 8

—: శ్రీకృష్ణుని మాధ్యాహ్నిక స్నానము :—

ఉ. కంపన లీలమై ననదుఁగొ నసియాడఁ గుచద్వయంబు న
ర్తింప లలాటరేఖ చెమరింపఁగ హారలతా గుళుచ్ఛముల్
తుంపెసలాడఁ గంకణ మృదుధ్వని తాళగతిం జెలంగఁగా
సంపెఁగనూనె యంటె నొక చంద్ర నిభావన కంస వైరికిన్. 9

ఉ. *తామర దోయలో దగిలి దాఁచెడు తేఁటులు వోలె బెన్నెఱుల్
వేమఱు చేతులం బిడిచి విప్పి విదిర్చి నఖాంకురంబులం
గోమలలీల దువ్వి తెలిగొజ్జఁగ నీరెడఁ జల్లి చల్లి గం
ధామలకంబు వెట్టె నొక యంగన కాళియ నాగభేదికిన్. 10

*తామర దోయిలోఁ దగిలి దాఁచెడు తేఁటులఁబోలఁ.

మ. చెలువల్గొందఱు హేమ కుంభములతోఁ జేసే నొసంగన్ని ని
 ర్మల దోర్మలరుచుల్వెలిం బొలియఁ దోరంబైన చన్దోయి సం
 దొలయ న్వేనలి జాఱనిక్కి యరమే నొయ్యారమై వ్రాలఁగా
 జలకంబార్చె లతాంగి యోర్తు యదువంశస్వామికి న్వేడుకన్. 11

సీ. చెంద్రదిక పూవన్నె జిలుఁగుదువ్వలు వను
 దడి యొత్తె నొక్క కాంతాలలామ
 కొనగోళ్ళ నెఱులు సిక్కులు వాపి మెలపున
 శిర సార్చె నొక్క లేజిగురుఁ బోడి
 వెన్నెల నిగ్గులు వెదచల్లెడు మడుంగు
 లందిచ్చె నొక్క పూర్ణేందువదన
 నవరత్న మయభూషణ వ్రజంబులు మేనఁ
 గీలించె నొక రాజకీరవాణి

తే. విరులసరు లిచ్చె నొక యరవింద గంధి
 యలఁదెఁ జందన మొక ధవళాయతాక్షి
 సుదతి యొక్కతె కపురంపు సురటి వినరె
 నిలుపుటద్దంబు నొకయింతి నిలిపె నెదుట. 12

క. కలికినిడు వాలుఁగన్నుల
 తళుకులు మణిదీపశిఖలుఁ దడఁబడ లక్ష్మీ
 నిలయున కిచ్చిరి కొందఱు
 నెలఁతలు మౌక్తిక విచిత్ర నీరాజనముల్. 13

మ. జలకం బాడి మడుంగు గట్టి మణిభూషాదీప్య మానాంగియై
 కలపం బెంతయు వింతగా నలఁది చెంగల్వ తెఱిఁగినించ వే
 నలిఁ గీల్కొల్పి పసిండియందెరవళి న్రాయంచ లంతంత రాఁ
 జెలులుం దానును సత్యభామ సనుదెంచె న్నాథుఁడుప్పొంగఁగన్. 14

పీ. మాత్స్యర్య ఘనమేఘ మాలికావగమ ప్ర
 కాశిత హిమధామకళ యనంగ
 విరహ నిశీధినీ విరమ సంప్రపాపితో
 స్మీలనామోద పద్మిని యనంగఁ
 గ్రోధ దంతావళక్షోభ విభ్రమ పున
 స్సంజాత నైర్మల్య సరసి యనంగ
 సంతాపనైదా ఘనమయ నిర్గతకోర
 కితనవ మాలతీ లతిక యనంగఁ

తే. గాంతిఁ జెన్నారి వికసితస్వాంత యగుచుఁ
 గలఁక యెంతయు దిగఁద్రోచి చెలువ మెసఁగఁ
 జేర వచ్చిన ప్రియభామ గారవించి
 యున్న యత్తటి మురవైరి సన్నిధికిని.

15

క. చనుదెంచెఁ గలహ భోజన
 ముని రుక్మిణి వీడుకొల్ప మున్నీటి జలం
 బున మజ్జనాది మాధ్యం
 దినకృత్యము లాచరించి నిష్ఠాపరుడై.

16

చ. అతనికి సత్యభామయు మురాసుర వైరియు నాతిధేయ స
 త్కృతు లొనరించి యుండఁగ సతీమణు లిద్దఱు పల్లెరంబు వె
 ట్టితి మని విన్నవించినఁ దట్టిల్ల తయు స్తలదంబు యామిసీ
 పతి వెనుకొన్న కైవడిఁ దపస్వియుఁ దామును భుక్తిశాలకున్.

17

మ. చని గారుత్మతరత్న పాత్రికలఁ గంసద్వేషి సాంబాదినం
 దనులు న్సాత్యకి ముఖ్య సోదరులు నానాబంధు సంతాన ముం
 దన మ్రోల న్వసియింపఁ మౌనిపతి చెంతం దాను నర్హాసనం
 బున నుండె న్ముజియింప వీవనల సంభోజేక్షణ ల్వీవఁగన్.

18

సీ. శాకపాకంబుల చవులు వక్కాణించు
 గతిఁ గంకణంబులు గల్లుమనఁగ
 నతివేగ మిడుఁడు మీ రనుమాడ్కి మేఖలా
 కీలితరత్న కింకిణులు మొరయఁ
 గలమాన్నరుచితోడఁ గలహించుజాడ దు
 వ్వలువ పింజలు ఫెళఫెళ యనంగ
 నారగింపుఁడు మీర లని ప్రేయం బాడెడు
 పొలుపున మెట్టియ *ల్లులుకరింప

తే. నలరుఁబోఁడులు వడింప నచటఁ గలహ
 భోజియును దాను బహుభక్ష్యభోజ్య లేహ్య
 చోష్య పానీయముల మధుసూదనుండు
 సారెఁ గొనియాడుచును వేడ్క నారగించె.

19

తే. వామనేత్రాకరాంచలా వర్జ్యమాన
 కనక భృంగార కర్కరికా ముఖాగ్ర
 గళిత గంధోదకంబులఁ గంసవై రి
 చేతులను ¹వార్చె బాంధవ శ్రేణితోడ.

20

క. అప్పుడు తాంబూలంబులు
 గప్పురమును జాలవల్లికలఁ బడఁతులచే
 నిప్పించె బంధుకోటికి
 నప్పద్య దళాయతాక్షుఁ డంతట సతియున్.

21

తే. అంతిపురమున నుచిత కృత్యములు దీర్చి
 చంద్రశాలా స్థితుండై న శౌరికడకు
 సంతసంబున వచ్చి ²యాసంయమీంద్రు
 నడుగులకు నెఱఁగుడు నతఁ డాదరమున.

22

* గిలుకరింప. ¹దార్చు. ²వాచంయమీంద్రు, నడుగుల కెఱంగుడు నునతఁ.

వ. ఇట్లనియె.

23

మ. పతి నీవై విహరింపఁగా జనము సంభావింపఁగా బంధుసం
తతి నిన్నుం గొనియాడఁగా సవతి కాంతల్పూచి లజ్జింపఁగా
నతుల ప్రాభవ వై భవోన్నతుల ప్రోవై యిట్లు వర్తించు నీ
కితర త్రీజనబుద్ధి దీవనలు నే నే మిచ్చెద న్మానినీ!

24

మ. అనికై నంబతి నిన్ను బాసి చనునో ప్రాణంబు ప్రాణంబుగా
నిను మన్నింపఁడో నీ మనోరథముల న్నెయ్యంబుతోఁ జేయఁడో
చనవు లీవలె నెవ్వరేఁ గనిరా నీ సౌభాగ్య మింతంతయే
నినుఁ బోలంగల రజ్జగంధు లన వింటే యెందు సాత్త్రాజితీ.

25

క. అటులై నను గాని మ్రో
కుటిలాలక! నీకు మగఁడు గోరిన కోర్కుల్
ఘటియించుఁగాక తా నెం
తటి కార్యంబైన *డించి నాదీవనలన్.

26

క. అని పలికి శౌరిఁ గనుఁగొని
దనుజాంతక! పోయివచ్చెదను మఱవకుమీ
నను నావుడు గోపవధూ
జనవంచకుఁ డనియెఁ గార్యసంఘట నేచ్ఛన్.

27

చ. అదితి మొఱంగి కుండలము లానరకుండు హరించె వానినేఁ
గదనములో నఁద్రుంచి యవి గైకొని దాచితి నాటనుండియుం
బదిలముగాఁగ నన్నడుగఁ బంపని కారణమేమి లాఁతినే
యిదెచనుదెంచి యిత్తునను మీశత మన్యునితోడ సంయమి !

28

చ. అని వినయంబుతోడఁ గలహాశన సంయమి వీడుకొల్పి యం
గనయును దాను నచ్చట జగత్పతి జూదపు వేడ్కనున్నచో

దినకర మండలం బపర దిగ్గిరి కూటముఁ జేరు *యాదవీ
జనమదిరా రసారుణ విశాల దృగంచల వంచకచ్ఛవిన్. 29

—: సాయంకాల వర్ణనము :—

ఉ. ఆయత తేజము ల్దీప్తిగి యంబుజ బాంధవుఁ డస్తసీమకుం
బోయినఁ జూచి ¹వేచిన తమోవిభుఁ డంప దినాంత యోధుఁ డీ
చాయఁ దదీయపత్నిఁ బెలుచం బడనీడిచి కొంచుఁ బోయెడుం
గో యనుమాడ్కి ²నంతట శకుంతరవంబు సెలంగె నెల్లెడన్. 30

చ. ఇనుదెసఁ జూడ నోడి తల లెత్తక నీటఁ దదీయ బింబముం
గనివగ జక్కవల్కొగ మొగంబులు సూచుచుఁగుంది మూర్ఖఁజెం
దిన దెసఁ జూడలేక జలదేవత హా! యని కన్ను మోడ్చెనా
వనరుహముల్ముడింగె సహవాసుల దుఃఖము నెయ్యురోర్తురే. 31

చ. తనువున నంధకారపు మదం బల మిన్ననుభద్రదంతికి
న్మోనసినఁ జిందరేఁగి తపనుం డనుమావుతుఁ గ్రుంకు మెట్టలో
య నురలవై చి నన్నొగిలి యచ్చట నెత్తురు గ్రక్కెనో యనం
గనుఁగవ గోరగింపఁ బొడకట్టె సముజ్జ్వల సాంధ్యరాగముల్. 32

మ. ఒక భృంగంబు పరారి నీ మదన తంత్రోన్మాది ప్రాణేశ్వరిన్
మకరందా సవమ త్త నబ్జగృహసీమం బెట్టి తాఁ బోయి సం
జకడ న్వచ్చి తదానమన్ముకుళ మేజాడం జొర న్నాక యా
మికుఁడో నాఁ దిరిగెం గొలంకురమకు న్మేలెంత హీనంబొకో. 33

—: అంధకార వర్ణనము :—

సీ. దినవారిరాశి మా పనుమౌని గ్రోలంగ
నడుగునఁ గనుపట్టునస లనంగఁ
గ్రుంకు మెట్టడవిఁ గాల్కొనిన సంధ్యావహ్నిఁ
బొడమిన దట్టంపుఁబొగ యనంగఁ

*ఘూర్జరీ. ¹వేచిన. ²నత్తటి.

దనమచే పడిపోవ ధరణీ తలంబున

నెమకంగ వచ్చిన నింగి యనంగ

నలచుక్క లనియెడి వలరాజు గెలుపు వ్రాల్

లైలియఁ బూసిన మషీ లేప మనంగ

తే. వృద్ధవార విలాసినీ విసరమునకు

నపలితంకర జౌషధం బనంగ జార

నలినముఖుల కదృశ్యాంజనం బనంగ

నంధకారంబు జగమెల్ల నాక్రమించె.

34

సీ. చిలుకతేరును నల్ల చెఱుకు విల్లును గల్వ

విరితూపు నిత్తుము మరుడ! నీకు

వనమాలికయు నూత్నవంశ నాశమును బిం

ఛము సమర్పింతుము శౌరి! నీకుఁ

గప్పుఁ గప్పడమును గస్తూరియును గాటు

కయు నివేదింతుము కాళి! నీకు

నేరేడుఁబండ్లు విసీల చామరలు దూ

ర్వలు నొసంగుదు మిభవక్త్ర! నీకు

తే. నిట్టి లోకోపకారికి నిరులుదొరకుఁ

జంద్ర సూర్యాది దుర్దోషశాంతి వొదలి

నిత్యత వహింపఁ జేయంగ నేర్తురేని

యనుచుఁ బ్రార్థించి రభిసారికాబ్జములు.

35

చ. మొనసిన దీపికానికరము ల్గృహకార్యగతాభిసారికా

వనితల యూర్పు గాడ్పుల నెపంబునఁ గంపమునొంద నోడకుం

డని తిమిరంబు తానభయ హస్తము లిచ్చె ననంగ వానిపైఁ

గనుఁగొనఁ బొల్చె నంకురితకజ్జలముల్పవధూమ మాలికల్.

36

—: నక్షత్ర వర్ణనము :—

సీ. కార్కాన్న కటికిచీకటి మొగుల్కొత్తంబు
గురిసిన వడగండ్ర గుంపు లనంగ
గవజక్కవలు వాయఁ గరనాశములఁ జందు
రుం డూఁదు పటికంపుటుండ లనంగ
నెల్లెడ మిన్నేటి యిసుమున నచ్చర
కొమ లిడ్డ వెన్నెలకుప్ప లనంగ
దెలివి వెన్నెల వెండితీగలు నిగిడించు
చదలుకమ్మచ్చు బెజ్జము లనంగ

తే. జగము గెల్వంగ దండెత్తు మగనిమీడ
లీల రతి చలు దీవనఁబ్రా లనంగ
వేడివెలుఁ గెండఁ గ్రాఁగినవిన్ను మేన
*నెక్కొను చెమ్మబొట్లు నాఁ జుక్కలమరె.

37

—: చంద్రోదయాది వర్ణనము :—

ఉ. యామవతీ కళత్రును దయావసరంబున కంటెఁ బాండిమ
శ్రీమునుదోఁచెఁ దూర్పుదెస సిద్ధము కృష్ణుఁడు పారిజాతమున్
భామినికై హరించునని పాయని నెవ్వగ నింద్రరాజ్య ల
క్షీముఖ మండలంబున వసించిన వెల్లఁదనంబు కై వడిన్.

38

సీ. కెరలి చీకటిమాను గెడవంగ నిక్కిన
సమయగజంబు దంతము లనంగ
జదలు గేదఁగి తూర్పుతుదకొమ్మ నరవిరి
యై కానిపించు పూలేకు లనంగ
బొడుపు గుబ్బలి నేలపురిటింటి యిడుపునఁ
జలచిన గందరపుఁజట్ట లనంగ

*నెక్కొనిన చెమ్మబొట్లు.

మరుని ముందట బరాబరి సేయుకంచుకి
కులము చేతుల వెండిగుదె లనంగఁ

తే. గైరవములకు వెన్నెల నీరువరవఁ
బూని చేర్చిన పటికం పుదోను లనంగఁ
గ్రమముతో శీతకర మయూఖములు గగన
భాగమునఁ గొన్ని యల్లనఁ బ్రాఁకుదెంచె. 39

తే. అమరు లమృతాంబు నిధిలోని యమృతరసము
వెండిచేరులఁ బటికంపుఁగుండ కట్టి
చేదుకొని యెదరో నాఁగ శీతరోచి
మెఱుఁగు మెయితోన యల్లన మిన్ను వ్రాఁకె. 40

చ. అమరులబోనపుట్టిక సహస్ర మయూఖుని జోడుకోడె సం
తమసము వేరువిత్తు కుముదంబుల చక్కిలిగింత పుంశ్చలీ
సమితికిఁ జుక్కవాలు నవసారస లక్ష్మిదొలంగుబావ కో
కములకు గుండెతల్ల డము కైరవమిత్రుఁడు దోఁచెఁ దూర్పునన్. 41

ఉ. [*పొందుగఁ బశ్చిమాబ్ధితట భూస్థలి నంశుమదంశు మత్ఫలా
కందము వాసరాంత హాలిక ప్రవయం డిడ సాంధ్యవారి భృ
త్కందశ ముల్దమోదశ యుతంబులు నై గొలపండి వ్రాలెఁ బూ
ర్ణేందుని పేరఁ బ్రాచి నది హేతువు వెన్నెల కల్మి కల్మికిన్.] 42

చ. సమయ విలాసి శోణమణి సంగత మౌక్తిక చారుహార ముం
గ్రమమున గ్రుచ్చుచో నరుణరత్నముదామును సాంధ్యరశ్మి సూ
త్రమునఁ బొసంగ గ్రుచ్చియెడ తప్పునఁ ద్రోచి పిఱుందఁ జేర్చు ము
త్తైము క్రియఁదోఁచె నయ్యమృతదీధితిలాంఛ నరంద్ర సంగతిన్. 43

*ఈ కుండలీకరణములోని పద్యములు పెక్కు వ్రాత పుస్తకము
లలోఁ గనబడవు.

చ. దిన పరిణామ లక్ష్మికిఁ బ్రతీచి తగం గయిసేయు వేడుక
న్వనరుహ మిత్త్రబింబ మనువర్తుల లాక్షిక పట్టికం బయో
ధినడుమఁ దోచి సాంధ్యనవ దీప్తిరసంబు హరించి పాటవై
చిన వెలిదూదియో యనఁగ శీతకరుం డుదయించె నత్తఱిన్. 44

మ. కడఁక నేచలి గట్టుపట్టిఁ దను వేడ్కం గూర్చ నేతెంచి పై
జడిగాఁ జుక్కలతూపు లేయఁ గినుక న్జబ్బిల్లి ముక్కంటి దాఁ
బొడుపుంగెం పను వేడికంట నిరు లన్నువిల్లు మేనేర్చి చొ
ప్పడఁ దద్భూతి యలందెనా నపుడు బింబం బొప్పెఁ
బాండుద్యుతిన్. 45

చ. తొలుమల తాతితో నొరయు తూరుపుఁ దొయ్యలి ముత్తియం
పుఁగుం, డలమున మానికంబు పడినం గను పట్టెడు లక్కగూఁడు
నాఁ, జలువల తేని యప్పొడుపుఁజాయఁ దొఱంగిన కందు దోచె
రే, చెలువ కనుంగ వంగమియఁ జెందిన కాటుక కప్పు
కైవడిన్. 46

మ. *అమృతం బాసవమంగ రాగముద యోద్యత్కాంతి చేలంబు చి
హ్నమునుంగా శశిరేవతీ రమణుఁ డున్మాదంబు మీఱందమో
యమున న్భంగము నొంది పాటఁ గరసీరాలోడతం జేయ వ
చ్చె మరుద్వాహిని దానిఁ దేర్పనన మించెం జంధికా
పూరముల్. 47

తే. తారకాధీశు కిరణ కదంబకంబు
చిలికెఁ బలుచని వలిపంపు జిలుఁగు మంచుఁ
గైరవ శ్రీవధూకర గ్రహణ వేళ
వెలికిఁ గ్రమ్మిన సాత్త్వికస్వేద మనఁగ. 48

సీ. విరహాలమై సోకి వేడి యావెన్నెలఁ
బచ్చి వెన్నెల నులివెచ్చఁ జేసి

*అమృతాశ్వాసవ.

కలువ పుప్పొళ్ళచేఁ గసఁజైన వెన్నెల
 వలిప వెన్నెలలోన వడిచి తేర్చి
 చంద్రకాంతపు నీట జాలైన వెన్నెల
 ముదురు వెన్నెల జుట్టఁ బదను చేసి
 సతుల మైపూఁతం బిసాళించు వెన్నెలఁ
 దనువు వెన్నెల రసాయనము గూర్చి

తే. చిగురువిలు కాని జాతర సేయఁ బూని
 కొలము సాముల నందఱఁ గూడఁబెట్టి
 వంతు గలయంగ బువ్వంపు బంతి విందు
 పెట్టి రెలమిఁ జకోరపుం బేరటాండ్రు.

49

సీ. కామినీ మానమేఘ శ్రేణి విరియంగఁ
 దొగఁజెల్లు గుంపులు దొంగలింప
 సాంధ్య రాగావిల చంద్రకాంబులు దేఱ
 నిరులు మొత్తపుటస లివురఁ జాఱ
 యువజన రాగపయోరాసు లుప్పొంగ
 వెలిదమ్మి జాజిపువ్వులు ముడుంగ
 మదచకోర మరాళ మండలి చెలరేఁగఁ
 బఱచు చేడియ లనుమెఱపు లడఁగ

తే. నభినవ శరత్సమాగమం బనఁగ మించు
 నట్టి రాకానిశావేశ నలరువింట
 గొనయ మెక్కించి వలరాజు కినుక మీఱ
 విరహిజనములపై దండు వెడలె నపుడు.

50

మ. ఆ నలినాయతాక్ష గడియార మునం దభిసారికా జిఘాం
 సానిరత ప్రసూన శరచాప గుణధ్వనులో యనంగ ఘం
 టానినదంబు లయ్యెడ వినంబడియెం గుపితాబ్జలోచనా
 మానసముల్పలింపఁ బ్రథమ ప్రహరాపగమ ప్రశంసులై.

51

—: చంద్రికా విహారములు :—

చ. వలిపము గట్టి హారములు వైచి పటీరము మై నలంది జా
దులు నెఱిగొప్పు నందుఱిమి త్రోవనె పోయితి మేని దాఁకియుం
దలఁచెడు వారులే రని మనంబుకలంకలు దేర్చి జారకాం
తల సమయ స్థలంబులకుఁ దార్చిరి దూతిక లట్టి వెన్నెలన్. 52

వ. వెండియుం దుహినకర మండలంబునం గురియు నప్పండు వెన్నెలలు
సాయంతన నటన చటుల మహానట వికటాట్టహాస భాసంబుల
కను ప్రాసంబులై, పూర్వపారావార పులినతల విహార మాఱై
రావణకర పుష్కరోద్ధాతవాలు కాధూళి పాళికలకుఁ బ్రత్యా
దేశంబులై, యంధకార బలీంద్ర నిర్బంధన ధురంధర సమయ
మధు మథన చరణాంగుష్ఠ నిష్ఠూత గగన సరిదంబు పూరంబుల
కనుబింబంబులై, చంద్ర కాంతమణి నిర్మిత హర్యో హిమ
వన్మహీధర శృంగ పతితంబు లగుచుం బెను వెల్లువలు గట్టి, యతి
విషమ మానినీ మాన ప్రతీరంబు లురులం ద్రోయుచు, వియోగ
వేదనా భరాక్రందద్ర థాంగకంఠ గుహా కుహర ముఖంబుల
ముంపుకొని *మొఱయుచు, నరవిరి చెందొగ మొగడలం బడి
1 సుడియుచు, 2 దనుకరువలిం గదలు విరులం దొరుగు పుప్పొడి
తిప్పలం బొరలి తెట్టువ గొంచు, గనకడోలా విహార లీలా
యత్తమత్తకా శినీక పోలధాళ ధళ్యంబుల 3 పెల్లునం గడలుకొని
యుప్పొంగుచు, గటికి చీకటి తరులం దెరలం జేయుచు, సకల
భువన తలా ప్లావనంబు గావించి, యజాండకరండంబు 4 వెండిజల
పూత గావించిన తెఱంగున నంగీకరించె నప్పుడు దమయందు

* మొరయుచు. 1 సుడిగొనుచు. 2 జిలుకరువలిం. 3 పై జల్లువం.

4 వెండిజల పోసనంబు.

నెప్పుడెప్పుడు నింతురో యనుచు నువ్విళ్ళూరు చందంబునఁ జంద్రికా
 కిరణ కందశికలం గరంగురే వెలుంగు రాచిప్పలం గప్పురంపుఁ
 గుప్పెలం గొప్పరించిన సరస మధురసంబులు నించి యించిన
 వేడ్కల నొండొరువుల కెంజిగురాకు మోవి నంజలం జవిగొనుచుఁ
 గ్రోలి సోలి పూఁజవికలఁ బొంపిరివోవు కామినీ కాముకులును,
 వలరాచకేలి సలుపు నెడల *నంగంబులచక చకలు వెలివోవకుండ
 విందార లేపంబులు సేయు చొప్పునఁ గర్పూర కస్తురికా సంకుమద
 మిళిత చందన పంకంబు లొకొక్కొక్క మేనులం గలయ
 నలందుకొని చలువ చప్పురంబులం దీర్చిన పుప్పొడి తిన్నెల
 విశ్రమించు సతీపతులును, బ్రోడలగు నెచ్చెలులు జీరాడు సిగ్గు
 నీడిగిలంబడ నెట్టకేలకుఁ ద్రోపు త్రోపాడుచుం దార్చి కూర్చి
 మరలుటయు ముం దొనర్పఁగల కోల్తలకుం దివురు తమకపు
 ముంగలి పాఁజులు నిగిడించు క్రొవ్వాడి తూపుల రూపున
 నొండొరువుల ముఱుపెట్టి చూచు నెలగోలు చూపుల నితరేతర
 ధైర్యంబులు గంటివడ నొంటి బచ్చెనయోవరుల వసియించు
 వధూవరులును, బేరుకొను కోరికలు దారుకొన డాయునెడం
 బొంగిన యంగంబులం బరస్పర బాహుపాశంబుల బిగియారం
 గొఁగిలించుకొని కరంగిన డెందంబుల రెంటి నొక్కటిగ నత్తించు
 ప్రోలిక నత్తమిల్లి పగలు తమ పాసిన ¹యెడలం బొడము మనోజ
 వికారంబుల నవిరళ తరక ప్రోలంబుగాఁ జెప్పికొనుచు హంస
 తూలికా త్వలంబుల నల్పేత రానందంబులం బొరలు తరుణీ
 తరుణులును, దొలుతటి పొలయలుక యెడం జనించినవి యోగ
 శిఖి నిండారు రేయెండ వేడిమి నగ్గలించినం దాలిమి దెమలం

*నందంబుల తెగలు పొలివోవ. ¹యడలునం బొడముచెయ్యులప
 విరళ.

దమక తామ తమకించి కలసికొని నెచ్చెలులన్ బేలువెట్టి తొట్టిన
వేడ్కలం బొదరిండ్ల కందువలం బొదలు రమణీ రమణులును,
మబ్బుకొను వయసు *గుబ్బల నిబ్బరంబుగ నివుడు తివుటలం
బెచ్చు పెరుగు మచ్చరంబుల నొకరొకరి మెచ్చక పచ్చ విలుతుండు
విచ్చల విడిందన కైదువులు ముప్పది రెంటం దోడుసూపె నన
బహువిధ కరణాసన భేదంబులం బెనఁగుచు మణి సౌధంబులం
గ్రీడించు యువతీ యువజనంబులును, గ్రిక్కిరిసిన మక్కువల
నిక్కువలఁ గమియం ¹జొక్కుల చెయ్యులఁ ద్రొక్కుడు ²వడిరతి
శాస్త్ర రహస్య తత్త్వానుభవంబున వెలి మఱచిన వలరాచ
తపసుల పోలికం దెలి రాకట్టు నెలవులం బవ్వళించి యున్న
నాయికా నాయకులును, నెడపడని వేడుక పనుల నలసి జడియు
నవయవంబులపై సొలయు నెమ్మనంబులతో నొయ్య నొయ్యనం
గదలు తూఁగుటుయ్యెలలం గన్ను మొగిచియున్న విలాసినీ
విలాసులునుం గలిగి యన్న గరంబు శంబరాంతకు సామ్రాజ్యంబు
ననుకరించె; నయ్యెడ నయ్యదు వల్లభుండు సత్యయుందాను
ననర్హ్య మణిదీపితంబును విమలదుకూ లవితాన సందానితంబును
బ్రాలంబ ముక్తగుళుచ్చచ్చ విచ్చాదిత వలభి విలసితంబును
వివిధ విచిత్ర పటఘటిత స్ఫటిక భిత్తి భాగ భాసురంబును
మృదుల హంసతూలికా కల్పిత తల్ప సంఛన్న మణిమంచకాం
చితంబును ధవళ ఫణిలతా దశక్రముకఖండ మండిత మరకత
మణిభాజన విభ్రాజితంబును మృగమద మిళిత పతీరపం కాంకిత
మౌక్తిక శుక్తిపరి కల్పితంబును దరవిక చలతాంత తాలవృంత
కాంతంబును గోమలబి సతంతు సంతాన నిబద్ధకుసుమదామ
రమణీయంబును సురభికృష్ణాగరు ధూప ధూపితంబును బరిమళ

*గుబ్బల. ¹జొక్కుల. ²వడ నన్నుకొనివలరాచ.

మిళిత శిశిరసలిలపూర్ణ కనక గళంతికా సమంచితంబును మంజుగుం
జత్పరావత పతంగ గళరవ భరితంబును మాణిక్య సమున్నతాదర్శ
దర్శనీయంబును నగు శయనాగారంబున వినోద కేలిం దేలి నిద్రా
ముద్రిత నేత్రుడై శయనించె నయ్యవ సరంబున. 53

మ. నలినా ప్తండు మదీయబంధు లని తా నక్షత్ర సంఘంబులం
గలఁప న్వచ్చుచు నున్నవాఁ డనుచు ముగ్ధులంగ నాత్మీయ శి
ష్యులమందేహులఁ బోరొనర్పఁ జనుఁడం చుంబంప నేతెంచెనాఁ
బొడమెన్నే గురుఁజుక్క కాలఫణ భృద్భోగోల్ల సద్రత్నమై. 54

—: శ్రీకృష్ణుని మేల్కొలుపుట :—

క. వై తాళికు లప్పుడు మృదు
గీతామృత వచన రచన గీలుకొన యశో
దా తనయు మేల్కొలుపఁ బ్రా
భాతిక రమణీయ రాగఫణితులు *సెలఁగెన్. 55

మ. జయ గోవింద! ముకుంద! చక్రధర! కంసద్వేషి! సాత్త్వాజితీ
ప్రియ! నారాయణ! కౌస్తుభాభరణ! కుంభిత్రాణపారీణ! కా
ళియ దర్పఘ్న! పతంగవాహ! వనమాలీ! కృష్ణ! వై కుంఠ శౌ
రి! యశోదాత్మజ! భక్తవత్సల! మురారీ! గోపికా వల్లభా! 56

మ. శరధి క్రోడనివేశ! శార్ఙ్గధర! శిష్టధ్యేయ! శీతాంశు భా
స్కర నేత్రద్వయ! శుభ్ర పంకరుహ భాస్వన్నాభ శూరాన్వయా
భరణా! శేషశయాన! శైలధర! శోభారమ్య సర్వాంగ! శౌ
ర్య రసోదంచిత! శంఖచక్రధర! శర్వాణి సహాయ ప్రియా! 57

క. మేల్కనుము దేవ! యివెరా
చిల్కలు కను మొగిచియున్న చెలువలఁ దమకుం
బల్కలు నేర్పఁగ ముద్దులు
గుల్కెడు పల్కలను మేలుకొలిపెడుఁ గృష్ణా 58

సీ. చరమాద్రి దావాగ్ని సంప్లుష్ట సురసౌర
భేయికరీ పైకపిండ మనఁగ
బహు చకోరక దంశ పరిపీత చంద్రికా
క్షౌద్ర నీరస మధుచ్ఛత్తృ మనఁగఁ
బ్రత్యజ్ఞుభోచ్ఛల ద్రాత్రి వర్షీయసీ
పలిత పాండుర కేశబంధ మనఁగ
గగన సౌధా లేపకర కాలశిల్పిని
ర్యక్తసుధా *వస్త్రముష్టి యనఁగ

తే. సుమహిత జ్యోత్స్ని కాలతాసు మగుళుచ్ఛ
మనఁగ నతిధూసరచ్ఛాయ నబ్జవై రి
చెలువు వోకాడి బింబావళిష్టుఁ డగుచు
నల్ల నల్లన వ్రాలెడు నంబుజాక్ష! 59

చ. జలరుహ మిత్రుఁ డాత్మరుచి సంపదఁ జీఁకటిబందె కానికిం
గలఁగుచు వీనిలోన నిడి కైకొనె నమ్మికకాఁపు లంచుఁ జు
క్కల దొరయెండ దాడివిని గ్రక్కునఁదానును గాంతి వీనిలో
పల నెలకొల్పె నాఁ బలుకఁబాటె నిశాంత నిశాంత దీపముల్. 60

మ. దరమీలన్న యనంబులై గృహబహిర్ద్వారంబుల న్యామకుం
జరము ల్గండమదభ్రమద్భ్రమరికా యుంకార సంగీత వి
స్ఫురణ ల్నాపుచుఁ గర్ణతాళ నినదంబుల్మించ నీమాగ ధో
త్కరముం బోలుచుఁ జూడ నొప్పెనివె హస్తన్యాస
ముల్మీఱఁగన్. 61

మ. సమయాభీర కుమారుఁ డేపునఁద మిస్సారూప న క్తం చరిం
గమలారి స్తన మండలాంక విష సంక్రాంత ప్రభాదుగ్ధ పూ
రముతో రూపఁజేయ శోషిలుచుఁదారల్సొల నిట్టుర్పు సాం
ద్రముగా నూర్చెననంగ బెల్లెనఁగెఁబ్రాతఃకాల వాతూలముల్. 62

క. మంచునఁ దోఁగిన పల్లవ
సంచయము భవద్వియోగ సంతాపమద
చ్ఛంచల నయనా జాష్పక
జాంచిత బింబోష్ఠలీల నలరె నుపేంద్రదా! 63

తే. కమ్మ కస్తురి గుళికలు తమ్మి లేమ
నిదుర మంపునఁ బుక్కిట నించి మేలు
కాంచి వేకువ నుమిసె నాఁ గమలముకుశ
కోటరంబుల నెలదేఁటి కొదమ లెగసె. 64

మ. విననయ్యెం గృకవాకు కూజితము లుద్వేలంబులై సూరసూ
తన వోద్యత్కర కుంచికావి ఘటిత *ధ్వాంతారరక్త క్రియా
స్థనము ల్కైరవిణీ ప్రసూన పృథుక స్వాపక్రియా దోలిక
ల్దిన కృన్మార్గనివారణ త్వరితమందేహోగ్ర సింహధ్వనుల్. 65

తే రాజు వీడెత్తి చనినఁ దారకభటాలి
యంబరా భోగనిజ ¹శిబిరాంగణమునఁ
గాలుకొల్పిన పావకజ్వాల లనఁగఁ
బ్రాచిఁ గనుపట్టె నవసాంధ్య రాగరుచులు. 66

తే. కమలి నీజృంభికలకు దిక్కాంత లెల్ల
హస్తతాళంబు లొనరించి రనఁగఁ జెలఁగె
లలిత కాసార కూలకులాయ చలిత
శకునవక్ష జపట పటస్వనము లధిప. 67

*ధ్వాంతార రక్తేంక్రియా. ¹శిబిరాంచలమునఁ.

సీ. యామినీ సమయంబు నాశాతట ప్రదే
 శంబుఁ బ్రసన్న భావంబు నొందెఁ
 బ్రియ చుంబితాంగ నా బింబా ధరంబులు
 నుడు రాజున పరాగయుక్తిఁ దోచె
 నఖిల వస్తువులుఁ బ్రాగచలకూట విటంక
 తలములు నతిరోహితంబు లయ్యె
 నుత్తుంగ పుర గోపురోపరిస్థలులు సా
 రసములు నాత్మసౌరభము లయ్యెఁ

తే. దరుణ గోతర్జకంబులు సురపథాంత
 రంబులును విచ్యుతప్రగహంబు లయ్యె
 నియమ పరతంత్ర భూదేవచయముఁ గౌశి
 కవ్రజంబు సమాధి యోగమునఁ బరఁగె.

68

మ. కమలాప్తోన్న మదంశుజాలములు దిగ్భాగంబులం గ్రమ్మినం
 గుముదాంతస్థితలక్ష్మి యెండవడ సోఁటు లైపఁగా లేక ప
 త్తముల న్మాటుగఁ జేసి కప్పకొనియెం దత్కాల సంకోచన
 క్రమదంభంబున రాజవల్లభ లసూర్యంపశ్య తౌదుర్గదా.

69

చ. కొలకొల మంచుమేఁతలకు గూఁడులు వెల్వడు పక్షిరావము
 ల్కల మృదువాక్య వైఖరులుగా నలవేకువ పూవుఁబోడి వే
 డ్కలు దశు కొత్త దోహద మిడందొలు గుబ్బలిఁగొండ గోఁగుపూ
 గొల యలరించెనాఁ బొడిచెఁ గోకనదాప్తుఁడు పాటలద్యుతిన్.

70

—: శ్రీకృష్ణుని ప్రయాణ సన్నాహము :—

వ. అని యివ్విధంబునం బలుకు మాగధుల మధుర వాక్యంబు
 లాకర్ణించుచు మేలుకాంచి యప్పంచ శరగురుం డహర్ముఖో
 చిత కృత్యంబులు నిర్వర్తించి పురోహిత వృద్ధామాత్య సహి
 తంబుగా నాస్థాన మంటపంబున కరిగి యుగ్రసేన వసుదేవ బల

భద్రాది గురుజనంబులకు నమస్కరించి సాత్యకిసారణ ప్రభృతి
 సోదరుల నాదరించి ప్రద్యుమ్న సాంబానిరుద్ధాది కుమార వర్గంబు
 మ్రొక్కులు గైకొని యదువృష్టి కురుభోజాంధక ప్రముఖు లగు
 బంధుసందోహంబుల సంభావించి సింహాసనాసీనుండై తగు వారి
 నుచితాసనంబుల నుండ నియమించి పేరోలగంబుండి కార్యత్వరా
 సముత్సాహదోహాలితాంత రంగుండై పతంగ పుంగవుం దలంచు
 టయును.

71

సీ. వజ్రంబునకు నీక వైచిన బలశాలి
 గజకచ్ఛ పాశన ఘాతుకుండు
 జనని దాస్యంబు నీగినకుల శ్రేష్ఠుండు
 దుర్లభామృత పశ్యతోహరుండు
 కమలాప్త సారథి గారాబుఁదమ్ముండు
 గశ్య పకృత పుణ్య కర్మఫలమూ
 సకలశకుంతౌఘ సామ్రాజ్య ధౌరేయుఁ
 డహిమృగ యావ్యసనాకులుండు

తే. మింటిపాశెంబు లేర్చు ముక్కంటితూపు
 గటి నిపాతితరోహిణ స్కంధుఁ డనిల
 మానసాతీతవేగ సంపద నుండు
 తార్క్ష్యఁ దేతెంచె దానవధ్వంసి కడకు.

72

క. మిన్నుననుండి భరంబునఁ
 బన్నగ పతితలలు చదియఁబడ ధారుణీమీఁ
 దన్నిలిచి వై నతేయుఁడు
 వెన్నుని పదములకు వినయవినతి యొనర్పన్.

73

చ. మునిపతి రాకయుం గుసుమముం దన కిచ్చినలాగు రుక్మిణీ
 వనితకుఁ దా నొసంగుటయు వంచనఁ బొందిన బోటిసత్యకున్

మన మెరియంగఁ జెప్పుటయు మానిని కోపము వేడుకొంటయుం
దనదు ప్రతిజ్ఞ యుందెలిపెఁ దార్జ్యన కెంతయు నాదరంబునన్. 74

ఉ. సంతసమంది జాదులు ప్రసాదము నయ్యెనటంచుఁ బొంగినా
గాంతకుఁ డంబుజోదర ! బలాసురవైరి ! మదీయపక్షముం
బంతయు గొన్నవాఁ డశనిపాతమున న్మును నాటనుండియు
న్వంత మనంబులోఁ జనదు నాపగ నీఁగెద నేఁడు నీకృపన్. 75

చ. అనుటయు సంతవాఁడవె కదా యని మిక్కిలి గారవించి య
వ్వనరుహ లోచనుండు దగువారి సుహృజ్జన బంధుకోటిరాఁ
బనిచి నిజప్రయాణమును బట్టణ రక్షయుఁ జెప్పి వారిచే
ననుమతి గాంచియెక్కె విహగాధిపుఁదానును సత్యభామయున్. 76

ఉ. ఆవిహగావతంసము నిజాంసముపైఁ బ్రయభామతోడ నిం
ద్రావరజుండు నిల్చుటయు నాతతపక్ష మహానిలంబు లం
భోవహ పంక్తిఁ దూలముల పోలికఁ దూల్పఁగఁ దద్దిశాముఖుం
డై వినువీధికి న్నెగసె నద్భుతకారి మనోజవంబునన్. 77

క. ఇరుగ్రేవల సందకశా
రరథాంగ గదాయుధములు రాఁదొడఁగె ఖగే
గ్గి
శ్వర పక్షజనిత వాతాం
కుర పూర్తిని శంఖ మపుడు ఘుమ ఘుమ మ్రోసెన్. 78

తే. అంబుధరజాల ముక్తంబు లయిన జలక
ణములు సాత్త్రాజితీ కై శికమునఁ బొలిచె
గగనతల లక్ష్మి పోరచి గాఁగ నిడినఁ
జాల నొప్పారు మౌక్తిక స్తబక మనఁగ. 79

క. తళతళని మెఱుఁగుఁ దీఁగలు
గలుగు ఘనాఘన చయంబు గనుఁగొనఁగా నిం
పొలయించెఁ బసిడికామల
నలరెడు నీలముల గొడుగు లనఁగా హరికిన్. 80

క. కమలదళాక్షుని దేహో

ద్వమదతి సాంద్రచ్చ విప్రవాహము వొలిచెం
దమ తండ్రి భానుఁ గనుఁగొన
యమునానది గగనవీధి కరిగెడు ననఁగన్.

81

చ. ఖగకుల నాథు పక్షములగాడ్చు సహింపఁగ లేక రజ్జుప
న్నగములు దేరి క్రిందికిఁ జన న్సరసీరుహమిత్తరథ్యముల్
నొగలఁ దొఱంగి నిల్వనరుణుండు రయంబునఁ జక్కఁగట్టుచున్
గగన పథంబునం దటిమెఁ గాలవిలంబన మందకుండఁగన్.

82

క. నతి సేసె వై నతేయుఁడు

గతిభేదములోన నన్నఁ గనుఁగొని యతఁడున్
*గతిలోనన దీవించినఁ
జతురతకు నెచ్చి రపుడు సత్యయు హరియున్.

83

క. మురమర్దనుఁ డివ్విధమున

గరుడునిపై గగనపథము గడచి యరుగుచుం
దరళాయతాక్షి కిట్లను
సరసస్మిత వచన రచన చాతురి మెఱయన్.

84

—: కృష్ణుఁడు సత్యభామకు మేరువును వర్ణించి చెప్పుట :—

చ. కువలయపత్రనేత్ర ! కనుఁగొంటివె కన్నుల పండువయ్యె రెం
డవవినతా తనూభవుని యందమునం గమనీయ కాంచన
చ్చవికవచీకృతంబు కులిశక్షత పక్షము నై నరత్న సా
నువు నిజయామికికృత వినోదపరాయణ చంద్రభానువున్.

85

సీ. జీర్ణపర్ణద్రు సంకీర్ణాహి మణివిభా

మాయాకిసలవంచ్య మానపికము

*మతిలోనన.

శశికాంత రుచిమృషా సలిల సంస్పృలన
 శ్లథ విషాణో ద్విగ్న నై రిభంబు
 గోమేధిక ప్రభాంకూర మిథ్యామధు
 ద్రవలిలిజ్జమిశ దృల్లుకంబు
 నీలగండ ప్రస్తరాశీక గజ *భేద
 శీర్యన్న ఖక్షుబ్ధ సింహకులము

తే. గారుడాశ్మచ్ఛ విచ్ఛటాకపటయవస
¹పూలికా చర్వణవ్యగ్ర బాలమృగవి
 లంఘ్యమానాబ్జ రాగశిలా వితాన
 కూటదావాగ్ని యామరుత్కుధర మబల!

86

ఉ. వంచనఁ బొంచి చేరువకు వచ్చిన చంద్రుని ²జింక నేసి హ
 ర్షించియుఁ దత్సుధారస నిషేచనచే నది చావ కున్ని వీ
 క్షించియు నేటు దప్పె నని చేవిలు నమ్ములుఁ బాటవై చి ల
 జ్జించి చరించుచుండుదురు చెంచెత లగ్గిరి సానుభూములన్. 87

వ. వెండియు నప్పసిండికొండ గండశిలా మండలంబున నుద్దండ
 వేదండంబు లొండొండ గండతలంబు లొరసికొన నిండిన మద
 జలాంజన మషింగొని వనదేవతోప ³భుక్తతాటంక తాళీ దళంబులం
 బ్రియసందేశంబులు లిఖియించు గంధర్వ సౌగంధిక గంధుల
 వలన, నత్యంత నిర్మల స్ఫటికాధిత్యకలం గానవచ్చు పాతాళ
 వాతాళి ప్రతిబింబంబులం గని మును తమ కటచిన యురగంబులం
 బాట విడిచి వానిం దమచంచు పుటంబులం బొడిచియు గరుదంచ
 లంబుల నడిచియుఁ బదంబులం దాచియు నేచిన కోపంబున విఫల

*భేది. ¹పాలికా. ²చింక. ³భుక్తముక్తతాటంక.

ప్రయత్నంబు లగుబాల శిఖావళంబులం గని తమ వరులకుం జూపి
 పరిహసించు గరుడ తరుణీ నివహంబుల వలన, సెలయేటి చిలువ
 చిలుపని నీరు పగలు గగనమణి ధగ ధగని కిరణముల మిగుల
 సెగ లెగయు రవికాంత శిలాతలంబులం దెక తెక లుడుకెత్తి జాలు
 వాఱఁ గరంగిన కట్ట జవ్వాది కొలంకులం బడి కెలంకులం దేలి
 తెట్టువలు గట్టి చపల కపికుల చలిత తట తరువతిత కుసుమ వినర
 పరిమళ పరంపరా వాసితంబై ఘుమ ఘుమం బిసాశింప నలందు
 కొని రతిశ్రమంబు లపనయించు యక్ష పక్ష్య లాక్షుల వలనఁ,
 గేసరి కిశోర నఖముఖ విదారిత కుంభం బైనవన గజంబును వన
 గజదంత ఘాత యాతనా భ్రాంత వరాహంబును వరాహదంష్ట్రా
 టంక ఖండిత కీచక నిచయంబును గీచక శిఖా జర్జరిత పర్జన్యంబును
 బర్జన్యోదర పరిచ్యుత శంఖ శుక్తి సంఘంబును నొక్క యెడన
 పడఁ దత్త దుత్పన్నంబు లగుమౌక్తి కంబుల వేఱు వేఱ నేటి
 పేరులు గ్రుచ్చు సాధ్య మిథ్యామధ్యల వలనను, నభిరామం బై;
 మఱియు నొక్కొకచోట సురపతి తఱుచు మెఱుఁగు లడరు కఱకు
 భిదురముఁ గొని తఱిమి యెఱకలు పిఱుగ నఱికిన యెడల సెలలకు
 నిడిన జెలగల పొలుపునం జఱుల నెరగొని పొరలు జరదజగరని
 కరంబులును, ఖచర గణ గోష్ఠీ స్థానంబులం బఱిచిన రత్న
 కంబళంబుల విధంబున విశాల శిలాతలంబుల నిద్రించు శార్దూ
 లంబులును, మృగాంక మండలంబు సగము కబళించిన రాహుగ్రహ
 భూమికల చందంబున నందంద తిరుగు బొల్లి మోర భల్లూకంబులును
 గలిగి; సుధర్మా ప్రదేశంబునుం బోతె శక్రపుర మహిళాలికుచలి
 కుచ చందన సుగంధాగురు వాతపోత మేదురంబును, జలనిధియు నుం
 బోతె నీలనలపన సకీలితతుంగ సేతు సహితంబును, వల్లకి
 యునుం బోతె లలిత ప్రవాళ కకుభంబును, భారతంబునుం బోతె

శతపర్వ చమత్కృతంబును, సమరతలంబునుం బోలెఁ గలితానేక
పాటనంబును, శబ్దశాస్త్రంబునుం బోలె ధాతు గణ విద్యోతి
తంబును, సంగీతంబునుం బోలె నిషాద భరితంబునయి, గ్రావని
బద్ధఘనోఘం బయ్యును నగ్రావనిబద్ధఘనోఘంబై, గవయస్థానం
బయ్యును నగవయస్థానంబై, వైణ వారావాసితం బయ్యు నపైణ
వారావాసితంబై, మేఘయునిది మఱియును. 88

ఉ. కిన్నర కంఠి! చూచితివె కిన్నరులం గలధౌత భూధరా
భ్యున్న తశృంగ భాగముల నుత్పల గంధులుఁ దాముఁ గల్పకో
త్పన్న మధు ప్రసంగతులఁ జాడెద రింద్రునిమీఁది గీతముల్
కిన్నర తొయ్య నొయ్యఁ బలికించుచుఁ దారతరస్వ నంబులన్. 89

ఉ. ఆయత భూర్జ పత్త్రముల నామర ధేనుదధి ప్రయుక్త పా
ధేయము లారగించి వడ దేఱఁగ శీతల కల్పక ద్రుమ
చ్ఛాయల నిల్చి నిల్చి సరసంబులు వల్కుచు వెండికొండ కుం
జాయక కూడియేఁగెదరు భామిని! చూడుము సిద్ధ పాంథులన్. 90

శా. ఏణీశా బవిలోల నేత్ర! కనుఁగొంటే వీరు విద్యాధరు
ల్యాణీకోఢ్యజ్జ్వల రత్న కుండలులు సంబద్ధాసి ధేను ల్రణ
ద్వీణాపాణులు చంద్రికా ముఖిరోవేష్టు త్త్రిపుండ్రాంకితు
ల్నాణీయస్తర తారహారులు శివభ్యానైక నిష్ఠాపరుల్. 91

మ. కనుఁగొంటే నకతేందు బింబముఖి! యీ గంధర్వులం బంకజా
సన గేహిన్యు పదిష్టగీత రచనా సర్వంకష ప్రజ్ఞులం
గన దుత్తుంగ విమాన చారులఁ దురంగ గ్రీవుల నిర్జరీ
జనతా నృత సహాయలాలసుల యక్ష *గ్రామ వాస్తవ్యులన్. 92

*గ్రామ వాస్తవ్యులన్.

సీ. యక్షులు *వీర లోయతివ! మేళము గూడి
 పాడుచుండుదురు దిక్పాలనభల
 గుహ్యకు ¹వీర లో కొమ్మ! హాస్యరసాధి
 నాయకు ల్భృంగీశ నర్మసఖులు
 గరుడులు ²వీర లోతరుణి! విష్వక్సేన
 పరిచితు ల్నాగారి పరమహితులు
 చారణు ³వీర లోసతి! విచిత్రక థేతి
 హాసజ్ఞ లఖిలలోకా ధ్వనీను

తే. అమరపతిఁ గొల్వఁ జనువార లతివ! యెపుడు
 నుబుసువు త్తురు వివిధోపయోగ్య ⁴కళల
 మనలఁ జూచెద రాశ్చర్యమగును లగుచు
 వీరిఁ గనుఁగొంటె గంభీర వేదిగమన!

93

లయగ్రాహి :—

అంగన! కనుంగొను మనంగహర మౌళితట
 రంగనటి జహ్ను మునిపుంగవ విశాలో
 త్సంగ శిశువుం గపిలునింగలపుఁ జూపుసెక
 లం గలయునాస గరువం గడము మోక్షో
 త్తంగ మణి సౌధమునకుం గడపుఁదాప గగ
 నాంగణ మహీతల భుజంగ నిలయంబుల్
 జంగగొను నేర్పరిఁ బతంగ జయనుంగుఁ జెలి
 యం గనఖలా చలయుగంగ సురగంగన్.

94

మ. అవె దివ్యర్షి నికేతనంబు అనసూయారుంధతీ కర్ణ పూ
 రవి వృద్ధార్థక కృష్ణ సారగతి సంరంభంబు లింద్రద్రుమో

*వీరుగోయతివ! ¹వీరుగోగొమ్మ! ²వీరుగోతరుణి! ³వీరుగోసతి!

⁴కథల.

దృవ నానావిధ వల్కలాంచిత బహిర్ద్వార ప్రదేశంబు లా
హవనీయా దిహతాశ ధూమపటలశ్యామి భవత్ప్రొంతముల్. 95

ఉ. అచ్చర పువ్వుఁబోండ్లు సరసామృత ధారయుఁ గల్పవాటియున్
లచ్చియుఁ జందమామయుఁ దలంపుల మానికముం దలంపఁబై
పెచ్చులు దీనికి న్నెమరువెట్టుచు నందినియట్లు నాకుచుం
బచ్చికఁ *దెండియున్న యది భామిని! వేలుపుటావుఁ జూచితే. 96

చ. కనకమహీ ధరేంద్రు నలిక ¹స్థితపర్వత రాజపట్ట బం
ధనమును బోనికోటయు ఘనం బగుతన్మకుటంబు కైవడిం
దనరెడు వైజయంతమును దవ్వులఁ గానఁగ వచ్చెఁ జూచితే
యనిమిష రాజధాని యిది హాసమాత్ర కురంగలోచనా ! 97

ఉ. శ్రీలఁ జెలంగు నీ సురపురిం గమనీయ మహానుభావతం
బోలఁగ లేక యోటములఁ బొంది భజింపఁగ వచ్చినట్లు లు
త్తాలదు కూలకల్పిత పతాకలతోఁ గడు నొప్పునన్య ది
క్పాలపురంబులో యనఁగఁ బార్శ్వములం దివిషద్విమానముల్. 98

చ. మరలక జన్యభూమి నణుమాత్ర భయంబును లేనివీరు ల
ధ్వరము లనేకము ల్విధియుతంబుగఁ జేసిన భూ సురేంద్రు లు
ద్ధుర భవపాశ బంధములఁ ద్రుంచిన యోగికులావతంసు లీ
సురపుర ²కామినీ వదన చుంబన మాత్ర కృతార్థ మానసుల్. 99

శా. సారంగాక్షుల చూపుఁ జొట్టగముల న్జన్గొండల నోహదు
ర్వారావర్తముల న్మునింగి దరిఁ జేరనాక యుప్పొంగు సం
సారాంభోనిధి సత్కిర్యాతరణి నిశ్శంక న్నము త్తీర్ణుడై
చేరు న్నజ్జన నావికుండు మదిరాక్షీ ! యీ పురద్వీపమున్. 100

*వేడి. ¹స్థల సుస్థిర పట్టసూత్ర బంధనమును. ²దారికావదన.

క. అని నాకపురమహత్త్వము

వనితకుఁ దెలుపుచును హర్ష వశమానసుఁడై

దనుజకులవైరి చని యొ

య్యనఁ గాంచన మేదిసీధరాగ్రక్షోణిన్.

101

చ. పతగ విభుండు మింటిపయి భంజలికాముర *శిసుడాల వ

ల్గితముల రా నెదుర్పడిన ఫేచరవర్గము లోసరించి య

ద్భుతముగ మ్రొక్క లేనగవుతోఁ గనుఁగొంచు వదాన్యనై చిక్కి

శితఖురటంక చంద్ర కితసిద్ధసరి త్తట మార్గసీమలన్.

102

క. సరస బిసవిసరముహు ¹రా

హరణోద్ధర హంససంస దారవద్దీర్ఘ

కరణచణ గంధవహములు

శరీరముల సేద దేర్పఁ జనుదెంచె రహిన్.

103

శా. సమ్మర్ద క్షమధీని బంధన విధా సంక్రందనాచార్య ! శూ

రమ్మన్యాయల వజ్రపాత ! జగతీ రక్షెంబుజాక్ష ! శర

ధ్యమ్మార్గస్థదశాస్య రాజ్య సమసహ్య ప్రోద్భవాతీరభా

గుమ్మత్తూరి శివం సముద్ర పురవ ప్రోన్మాళ నాడంబరా !

104

క. తిరుమలదేవీ వల్లభ !

కరుణామయ హృదయ ! రాజకంఠీరవ ! యీ

శ్వర సరస భూపురందర

వరనందన ! బాసదప్పవర గండాంకా !

105

ప్రసగ్విణి :—

నాగమాంబాది భూనార సింహాత్మజా !

భోగలీలా పరాభూత సంక్రందనా !

*సృతాల. ¹రుద్ధరణో.

త్యాగ విద్యానిషద్యాయిత ప్రాభవా !

సాగరాంతక్ష మా సంపదేకాస్పదా !

106

గద్యము :- ఇది శ్రీ మదుమామహేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధసార సార
స్వతాభినంది నందిసింగయా మాత్య పుత్త్ర కౌశిక గోత్ర పవిత్ర
సుజన విధేయ తిమ్మయ నామధేయ ప్రణీతం బైన పారిజాతాప
హరణం బను మహా ప్రబంధంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

తృ తీ యా శ్వా స ము

శ్రీ మహితగేహ! యుత్కల
భూమీధవ గర్వహరణ భుజసార! సుధా
ధామకుల జలధి కౌస్తుభ!
రామాపాంచాల! కృష్ణరాయ నృపాలా!

1

తే. అవధరింపుము జనమేజయ క్షితీశ
వరున కిట్లను నమ్మాని వల్ల భుండు
గగన గంగా ప్రతీరోప కంఠభూమి
నల్ల నల్ల న నేతెంచు నవసరమున.

2

ఉ. అంతకమున్న నారద మహామునిచే మమవుండు కంసదై
త్యాంతకురాక దానెఱిగి యభ్రము వల్ల భునెక్కి సంభ్రమా
క్రాంత మనస్కుడై యెదురుగా జనుదెంచె జయంతుడుం దిశా
కాంతులు మేనకాది గణికాని వహంబులు వెంటఁగొల్వఁగన్.

3

:- స్వర్గమున శ్రీకృష్ణు నింద్రాదులు సేవించుట :-

చ. అమర విభుండు దూరమున నంబుజనాభునిఁ గాంచి సంభ్రమో
ద్గమమునఁ జేతియంకుశ ముఖంబునఁ గుంభములూఁ దికుంచితా
గ్రిమచరణంబున న్మదకరిన్ డిగి యంసవిలంబి కల్పచే
లము నడుమ నిప్పించుచు నిలానిహితాత్మ శిరః కిరీటుడై.

4

చ. జడిగొని సమ్మదాశ్రు కణజాలము లొల్కఁగ రోమహర్షముల్
బడిబడి మేఁన బాదుకొన భక్తి నివేశతరంగి తాత్కుడై
యడుగుల మీఁద వ్రాలె దివిజాగ్రణి తత్కుశలం బెనెమ్మితో
నడిగెడు రీతి మౌళి కుసుమాగత షట్పదపంక్తి మ్రోయఁగన్.

5

ఉ. ఆదనుజాపహర్తయు భుజార్గళము ల్వెసఁ జాఁచి యంచితా
మోదవికాసవన్న యనముగ్ధ సరోరుహ పంక్తిఁ బూజ ల
త్యాదరలీలఁ జేయు నమరాధిపుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చె నూతనాం
భోదము సానుమచ్చిఖరము న్రభసంబునఁ గప్పుకై వడిన్. 6

మ. అనలుం డంజలిసేసె నంతకుఁడు సాష్టాంగంబు గావించె మ్రొ
క్కె నిశాచారి ప్రచేతసుండు *దెలచెంగేల్మోడ్చె సారంగ వా
హనుఁ డర్థేశుఁడు వందనం బిడియె నీహారాంశు కోటీరుఁడు
న్వినతుండయ్యె యదుప్రవీరునకును ద్వేల ప్రమోదంబునన్. 7

శా. వారింజూచి రథాంగపాణి సరస వ్యాహారలీల న్దర
స్మేరాపాంగ విలోకన క్రియల సంప్రీతాత్ములం జేసి గో
త్రారీ ! రమ్ము గజమ్ము నెక్కుమని నాగరాతిపై నెక్కెఁదా
రారంభాకర చామరానిలము మార్గశ్రాంతి దూలింపఁగన్. 8

క. తక్కిన దిశాధినాథులు
నెక్కిరి నిజవాహనముల నెసఁగె హుడుక్కా
థక్కా పటహధ్వనము
లక్కజముగఁ బొంగి నింగి యటచిన భంగిన్. 9

ఉ. ఆ యెడ సిద్ధకిం పురుష యక్షవసు ప్రముఖామరావళిం
బాయు తొలంగు మంచు శతమన్యుఁడు సందడి వోబరాబరు
ల్సేయఁగ నల్లనల్ల నతసీ కుసుమాసిత దేహుఁ డేఁగెవై
హాయసవీధి నారద ముఖామర సంయమి కీర్తనీయుఁడై. 10

ఉ. అప్పుడు శౌరిఁ జూచు ప్రమదాతిశయంబు హృదంతరంబులం
జిప్పిల సంభ్రమించి కయిసేయు తెఱంగ యథాతథంబు గాఁ
1గుప్పనఁ గూరి యొండొరులఁ గూడఁగ నీక కడంగి వేలుపుం
గప్పురగందు లెక్కిరి ధగద్ధగితోన్నత హర్యరేఖలన్. 11

*వెలిచెన్. 1గుప్పలఁగూరి.

చ. అలఁదిన చందనంబు వృథ యౌఁజెమరింపఁగ నమ్మదాశ్రులన్
దొలఁచిన యట్లు వోయెడుఁ గనుంగవ కాటుక బేటు లెత్తుఁ జె
క్కుల మకరీవిలాసము గగుర్పొడువ న్హరిఁ జూచువేళనో
చెలి ! కయిసేయ కమ్మయని చేడియయొక్క తెపిల్చె నెచ్చెలిన్. 12

చ. వనిత యొక్కర్తు మున్నొని గవాక్షతలంబున నింతులుండుటం
గనుఁగొనఁ జోఁటులేమి నొక కార్యము పేరిట బాలనోర్తు వం
చనఁ దొలఁగంగఁ బిల్చి రభసంబునఁ దత్సతి జాలకంబు జే
కొని హరిఁజూచెఁ గేకిసలు గొట్టుచు బోటులు దానినవ్వఁగన్. 13

ఉ. కాళియభేదిఁ జూచు తమకంబున మజ్జన మాడి యాడి నీ
లాలక యోర్తు గంధసలిలార్ద్ర కచంబులు చన్నుదోయిపై
వ్రాలిన సందిటం బొదివి రాజవధంబున కేఁగుదెంచె గో
పాలకమూర్తిఁ గాన శిఖిబర్హము కానుక దెచ్చెనో యనన్. 14

ఉ. ఉన్నతసౌధ మెక్కి యన్యతోదరి యొక్కతె పద్మనాభఁ జూ
డ నిజదేహవల్లికఁ గడల్కొను సాత్త్వికలీలఁ జూచు నా
సన్న సఖీజనంబు గని సౌధశిఖాగమన శ్రమంబునం
గన్నియలార ! మేన్బడలెఁ గంటిరె నాకని బొంకె నేర్చునన్. 15

ఉ. వేడుక నీకె కాని మఱి వేటొక యింతికినైన లేదె త్రో
పాడెద *వేల మచ్చర మొకప్పుడు మానకపోయి తీవు పెం
బ్రోడవు గాన నిన్నె కనుఁబో యతఁడెవ్వరిఁ జూడఁడంచునో
నాడె సవత్ని నొక్కతె మురారిఁ గనుంగొను వేళ నీసునన్. 16

చ. అలికులవేణి యొక్కతె మురారిఁ గనుంగొని ప్రమానుపాటుమై
నెలకొన నున్నచో సడలు నీవిక లేఁజెమ రంటి నిల్పె నం
జలి పరిపూర్ణ లాజలను సాధ్వసకంపము దాన చల్లె న
చ్చెలువకు సాత్త్వికోదయము చేసిన మేలిఁకనేమి చెప్పుదున్. 17

క. మదవతి యొక తె పరాకునఁ

బదాంగదము కంకణముగఁ బాణిఁ దొడిగె న

య్యదు వల్లభుఁ గనుఁగొనుడుం

దుది నదియును మేను వొంగి తుత్తుము రయ్యెన్.

18

చ. దనుజ విరోధి మీఁద నొకతన్వి కరంబున లాజ లెత్తి చ

ల్లిన నెఱివేణి యీసున బలె నివ్విరిపూవులఁ జల్లెఁ జల్లెలో

చనములు సమ్మదాశ్రువులఁ జల్లె లలాటము ఘర్మ బిందులన్

జనుఁగవ సల్లె సంభ్రమవ శత్రుటితామల మౌక్తికాదులన్.

19

చ. జలరుహ నేత్రుఁ గాంచి సరసత్వము మీఱఁగ నొక్క వేలుపుం

జిలుకలకొల్కి రాచిలుకచేఁ బిలిపించిన సత్యభామ కా

కలికి తెఱంగు శౌరి కడగన్నుల సన్నలఁ జూపెఁ గోపకం

దళకలుషాయితాక్షి వలనంబుల నాసతి దన్న దల్పఁగన్.

20

క. అనిమిష పురజాలకములు

వనితా జనతామయములు వనితల హృదయం

బనురాగ రసమయం బ

య్యనురాగము శౌరిమయము నయ్యెడ నయ్యెన్.

21

చ. కనుఁగొన వేడ్కలం బొడముకాయ్యుల నచ్చరలీసడించుట

ల్వినుచు దరస్మితం బొలయవెన్నుఁడు రాజపథంబు దాటియ

య్య నిమిషనాథు గేహబహిరంగణ భూస్థలి డిగ్గె వైనతే

యుని మణిచిత్ర వేత్రకరహంకృతి దిక్కులు పిక్కటిల్లఁగన్.

22

క. ఆదరమున శతమన్యుఁడు

కైదండ యొసంగ యామకరిదానయురీ

మేదురకఙ్కెత్రి తయము

నాదనుజ విరోధి గడచి యటఁ జని యెదుటన్.

23

:— శ్రీకృష్ణఁ డదితినిఁ జూచుట :—

సీ. తొడలపై జాఁచిన యడుగుఁ గెందమ్ముల
నొయ్యనఁ బొలోమి యొత్తుచుండఁ
బార్శ్వభాగంబునఁ బంకేరుహాసను
కామినీ రత్నంబు కతలు నెప్పఁ
బనిఁ బూని యంతంత వినయావనత వృత్తి
సప్తరి కాంతలు సంచరింప
వీజన చామర వీటిక రండాది
కములు దిక్పతి సతీగణము దాల్చి

తే. విమల చింతామణీమయ వేదిమీఁదఁ
గల్పకలతాంత కల్పిత తల్పసీమ
నధివసించిన నిఖిల లోకైక వంద్య
నమర మౌక్తిక శుక్తి నయ్యదితిఁ గనియె.

24

మ. కని సత్యారమణీయుతంబుగ నమస్కారంబు గావించి భౌ
మని శాటాహృతకుండల ద్వయము నాత్మస్వర్ణ చేలాగ్రబం
ధనముస్వీడ్చి యొసంగ నందుకొని మోదంబంది యానందనం
దను దీవించుచుఁ జెంగట న్నిలిపెఁ జింతారత్న పీఠంబునన్.

25

—: అదితి శౌరియవతారముల వర్ణించుట :—

క. మే నిమిరి శిరసు మూర్ఖాని
దానవ పరిపంథి ! యెంత ధన్యనౌ నియత
ధ్యాన పరులయిన మునులుం
గాననినినుఁ గంటి మంటి గతకల్మషనై.

26

ఉ. సర్గమొనర్తు బ్రహ్మయన సత్కృపఁ బెంతు జనార్దనుండు నా
భర్గుఁడనంగఁ గ్రమ్మఱఁగఁ బారణ సేయుదు విజగంబు నై
సర్గికలీల నొక్కమఱి సౌఖ్యము నొందుదు కేవలంబు దో
రర్గళ భూషణీకృత రథాంగ ! నినుం గొనియాడ నేర్తునే.

27

ఉ. వాలము తాకున నిరులు వజ్రనిపాతము సంస్కరింపఁ బెన్
వాలుగవై మహార్జవమునం దొలుఁబల్కుల దొంగరక్కసున్
వాలిక వంక వాడిగఱి వ్రచ్చి వెన న్నిగమాలిఁ దమ్మిపూ
చూలికిఁ దెచ్చి యీ వెత్తి దశుల్గొని యాడమురా సురాంతకా! 28

చ. సురనికరంబు రక్కసులుఁ జుట్టములై యమృతాభిలాష మం
దరగిరిఁ జిల్వరాచతరిత్రాట బిగించి పయఃపయోధి ని
ర్భరగతిఁ ద్రచ్చుచో నడుగు వట్టిన తద్గిరి యెత్తవే ధులీ
పరివృథ మూర్తివై కపటపద్మ ముఖీత్వ విమోహితాసురా! 29

క. విలయోల్బణ జలనిధి ప
ల్వలమున నిల మునుఁగు నేకలమ వై దంష్ట్రాం
చలమునఁ దాల్పవె నీ వా
బలిసద్మము దూఱి భుజగ పర్యంకశయా! 30

చ. *పికిలి యజాండకర్పరము బీటలు వాఱఁగ మేనువెంచియా
మకరని కేతనోదర నిమగ్న మహీమహిళాలలామ కే
తక ముకుళాగ్ర సంగత మద్రభమరీస మరీతి గాఁగఁ గొ
మ్ముకొనఁ దగిల్చి యెత్తఁగిటిమూర్తిని దాల్చితిగా జనార్దనా! 31

చ. ¹సటలిట మానరోరి! హరిసర్వమయుండ పెయంచుఁ బట్టితోఁ
²జిటచిట లాడి యిందుఁ గనఁ జేయుము నీవని దైత్యుఁడాడినం
బటపట తాతికంబ మిరువాయలుగా నరసింహమూర్తివై
కుటిల నఖాగ్ర కుంచికల గ్రువ్వవె వానియురః కవాటమున్. 32

మ. నను నాకశ్యవ కామినీ మణులలోన న్ధన్యఁగాఁ జేయ మ
త్తనయ వ్యాజము దాల్చి వామనుని చందాన న్బలి న్మట్టవే
ఘన మార్గోన్న మితాంఘ్రి పద్మమునకుం గంజాప్తఁడంశు వ్రజం
బనుకింజల్క పరంపర ల్మెఱయ నుద్యత్కర్ణికం బోలఁగన్. 33

*పెకలి. ¹సట లివి. ²చిటపొట.

మ. ఘనదోర్దండ నటత్కుఠారమున వీరక న్నాజహంసాలిఁ దు
త్తుని యల్పేసియుఁ గ్రొంచ రంధ్రమునఁదోడ్తో రాజహంసా లిమే
దినికిం దెచ్చితి కార్తవీర్య భుజపంక్తిం జక్కు గావించి తం
బునిధిం గ్రొత్తగ నాశ్రమంబునకు నిమ్ముంగొంటి వీవమ్మునన్. 34

మ. అరవిందాననఁ గోలుపోయిన యవజ్ఞావాప్తిచే వీరవా
నర నైన్యప్రకరంబు నేలి జలధి న్బదించి లంకాపురీ
శ్వర కంఠాటవి నేర్చి రౌష్యగిరి లజ్జాపంకముం గీర్తిని
ర్లుర పూరంబులచేఁ దొలఁచితిగదా రామాభి ధానంబునన్. 35

చ. అలుకఁ బ్రలంబ దానవుని ప్రాణము గొంటి కళిందనందనీ
సలిలభర ప్రవాహ రభసంబు మరల్చితి పట్టిఁ బ్రోవ నాఁ
గలి మొన హస్తినాపురి పెకల్చితి కారవవీరు లెల్ల బె
గ్గిల నల రేవతీరమణికిం బతివై యదువంశ మౌక్తికా! 36

మ. త్రిపుర త్రీలఁ బతివ్రతామణుల సారెం బుంశ్చలీ వర్తనం
బుపదేశం బొనరించి బేల్పటిచి వధ్యుల్గాని తద్భర్తలన్
ద్విపచర్మాంబుల చూపుటింగలమున నేవ్రతోచి పాటింపవే
కపట శ్రీజన రూపము న్భువనరజ్జెజాగరూకేక్షణా! 37

దం. యదుతిలక! జగత్త్రియీ నిర్మితి ప్రక్రియా కర్మరేందింది రోద్భాసి
నాభీసరః పద్మ! పద్మాసతీ పాదపీఠాకృతి ప్రస్ఫుర త్కౌస్తుభాంకూ
రితాశీక బాలాతపద్యోత ! వద్ద్యోతరంగిణ్యు దక్షశితైశాంక
భృత్వాంసుల క్లిష్ట వేల్గజటా జాలజాలంధ రోడ్యాణ మూలా
ఖ్య బంధత్రయీ *బంధ సందుక్షిత స్పర్శన స్పర్శ నిర్గ్రింధిత
గ్రంథి షట్కాంతరోన్నిద్రక ద్రూసుత శ్రీముఖ జ్వాలవల్లీ పరి
సంస మాణేందు నిష్యంద సర్వాంగ నిష్పంద యోగీంద్ర హృద్వే

దికావాస! యీ వాస వాదుల్ని రోజాసనున్ మున్నుగాఁ జేసి
 'సర్వంసహాభీరు భారంబుఁ బోఁద్రోయవే' యంచుఁ బ్రార్థించిన
 నేవకీదేవి గర్భంబునం దుద్భవంబంది బాహు ద్వయద్వంద్వ
 మున్నంద కస్యంద నాంగాబ్జ కామోదకీ శార్ఙ్గ ముఖ్యాయుధ
 వ్రాతముం బీత కాశేయ మున్వత్స భాగంబున నిమిచు శ్రీ
 వత్స ముంజూపినం దల్లి భీతిల్లుచుం 'గావు కావంగదే' యన్న
 నీ వంతలోఁ గావు కావంచు నేడ్పుల్దలిర్పంగ సుంగంద వైతండ్రి
 యత్నంబున న్నంద గోష్ఠంబునం దున్నవో వేత్రయై చేతి
 పాల్గొల్ప నేతెంచునా పూతనా భూతనా రీకుచంబగ్ర హస్తం
 బునంబట్టి తత్పాణ నిర్యాణ శంఖంబు పూరించు చందంబునం
 గ్రుక్కులన్నొక్కి మిక్కించియు *బండ్రి రాకాసిఁగీలాడఁగాఁ
 దన్ని యున్వెన్న వేమాటు గొల్లాడఁగా గొల్ల యిల్లాండ్రు నందార
 విందాస్యతో అట్టు గావించిన నిక్కపుంబట్టి వేయంచు
 నిన్నట్టి చట్రోలితోఁ గట్టిన నిట్టవై కిట్టి పెన్నుది మద్దుల్వడం
 ద్రోచియు నైశవంబు నివిడంబింపవే, లేగలు న్గోప
 బృందంబు బృందావనారణ్య వాటిన్న టింపంజలత్కాక పక్షం
 బుతో బర్హి బర్హావతంసంబుతో మంజుగుంజా ఫలోద్దామదా
 మంబుతోఁ దానమానక్రియా శంసివంశంబుతో నేపు దీపించు
¹నీ ప్రోపు ప్రేషాపలం గ్రేపుల నైవపరీత్యంబుగాఁ బాపి
 యాపద్య జుండొక్కచో డాచిన న్వానిరూపంబు లీ వైపున
 సస్పష్టినా స్రష్ట గర్వంబు ఖర్వంబుగాఁ జేయవే, తోయ
 వేగోచ్చల ద్వీచికా మర్దశ ధ్వాన మా గుబ్బుగా నుబ్బునం గేళిఁ
 గాళిందిలోఁ గాళియా హిస్పటా రంగ మధ్యంబునం దాండవం
 బాడవే, తోడిగోపాలక శ్రేణికి న్నీకు జన్నంబుల స్మిఁదుగా

*బండ్రి పెనక్కసుం గండడంగించియున్. ¹నీకాపుప్రేషా.

నున్న యన్నంబుల న్వంచి తాత్కేళలై పంచలం జలు లందీ ముని
 త్రీలకు నీలఁ గైవల్యముం గొల్ల యీవే, పెనుంజిల్వయై
 బల్విడిం జంగిలిన్మింగు దైతేయువా తన్వడిం జొచ్చి మైవెంచి
 తత్కాయము న్నెండు వాయల్వడంజించి గోపంక్తిఁ బోషింపవే,
 గుంపులై యింపులం గూడి యాభీరు లాదేవతానే తకున్జాతర
 లేసేయ వారించి తత్పూజన లీపు గైకొన్న మేకొన్న
 పేరల్కతోఁ బుష్కలావర్త కాబ్దంబులంబంపఁగా నంప
 జాలంబుగాఁ గొండ లుర్లంగ వర్షించినం గాంది శీకత్వముం
 బొందునా మందలం బ్రోవ గోవర్ధనం బెత్తవే, మత్త వేదండ
 ముద్వృత్తి నెత్తమ్మి పూవెత్తురీతి నిల్లింపా నిశారిష్ట
 దారిష్ట మాయాబలీ వర్ధముం బట్టి మర్దించి తంచున్వడిన్మా
 కలాశ్వాకృతిం దాసినం గేశిజీవా నిలంబుల్బు జాదంద శూకం
 బునం గ్రోలి నీ యావనోద్యద్భుజా గర్వముంజూపవే — శర
 దభినవ సాంద్ర చంద్ర ప్రభాధౌత భాస్వత్కళిం దాత్మ జ్ఞానైక
 తోత్సంగ వీధిం *ద్రిఢంగాకృతిన్నిల్చి యాకుంచిత భూ
 విలాసంబుతో మోము వామాంసముం జేరఁగా శోణ
 దంతచ్ఛ దాంతంబున న్వేణునాశంబు సంధించి రంద్రాంతర
 న్యస్తహస్తాంగుళీ పల్లవాగ్రంబు లల్లాడ మ్రోయించిన న్ముక్త
 రోమంథ నిష్పందగో బృందము న్వ్యక్త గోవర్ధన గ్రావనిష్యం
 దమున్మంద మందాంశు మన్నందనా వేగముం గందళన్నీర
 సారణ్య జీర్ణాగముం గాఁ గదంబించు తత్పంచమా రావము
 న్వించు నయ్యించు విల్కానికిం జిక్కి రాధాదిగోపావరో
 ధాంగన ల్దాసిన న్నాససంక్రీడ మాయా సముల్లాసి వై సౌఖ్య
 వారాశి నోలార్పవే, దర్పితా శేషదోషా చరాధీశ దుస్సాధమై

*ద్రిఢంగీగతిన్.

యున్న నీ విక్రమ క్రిడ వీక్షింప నక్రూరుచే మామ పిల్పించి నం
 బోవుచోఁ ద్రోవ భావాతిగం బైన నీ దివ్యరూపంబుఁ జూపం
 బరిభ్రాంతుఁడై యున్న మన్నింపవే వాని నీ వానిఁగా, భోజభూజాని
 యుద్వేజనం బందఁ దద్రాజధానిం బ్రవేశించి యేతెంచుచో
 ముందటం జందనాలేపమున్దర్శనం బిచ్చిన స్తుజ్జప్రోయాలికి న్నజ్జకం
 బైనయందంబు నొందింపవే, యాగపూజార్చితం బైన కోదండము
 న్డఖండంబుగాఁ జేయుచుం దద్దనుర్దండరక్షిభట స్తోమమ స్తంబులం
 బెల్లుగా దొల్లఁగా వ్రేయుచు న్మల్లగర్జభజాస్ఫాలనా భీలమై యు
 ల్ల సడ్డిండి మారావవాచాలమై నిగ్రహయాతర క్షోభబోదగ్రమై
 యున్న యయుగ్రసేనాత్మజా స్థానిఁ జొత్తేరఁ దత్తోరణ క్షోణినా
 ధోరణుం దుద్ధతిం బైపయింగొల్పినం బట్ట పేనుంగుఁ జెండాడి
 గండ్రసవద్దాన పంకంబునం బుండ్రముం గుంభనిర్ముక్తముక్తావళిం
 గర్జదామంబునున్ గట్టి రక్తంబునం బట్టె మైపూతయుం బ్రాతిగాఁ
 బూసి తద్దంత కాండంబు కేల న్గదాదండమై యుండఁగా జెట్టవె
 గిట్టి చాణూరు జానూరువు న్నూలుమాలు ల్వడింద్రిప్పి నీవప్ప
 శింప న్భయభ్రాంతుఁడై పాట నుంకించున క్కించుఁ గంసుం
 ద్రిలోకీన్యశంసు నిన్యుద్ధక్రియా పద్ధతిం గిక్కెన న్గొంతు
 క్రోల్నొక్కి మక్కించి నల్దిక్కులన్ దేవతాదుందుభి వ్రాత ధింధింధి
 మిధ్వాన గానస్వనోత్కర్ష హర్షంబులం బెల్లుగా నెల్లలోకంబు
 లుల్లాసముం బొందఁగా వాని రాజ్యంబునం బూజ్యఁగా నుగ్రసేనుం
 బ్రతిష్ఠాపితుం జేయవే, దుష్టునష్టా దశాక్షోహిణీ వాహినీదుర్మదాంధు
 న్జరాసంధు భీమాపదేశంబునంజేసి శాసించి కౌంతేయుచే రాజ
 సూయంబు నేయించుచో జాత్యసూయ న్భయం బేది చేదిక్షమా
 వల్లభుం డెంతయున్ ద్రుక్కునం బ్రల్లదంబాడినం బశ్శేరంబెత్తి
 చిత్రంబుగాఁ దచ్చిరః కర్తనప్రపాధి వర్తించి ధాత్రిన్వృథా వాసు

దేవ ప్రథాచండ శౌండిర్యనప్పొండ్రుఁ జక్రాహతిం జిక్కుగాఁజేసి
 యీశానుఁ బోరన్మహాసేన నాగానన పూహసన్నాహ ముల్వీడ
 వెన్నాడి బాణాసురస్ఫార బాహసహస్రచ్ఛిదా కేళిమై వాలిలోకంబుఁ
 బాలింపవే, ఘోరభౌమాసురగ్రా మణీశిక్షకా ! కౌరవాకర్షిత ద్రౌపదీ
 మానసంరక్షకా ! భేద సందగ్ధ సాందీపసూనుప్రదా ! వేదశాఖా
 శిఖాంచత్ప్రవాళత్పదా ! మాధవా ! సత్యభామాధవా ! 38

—: కృష్ణుఁడు వై జయంతమున విడియుట :—

చ. అని కొనియాడి విశ్వభువనైక ధురంధర ! నేఁడు రేపు నీ
 వనితయు నీవు నిచ్చట నవశ్యము మజ్జన భోజనాది పూ
 జనములు గైకొనన్వలయు సమ్మతిమై నని పల్క దేవతా
 జననికి మ్రొక్కి యియ్యకొని జంభవిరోధి మొగంబుఁ

జూచినన్. 39

చ. అమరవిభుండు సేరి వినయానతుడై విడిపట్టు వై జయం
 తమునను జిత్తగింపు మన నవ్వచ్చుఁ దద్భలదై త్యవైరి హ
 స్తము గయిదండ గొంచు గిరిశ ప్రముఖాఖిల లోకపాలకుల్
 క్రమమునఁ జేరికొల్వఁజని కాంచెదదున్న తసౌధరాజమున్. 40

—: వై జయంత వర్ణనము :—

వ. అదియును నామరసరిదుపహృత హేమతామరస స్తోమతోరణ
 దామరామణీయక సూచిత సౌదామనీ విలసితంబును గనత్క నక
 కింకిణీ కులసంకుల క్వాణముగ్ధ మధురాలాపనృత్యన్ని జాప
 త్యమూర్త్యావహ పార్శ్వ ప్రవర్తమాన విమాన సంతానంబును,
 నర్థిజనాభిమత దానార్థ సంగ్రహ సంశయాపాది సమస్త వస్తు

ప్రతిబింబ సంభావిత శేఖరీ కృత చింతారత్నంబును, నక్షీణ సహ
 స్రాక్ష మణిగవాజైవళీ సాక్షాత్కృతనాక లక్ష్మీకటాక్ష వీక్షావిశేషం
 బును, ననర్ఘ్యమణి స్తంభ ప్రతిబింబిత నృత్య దప్పర స్సహస్ర
 ప్రదర్శ్య మానలా స్యావలోకన సారస్యాగత గృహదేవతా శత
 సన్నిధానంబును, పులోమనము చిజంభపాకవృత బలప్రముఖ
 దైత్య విధ్వంసన సన్నద్ధ శతమన్యు జన్యసన్నాహాను కారిచిత్ర
 కర్మ విచిత్ర తభిత్తి భాగంబును, వళితరు చిరరు చినిరం తర
 స్పాటిక కూటాంతర విశ్రాంతై రావతోచ్చైశ్శ్రీ వస్సుచ్య మాన
 క్షీరసాగర స్నానక్రమంబును, దరంగితమణి *భృంగారక వీటి
 కాకరండ తాలవృంత చామర దర్పణ కళాచికాపాదుకాది పరికర
 ప్రపంచ సంచిత కరాంచల ¹విశ్వకర్మ నిర్మితయంత్ర పాంచాలికా
 సంచయ వంచిత పరమార్థ పరిచారికాసార్థంబును, నిరంతర
 సంతానా నోక హదుకూలమయ పతాకాశతా కారితాకాశగంగా
 చటుల తరతరంగావతరణంబును, సమంతత స్తంతన్య మానతోయ
 కర్మాంతిక నిర్ముక్త మందార విటపిమకరంద గంధసలిల సేకాతి
 రేక శీతలమణి వేదికా ప్రదేశంబును, బహిర్ద్వార వితర్దికాప్రకోష్ఠ
 ప్రతిష్ఠా పితాష్ఠాపద ఖట్వాస్తీర్ణ హరిచందన సాలబాల పల్లవోల్ల
 సిత సంధ్యారాగ సంధానంబును, నవిరళ కల్పప్రసవరజః పటల
 పటవాస పాంసువాసిత కౌశేయ వితానపటీ ప్రకటీకృత చంద్రాతప
 పరిపాటికంబు నగుచు, జతురతర శచీకరవిరచితంబులై మణి
 కుట్టి మతల ప్రతిబింబిత తారకా కుటుంబంబుల విడంబించు పారి
 జాత కుసుమోపహారంబుల వలన, స్వాహాబాహాంచలా వాహి
 తంబులై మహారజత పాత్రంబులఁ జిత్రంబులుగా వెలుంగు
 నారాత్రి కాదీపకళికల వలన, యమకామినీ ధూమోద్గీర్ణ వితీర్ణంబులై

*భృంగారుదు కూలవీటికా. ¹కాంచన మయయంత్ర.

విస్తీర్ణంబుగా నెగయు మలయ జకాలా గురుధూపధోరణుల వలన,
 యాతుధానావరోధ వధూవిధీయ మానంబులై విలసిల్లు గృహప్రవేశ
 సమయ సముచిత బలివిధానంబుల వలనఁ, బాశధరమత్త కాశినీ
 సూత్రితంబులై విలోకన పాత్రంబులగు లలిత ప్రవాళ లతావందన
 మాలికల వలనఁ, బవమాన మానవతీ నియుక్తంబులై బాలికా
 జనంబుల కరతలంబులం బరిభ్రమించు కర్పూరతాల వృంతంబుల
 వలన, నరధర్మన ధర్మణీ నిర్మితంబు లగునిధాన కల్పిత శంఖ
 పద్మమకరాకార రంగవల్లీమ తల్లి కల వలన, నయనోత్సవం బావ
 హిలం బ్రవేశించి వాసవ వహ్ని వైవస్వత వాసతేయీ చరణ
 వరుణ వాయు వసువల్లభ వామదేవుల వరుస వీడ్కొల్పి సత్య
 భామా సహితుండై యథోచితకృత్యంబు లాచరించి యనంతరంబ.

41

శా. ఆ రామ ప్రియసోదరుం డపుడు దివ్యరామ మంభోరుహ
 క్షీరమ్యం బదె చూతమే యన ఘృతాచీ మేనకా మంజు ఘా
 షా రంభా హరిణీముఖ త్రిదివయోషా రత్నము ల్గొల్పి రా
 నారూఢోత్సవ చిత్తుడై గగన కుల్యాతీర దేశంబునన్.

42

క. చందన హరిచందన మక
 రంద సరిద్భిందు శీకర ప్రమద వనేం
 దిందిర పక్షస్పందన
 కందళిత మరుత్కి శోరకంబులు వొలయన్.

43

సీ. రంభా మహోరోజ కుంభ పరీరంభ
 కుసుమిత ప్రత్యగ్గురవకంబు
 మంజుఘాషావక్త్ర కంజాత చకచక
 స్తబకిత చంపకజ్జెరుహంబు

హరిణీముఖ ప్రసూనా సవర్పణకోర
కితలతా వేల్లిత కేసరంబు
నుర్వశీనవయావ కోజ్వలాంఘ్రి నివేశ
పుష్పితకం కేశ భూరుహంబు

తే. మేనకామోద నిశ్వాస మృదుసమీర
కుట్మలిత సిందువారంబు కుధరధరుడు
ప్రేయసియుఁ దాను నల్ల న డాయఁ జనియె
దై వతాదీశ నందనోద్యాన సీమ.

44

మ. మహిభృద్భే దివనాంత సీమమునఁ బద్మాజాని సత్యావధూ
సహితుండై యనిమేషవా రవనితా సందోహము ల్గొల్పఁగా
విహరింపం జనుదెంచినాఁ డనుచు సేవింపంగ వర్షాశర
న్మిహికా సీత వసంతఘర్మ ఋతువు ల్నిండెం దదు ద్యానము ౨. 45

సీ. కనుపట్టె నొక చోటఘ నఘనాఘన రంగ
విద్యున్న తీనాట్య విలసనములు
చూపట్టె నొకచాయ వాపికా జలజాత
జాలవాచాల హంస వ్రజంబు
తలచూపె నొకవంక దరదళ త్సేవంతి
కాగంధినీ హార కణ భరములు
పొడచూపె నొకచక్కిఁ బుష్పిత ఫలినీల
వంగ వాసిత శైత్య వై భవములు

తే. నెఱనె నొక యెడఁ దామ్రపర్ణి జలార్ద్ర
చందనా చలపవ మాన కందళములు
మొననె నొక కడ సామి సంపుల్ల మల్లి
పాటలీ చంపకోత్పల ప్రౌఢిమములు.

46

క. మలయానిల సంగతిఁ జూ

తలతిక లంకూర జాలదౌహృదవతు రై
యలయిక నడలించిన సౌ

మ్ముల కైవడిఁ బాండు పత్త్రములు వెస జాతెన్.

47

క. గురివెందఁ జైత్రుఁ డొందఁగఁ

గర మలుక న్మావి యపుడు కఱచిన నునువా
తెరమీఁదఁ గాననగ్గుపలు

వరుస యన న్ననలు పల్లవముపై మొనసెన్.

48

క. తలిరాకుగుత్తిఁ దమిఁ గో

యిల చంచునఁ జించి క్రోలె నీరీతి వియో

గులగుండియ లవియింపుడు

బలువిడి నని మరుని యెదుటఁ బచరించె ననన్.

49

చ. మలయ సమీరజయ్యత సమంచిత పాండుపలాశ రై న పా

దుల నునుసోగ తీగలు యదు ప్రభునిం దలపించె బాలచా

పల హృతతీరవస్త్ర లయి పంకరుహాకర మధ్య సీమలన్

నిలిచిన ముగ్ధగోప రమణీ రమణీయ విలాస రేఖలన్.

50

సీ. పరువంబు గాఁగఁ జొప్పడని మామిడితేనె

లాన నాసాస నతాడు నవియుఁ

దమకించి చిగురాకు గమిచి నో రొగ రై నఁ

గడఁగి గొజ్జెఁగనీటఁ గడుగునవియు

సంపంగె పొదరింటిచక్కి గోరఁటఁ గాంచి

యును రంచు *మగిడి నోరూచనవియుఁ

గలిగొట్టుపసరు మొగ్గలఁ గోర్కి పొలివోయి

మునుపటి మొల్లల మూఁగునవియు

*మగిడియు నొటలునవియుఁ.

ఆ. నగుచుఁ దేఁటి కదుపు లామనిఁ దలసూపెఁ
జూపుదనుక నెల్ల చోటఁ దోఁట
యందుఁ దామ యగుచు నమ్మరు నెలగోలు
పొఁజు లనఁగఁ జూడ్కిపండు వగుచు. 51

క. నంద ప్రియనందనుఁ డా
నందన మఖిలర్తునందనం బయి నయనా
నంద మొనరింప నమరీ
బృందంబులు గొలువఁ జనుచుఁ బ్రియసతి కనియెన్. 52

చ. సరసిజనేత్ర ! చూచితె వసంతుఁడు నీ వనవాటికారమా
తరుణియుఁ బాణిపీడన విధా సమయంబునఁ గేలుదోయి నొం
దొరుపయి సమ్మదంబు లిగురొత్తఁగ మాటికిఁ జల్లు సేసఁబ్రా
త్నెరసె ననంగ వ్రాలెఁ గుహళీ విగళన్నవకోర కావళుల్. 53

చ. చిలుకలు వాఁడిచంచువులఁ జించినచో లవలీదళంబులన్
ఫలరసరేఖ లంటి కనుపట్టెడుఁ జూడుము చైత్రుఁ డీలతా
లలనల గండదర్పణ తలంబులఁ గుంకుమపత్త్ర భంగముల్
చెలుపుగ వ్రాసెనో యన నలిప్రకరాద్వయ వాదికైశికా ! 54

ఉ. పాదపనూతనాంబుధరపం క్తి విముక్త మరందవర్ష సం
పాదితశక్రగోపముల భావము నందుచు నోయ దృష్టసిం
హాదర సన్నివేశ ! కడునొప్పెడు దాడిమబీజము ల్మదో
న్మాదిత రాజకీర వదనత్రుటితోరు ఫలచ్యుతంబులై. 55

క. తలిరాకు మెఱుఁగు వాతెఱ
కలకంఠ విటుండు గమియఁగాఁ జూతలతా
లలన విదిర్చెను గంటివె
యలి కంకణ ముఖర విటప హస్తముల సతీ ! 56

చ. తనుఁగనుఁ బ్రామి యొండొకలతం బతివేటొక తేఁటిబోటి పొ
త్తున విరిదేనె గ్రోలఁగ నెదుర్పడి సంపఁగె తావివెల్లిలోఁ
గనలునఁ గూలఁబోవు నలికామిని సాహస మేమి సెప్ప న
య్యనుఁగుఁ బ్రియుండు నెచ్చెలులు నాఁగిన మాన

దరాశకుంతలా ! 57

చ. అనుచుఁ బ్రియాంసపీఠి నిజహస్త తలంబున నూఁది కల్పకా
వనిజదు కూల మార్జనల వంజుల పుష్ప మరంద సేచనన్
దనదు విహార వైఖరికి నందన దేవత యాయితంబు సే
సిన గతి నొప్పు దివ్యవనసీమ ముదంబున సంచరించుచున్. 58

శా. అర్చిష్మత్ప్రతిమ ప్రతాప ! మహనీయత్యాగ ! దైత్యాభియా
త్యోచ్చద్యచ్ఛతురర్ణ వాంత సకలజ్యాభోగ ! జాగ్రద్యశ
శ్చర్చా సాంద్ర దిగంతరాశ ! మదనశ్యామా సహాయేంద్ర భూ
వర్చస్తేన శరీర మోహిత జగద్వామా కళామానసా ! 59

క. విదళిత కాళింగ ! మదా, స్పదసింధుర కుంభరత్న శర్కరిలారా
దుదయగిరి కొండవీటి, పదవీ స్థలమండలీక భాస్కర బిరుదా ! 60

పంచచామరము :-

మరుద్వృధాతటస్థ శత్రుమండలీ గళాంతర
క్షరన్న వాస్యగాప గాభిసారి కాదృతాంబుధీ !
మరుత్పతి స్వరుక్షతి క్రమత్రుటత్కు భృద్వర
స్ఫురద్భవని ప్రవృద్ధ యుద్ధ పుంఖితాన కార్భవీ ! 61

గద్యము :- ఇది శ్రీ మదుమా మహేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధసార సార
స్వతాభినంది నంది సింగయామాత్య పుత్త్ర కాళికగోత్ర పవిత్ర
సుజన విధేయ తిమ్మయ నామధేయ ప్రణీతం బైన పారిజాతాప
హరణం బను మహా ప్రబంధంబునందుఁ తృతీయాశ్వాసము.

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీ వేంకటగిరి వల్లభ
సేవా పరతంత్ర హృదయ ! చిన్నమదేవీ
జీవిత నాయక ! కవితా
ప్రప్రీణ్య ఫణీశ ! కృష్ణరాయ మహీశా !

1

—: పారిజాతము :—

తే. అవధరింపుము జనమే జయక్షితీశ
వరున కిట్లను నమ్మాని వల్లభుండు
వన విహారంబు సలుపుచు వచ్చి వచ్చి
పారిజాతంబు గాంచి సంభ్రమ మెలర్ప.

2

మ. అమరా రాతివిఘాతి సత్యః గని కాంతా ! చూచితే పారిజా
తము భూమీరుహ చక్రవర్తిః ద్రిజగత్సంపూజ్య సౌరభ్య కీ
ర్తి మరుల్లోక మలంకరించునిది గౌరీనాథు జూటస్తలం
బు మృగాంకుండు రమా మనోరమునురంబుం గొస్తుభంబుంబలెన్. 3

క. తరుణీ ! యీతరుశాఖాం
తరలోలదు కూల మారుతము లింద్రాణీ
పరివార వారసతులకె
పరువపు విరికోతః బొడము బడలిక నడచున్.

4

ఉ. మానిని ! దీని రత్న కుసుమస్తంభకమ్ముల కాంతిః గమ్మఃబూః
దేని యలంచుః గ్రోలః జనుదెంచిన యా యెలదేటి దాఃటులో

నూనినడప్పి మూఁగఁబడి యున్న తచంచల చంచుకోటిచే
నానెడుఁ జూడు మందగరు దంచల యుంకృతు లుల్లసిల్లఁగన్. 5

క. ఈతరు శాఖల వ్రేలెడు
మే తొడవుల కాంతిలోన మెలఁగెడు పక్షి
వ్రాతము నెఱుఁగరు నిర్జర
కాతరలోచనలు పలుకఁగా వినకున్నన్. 6

క. తన పాదు జలము లోనం
గను వట్టెడునీడ నీనగము విలసిల్లున్
మనకన్న మున్న తా మే
దినికిం డిగి యేఁగుచున్న తెఱఁగునఁ దరుణీ! 7

ఉ. వారణరాజయాన! సురపల్లభుఁ డాశచి నంకపీఠముం
జేరిచి సోగ వెండుకలఁ జిక్కులు వాపి వియన్న దీనవాం
భోరుహనాశ సూత్రములఁ బొందుగ దీని లతాంతము ల్గురు
ల్గారచి యించి నించుఁగు తుకంబునవీఁగు మెఱుంగు క్రొవ్వెదన్. 8

మ. వినుమింతు ల్దిలకంబుఁ జంపకముఁ గ్రోవిన్సిందు వారంబుఁ బ్రేం
కనమున్మామిడి గోఁగుఁబొన్నఁ బొగడం గంకేళి నూహించి క
న్గొన మోమెత్తఁగఁ గొఁగిలించుకొన మూర్క్కఁబాడఁ జేనంట బ
ల్కనగంగల్లు మియంగఁదన్న ననుచుంగల్పాగ మాయావిరుల్. 9

చ. కనఁదిలకంబుఁ గేసరముఁ గల్లుమియ న్రహిఁబాడఁ బ్రేంకనం
బు నిమురమావి నవ్వసురపొన్న ముఖంబుజ మెత్తఁ జంపకం
బు నెఱగవుంగిలం గొరవి మూర్క్కన వావిలి దన్న వంజుశం
బునుడువ గోఁగునై తరుణీ! పూచు సురద్రుమమన్ని పువ్వులన్. 10

ఉ. నావుడు సత్యభామ నిజనాథున కిట్లను నేల తామసం
బీవిబుధాధి నాయక మహీరుహముం బెకలించి లోకసం

భావిత *మైన నీ పలుకుఁ బంతము నెల్ల మదీయగేహ కే
శీ వనవాటి వేడుక దలిర్పఁగ నిల్పుము జీవితేశ్వరా! 11

మ. అనినం గైటభ దైత్య వైరి దరహాసాంకూరము లోవిపై
మొనయం గొండొక నిల్చి యివ్వనము ననోదంబుతో నిర్జరీ
జనము ల్గొల్వఁగఁ గ్రీడ సల్పి భవదిష్టం బేను గావెంతు నం
గన యం చాతరురత్న గుచ్ఛమిడియెం గర్జావతంసంబుగన్. 12

మ. ఈపగిది న్మురారి హృదయేశ్వరి నూటడఁ బల్కి నిరరేం
ద్రోపవన స్థలంబునఁ బయోరుహ నేత్రయుఁ దానుఁ జేరి పు
ష్పావచయ ప్రమోద భరితాత్మకుడై చిదిమెన్ల తాంతముల్
గోప వధూతు చ స్తబకలోల నిశాతన ఖాంకురంబులన్. 13

మ. ఎలదేఁటు ల్దమవాలుఁగన్గ వలపై నిందీవర భ్రాంతిచే
మెలఁగం జేరలఁగప్పుకో నలవి గామిం ¹జీదఱం జెంది యి
చ్చలఁ గాంక్షించిరి నిర్ని మేషజలజాస్య లామనుషత్వంబు న
య్యలిభీతిన్ముకుళీ కృతాక్షియగు సత్యాకాంత నీక్షించుచున్. 14

ఉ. అంబర చారిపంకజ దళాక్షులు చంపక పుష్ప రేణుజా
లంబులయందు సర్వ శుభలక్షణ రేఖలఁ బొల్పునట్టి పీ
తాంబరు పాద పంకజము లంటిన తావులు ద్రొక్క నోడి పా
ర్శ్వంబుల సంచరింతురు పరస్పర కేశివచః ప్రసంగతిన్. 15

వృషభగతి రగడ :—

కొమ్మ వేగిర మేటికే కొనగోర గోరఁబవిరులు గిల్లుము
తమ్మి పువ్వులమీఁద జలములు తార తారక యుండ జలుము
మ్మగ విలోచన! మేను చుఱుకనమేల మేలత నిటులు వ్రేయఁగ
వగవ నేటికిఁ జూడుమీ గొరవంక వంకఁ బ్రియుండు డాయఁగ
నలుగ నేటికి ముడుపుమీ చెలువార వారణయాన! మొల్లులు

పొలఁతి! సైఁపపు మాకు నీకయ పోలుఁ బోలులివడిన కల్లులు
 పన్నిదం బిడఁ బ్రేంకణముననఁ బాడిపాడి దొఱంగి తెచ్చితిఁ
 బొన్న మొగ్గలఁ గంటసరి పూఁబోడి పోడిమిగాఁగ గ్రుచ్చితి
 వడుగ నేటికి దీనివిరులు దురాశ రా శఫరీ విలోచన!
 జడఁ బరాగము నిండె దుడుపు రసాల సాల మరంద సేచన
 చామరో! సురపొన్నలకు నీ చాయఁ జాయలఁ బల్కు నేటికి
 భామ! కోయకు వేగపడి పూఁబాళఁ బాళము గాదు నేటికి
 మగువ! పలుమలు దిగిచి చూచుట మాను మాను లివడియె దండలు
 మగిడిచనుఁడిఁక నేల యాయెల మావిమా విహరించు దండలు
 పలుకకు ముతుచ్చములు పలుమలు బాల బాలకియన్నఁ దిట్టితి
 వలసగమనముఁజూపి చెలి! నీ వంచ వంచన సేసి పట్టితి
 తావిబుగులు గొనంగఁ దొడఁగె పృతాచితా చితెయీ యశోకము
 రావె తేనియ కంచుఁ బలికెదు రంభ! రంభలలో *ననేకము
 ననలు వేడిన మొఱఁగి తప్పుడు నాలి నాలికుచంబు ముట్టకు
 మెనయు ప్రాణపదంబుగాఁ దలఁ తీవతీవ తలంగ మెట్టకు
 మంజుఘోష! సువర్ణలత లనుమాన మానంద నవనంబున
 నంజ దిది యెలదేటి కననే మఱచె మఱచెదమే మనంబున
 నమృత మధురములై న ఫలరసమాని మానిని! త్రుళ్ళె శుకములు
 గుమురులగు లేమావి చిగురులు గోయఁగోయని కూసెఁబికములు
 గుమ గుమని వాసనల గేదఁగికొమ్మ కొమ్మకు నందె దోటికి
 రమణి గొజ్జఁగ పొదలు గడు దూరమ్మరమ్మ చలమ్మలేటికి. 16

మ. అనుచుం గాంతలు వల్లికార చితడో లాందోశన ప్రక్రియం
 గనకాంభోరుహ కర్ణికా హృతిఁ బరాగ క్షేపలీలాగతిన్.

*నశీకము.

వనకేశీ పరతంత్ర వృత్తి నయగ న్మార్తాండ బింబంబు ని
తై నభో మధ్యమునం గఠోర కిరణ శ్రేణీదురాలోకమై. 17

చ. వదలిన నీ విబంధముల వాడిన మోముల జాటు కొప్పులం
జెదరిన పత్త్ర భంగములఁ జిక్కులు గొన్న మణీసరంబులం
బొదలిన యూర్పుఁ దెమ్మరలఁ బుప్పొడిఁ గెంపగువలుఁగన్నులం
ద్రదిదళ మృగాయతాక్షులు రతిశ్రమ ఖిన్న లఁబోలిరందఱున్. 18

క. బెడిద మగునెండ సోఁకునఁ
*దొడిమలు వసివాడి ననలు దొరఁగె లతల నె
లెడ వనదేవత మేనం
బొడమిన లేఁగమ్మఁ జెమటబొట్టు లనంగన్. 19

శా. తూఁగెం జల్ల ని గాడ్చులేమి ఫణి సందోహంబు పేరాఁకఱన్
లోఁగెం దప్తనరోజ శీధురసమున్ గ్రోల న్మదాలిచ్చటల్
గ్రాఁగెన్నీరుగఁ గాంచనా చలతటీ గండోపల వ్రాతముల్
డాఁగె న్బల్బల పంకసీమ బకజాలత్రస్త పాఠీనముల్. 20

చ. కనుఁగవ మ్రాన్పడంగ నెఱకల్వరియంబడ బోర మోవ నెం
డిన వదనంబులం దెఱచి నిక్కిన యఱ్ఱులు దల్ల డించుటల్
గనఁబడ నూరుపు ల్దళముగా నిగుడ న్నడఁగుంది యీ రెలుం
గునఁ దమవానిఁ బిల్చుచు శకుంతము లయ్యెడ నిల్చెమ్రాఁకులన్. 21

చ. ఒక యెడఁ జక్రవాకము పయో సహ మిత్రుని పేడియెండచేఁ
దెక తెకఁ గ్రాఁగుతమ్మివిరి తేనియ తెక్కలఁ జల్ల నార్చి కాం
తకుఁ దనివార నిచ్చెఁ బరితాపము వాయ మ్మణాశ వల్లరీ
శకలము మాటికింగమిచి చంచు పుటంబున నంది యిచ్చుచున్. 22

తే. ఆతపగ్గానిఁ బడలిన యభ్రమువును
నిజకరాగ్ర జలంబుల నెఱయఁ జల్లి

*దొడుకులు.

శ్రవణ యుగతాల వృంత సంజాత శీత

వాతములఁ దేర్చె గీర్వాణ వారణంబు.

23

క. అపుడు జగత్పతి సత్యా

చవలాక్షియుఁ దాను వెడలె జలకేలికి ని

య్యు పవనతరు కుసుమ లతా

తపత్రములు పూని వేల్పుఁదరుణులు గొల్వన్.

24

చ. చనుఁగవ వ్రేకము న్జఘన చక్రభరంబును మోవలేక యొ

య్యనఁ బదపంకజంబు లలసాలస వైఖరి మోపుచున్ జనా

ర్దను భుజ మూతగాఁగ వనితామణి యేఁగెఁ బరస్పరాంగ మే

శనము సరో మహర్ష ముకుళ వ్రజమొండొరు మేన నిండఁగన్. 25

చ. ఇనకరతాప వేదన సహింపఁగ లేక నిజోదకంబులన్

మునిఁగి వినీలకుంతల సమూహము నారఁగ విచ్చెనాఁగ వీ

చినికరచాలనం దరులఁ జేరిన జొంపపు నాచుఁదీఁగలం

దనరున భోనదిం గనియె దానవలోక విరోధి యత్తఱిన్.

26

తే. కాంచి చేరంగఁ జని మధుకైట భారి

రత్న సోపాన కలిత మార్గముల డిగ్గి

కులసతియుఁ దాను వేలుపుఁగొలను దఱిసె

నొండొరుల కేలుదమ్ముల నూత గొనుచు.

27

చ. తొడవులు పుచ్చి నిర్జర వధూటులు వేలుపుమాని *చీనిపా

వడల ధరించి దేహరుచి వైభవము ల్పవమల్లి కారుచిం

దొడర నితంబ చక్రములతో నెఱవెలు మెఱుంగుఁ గప్పుఁ బె

న్జడ తొరయంగఁ దద్గగన శైవలినిం దగఁ జొచ్చి రందఱున్. 28

మ. మరుదంభోరుహ నేత్ర లంబరధునీ మధ్యంబున న్నిల్వ ని

ఘర తత్పి నవయోధరాహతి జలస్తోమంబు నల్వంకలం

దెరల న్నాభిచయంబు లోఁగొనియె దానిం జాలగాంభీర్య శీ
లురు సంక్షోభము నొందువారి నెచటన్ లోఁగొంచు వ ర్తింపరే. 29

చ. ఘనకుచ కుంభము ల్బయలుగా విబుధాలయవార భామినీ
జనకరిణీ సమూహములు సల్లె. యమాద్వహ కుంజరంబుపై
వనజవ నీ పరాగ పరివాసిత మైననభ స్తరంగిణీ
ఘనతర భంగతోయ కణికాచయ ముల్లర పుష్కరంబులన్. 30

క. వారణ యానలు గరముల
నీ రడిచిన రవము మురజ నిస్వనముగఁ జె
న్నారఁగఁ బద్మిను లాడెను
వారిజహ స్తముల మధుపవలయము లులియన్. 31

క. ప్రోడ తనంబులు మీఱఁగఁ
జేడియ లడుగులును మొగముఁ జేతులు మెఱయ
న్వేడుక నీఁదఁగ నపు డా
ప్రేడిత జలజాత మయ్యె మిన్నే తెల్లన్. 32

తే. తామరల వ్రేటులాడుచోఁ దరుణు లెత్తు
కరరుహాంకిత బాహు వల్ల రులు వొలిచె
బిరుద వర్ణావళి పరిస్ఫురిత మైన
పల్లవాత్తజయ స్తంభపటలి యనఁగ. 33

చ. దానవవై రి దివ్యవనితా నికురుంబముతోడ జహ్ను క
న్యానవ పంకజాత నివహంబులఁ గందుక కేలి సల్పుచు
న్మేనఁ దదబ్జ పత్త్రములు నిండఁగ నంటిన నొప్పు నెంతయుం
దానును పేంద్రుఁడౌట నయనంబులు పెక్కులు దాల్చెనోయనన్. 34

తే. తన మనో వల్ల భుని భుజా స్తంభ మూఁది
సలిల విహరణ మొనరించె సత్యభామ

యలస వైఖరి వీచిదోలాంత రావి
హారసంగ తనవ రాజహంసి యనఁగ.

35

క. అవతంసిత శైవల యై
వివలద్వేణి యయి కోకవిఘ్నకుచ యై
దివిషన్నది నాకపురీ
ధవలాక్షులలోన *నన్యతమ యనఁ బొల్పెన్.

36

చ. పెరిగిన హార రత్నముల పెల్లున నొక్కెడఁ దామ్రపర్ణి యై
నెరసిన సోగ పెన్నెఱుల నిగ్గున నొక్కెడ భానుకన్య యై
గురుకుచలిప్త మైననవ కుంకుమ నొక్కెడ శోణ యై నభ
ర్చరనది యొప్పె దివ్యజలజాత ముఖులలకేళి సల్పఁగన్.

37

చ. అలకలు నాసికామణియు నన్ను వకొనుఁగు చద్వయంబుఁగుం
డలములుఁ జంచలింప జతనంబున హస్తము లూఁది చీకుబం
డల దిగజాఱి రొండొరుకడం దరలాక్షులు దోనినింట బిం
జలు గొన నేయు పుష్పశరు సంపెఁగ వాలికతూపు లోయనన్.

38

మ. బలివిధ్వంసియుఁ బెక్కు భంగుల మరుత్పద్మాక రాంతంబునన్
సలిలక్రీడ యొనర్చి నిర్భరమదస్తం జేరమ ప్రక్రియన్
1వెలలె న్సత్యయుఁ దాను మజ్జన విధావిభ్రాంత కౌటెల్య కుం
తల సంక్రాంత నితంబలై దివిజ కాంతారత్నము ల్గొల్పఁగన్.

39

తే. నెఱులఁ దడి యార్చి క్రొవ్విరు ల్దఱిమి మేనఁ
గలపము లలంది తొడవు లంగములఁ బూని
కల్పవృక్ష దుకూలాంశుకములు గట్టి
రంగనలు మా మనోజ తోడియలుగు లనఁగ.

40

చ. జలరుహపత్త్ర నేత్రుఁడును సత్యయుఁదాను సనర్థ్య దివ్యభూ
షలు ధరియించి నిర్జర నిశాకర బింబములు ల్భజింపఁ ద

*నన్యతమయుంబోలెన్. 1వెలుడెన్.

దృల పరిపంథి బాహు పరిపాలిత మైనపురంబు సొచ్చె ని
శ్చలతర నేత్రపౌర జనసంతతి హర్యము తెక్కి చూడఁగన్. 41

—: సూర్యాస్తమయాది వర్ణనము :—

క. దినరా జత్తటిఁ బంకజ
వనములఁ జరియించు కాంతి వర్గము దానున్
వనది జలకేళి సలుపఁగఁ
జనియె నన న్వారుణీదిశాతటిఁ బొల్పెన్. 42

తే. వేల్పుఁ జికురాకుఁ బోఁడుల వీఁగుచన్నుఁ
గవలపైఁ గుంకుమచ్ఛాయ గడలు కొలిపి
పసిఁడిగట్టున కొకనింత *మిసిమి నించి
నెఱసెఁ ¹గడసావి ముదుసలి తెఱపయెండ. 43

అ. వేల్పుగట్టు గవుల వెలువడి వడదేఱఁ
జదలువాఁకనేట జలక మాడి
వై జయంత హర్యవలభి నీడంబులఁ
గ్రండుకొనియెఁ గిన్నర ద్వయములు. 44

క. ఘనసాంధ్య రాగవినతా
తనయగరుత్స మితికడిఁది తాఁకున ధర వ్రా
లిన గగనఫణి ఫణామణి
యన రవి మండలము పశ్చిమాంబుధిఁ గ్రుంకెన్. 45

మ. మరుదీశ ద్విపదాన శోభ శిఖిధూమ్యారోచిఁ గీనశకా
సరదేహప్రభ ²రాక్షసాసిలతికాంచద్దీధితి న్వారిధి
శ్వరకేతుద్యుతి మాతరిశ్వ హరిణచ్ఛాయన్ ధనాధ్యక్షనీ
లరుచిన్ ధూర్జటికంఠ కాంతిఁ దమముల్పాప్రిపించె దిగ్భిత్తులన్. 46

*పసిమి. ¹గడసారి ముదుసలి తెఱపయెండ. ²రాక్షసాలితిలకాం.

మ. వనజశ్రీ ధనపశ్యతోహరుడు జీవం జీవజీవంబు ప
 చ్చని విల్కానికి మామ చల్వగని పశ్యత్ఫల జూటాగ్రమో
 హనరత్నంబు సుధాకరుం డపుడు ప్రాగద్రిస్తలీవీధి నొ
 య్యనఁ దోతెంచె వియత్తటీ కషణ లీలానీత శంఖాకృతిన్. 47

క. ఆరాత్రి సత్యఁ గూడి ము
 రారి ముదం బెసఁగ వై జయంతమున మనో
 భూరాజ్య సౌఖ్యనిద్రా
 పారీణత నుండుచోఁ బ్రభాతం బయ్యెన్. 48

సీ. మొగుడు తమ్ములఁ జిక్కు మగతేఁటి యలుఁగులు
 సడలిపోఁ జేయు విశల్యకరణి
 కాలవశంబునఁ గడచన్న వాసర
 శ్రీఁ గ్రమ్మరించు సంజీవకరణి
 రేయనువాలునఁ బాయలై న రథాంగ
 తతుల హత్తించు సంధానకరణి
 తిమిరంబుచే సొంపు సమసిన దిశలకు
 వన్నియ నొసఁగు సౌవర్ణకరణి

తే. మించు బీరెండ యగ్నిఁ బుట్టించుసరణి
 కలుష ఘోరపయోరాశిఁ గడపుతరణి
 తోఁచెఁ బ్రాచీ మహీధరోత్తుంగసరణిఁ
 బ్రాఁజుదువు మానికంబుల బరణి తరణి. 49

—: పారిజాతాపహరణము :—

క. హరి యపుడు పారిజాతా
 హరణోద్యోగమున నందనరామము ని
 ర్భరగతిఁ జొచ్చె విహగవర
 పరివృథుపయి నెక్కి సత్యభామయుఁ దానున్. 50

చ. సకల సురై కవందుఁ డగు చక్రధరుండిదె నేఁడు దన్ను ను
ర్వికిఁ గొనిపోవ వచ్చెనని వెక్కన మైన మనః ప్రభూత కౌ
తుకమునఁ బోలె సంభ్రమముతో నటియించె నభీష్టవస్తుదా
యక తరుచక్రవర్తి యపుడాత తవాత విధూతశాఖమై. 51

క. శౌరి యిదె పారిజాతముఁ
గోరికఁ గొని చనుచు మనలఁ గొనిపోఁ డని లోఁ
గూరిన నెవ్వగఁ దక్కిన
భూరుహములు మధురసాశ్రు పూరము నించెన్. 52

మ. సురలోకాభిషుత ప్రదాన సమతా సూయన్బలెం గంనఘ
స్మరుఁ డత్యుద్ధతిఁ బారిజాత ధరణీజాతంబు గోవర్ధనో
ద్ధరణ ప్రస్తుత మైనహస్తమున నుత్పాటించి లీలాగతిన్
గరుడస్కంధము మీఁద నిల్చి నిలిపెం గౌతూహలం బింతికిన్. 53

చ. జలరుహనాభుఁ డిట్లు రభసంబున నందన పారిజాతముం
బలిమిఁ బెకల్చి యెత్త విటపంబుల వ్రేలుడు కూలపల్లవం
బుల *వడిఁ బట్టి యీడ్చుఁ గొనిపోవఁగనీక పెనంగు లీలఁగ
ల్పలతిక లెల్ల వల్లభలు ప్రాణవిభుం బెడఁబాయ నేర్తురే. 54

చ. గరుడుని జెక్కలం బొడముగాడ్చుల సోఁకునఁ దక్కు వేలుపుం
దరువులుఁ బెల్లగిల్లి గగనంబునఁ దోడన వెంటనంటి రా
నరిగెడు పారిజాత ¹హరణాచరణ వ్యసనై కలోలు నా
హరిఁ గని యడ్డమై పలికి రచ్చటినందన పాలురందఱున్. 55

చ. తగునె యదుప్రవీర ! యిటు ధౌర్త్యము నీ వొనరించి యీమరు
న్నగము హరించి వంచనఁ జనన్ దివిజాగ్రణి దీని నిచ్చెద
క్కుగ నిజకాంత కాకుసుమ కోమలయాజ్ఞ భయంబు నొందుఁదేఁ
టిగములు దీని చెంగట నటింపను ²నిందులతావిఁ గ్రోలఁగన్. 56

*బిగఁబట్టి. ¹మహిజాహరణవ్యస. ²బువ్వులతావి.

*క. అట్టి సురతరువు నెఱుగక

చుట్టపు మేలమునఁ గొంచు సురిగెడు మది నీ

కెట్టు జనియించె మరలం

బెట్టుము బలభేది విన్న మేలే నీకున్.

57

ఉ. నా విని సత్యభామ వదనంబున లేనగ వంకురింప నే

మే వచియింపఁ బూను హృదయేశ్వరునిం గరసంజ్ఞ మాన్చి చ

స్నేహల జాఱుకొంగు సవరించుచు వీడినకొప్పుఁ బల్మఱుం

జేవెడ దోపుచుం బలికెఁ జెందొవ చూపులు క్రేళ్ళు దాఱఁగన్. 58

సీ. వినుఁడు సురేశ్వరు వనపాలకులు ! వార్ధిఁ

బొడమిన యీ దివ్య భూరుహమున

కింద్రాణి యెవ్వతె యింద్రుండు నెవ్వఁడు

తోడియిందిరను గొస్తుభము నెవ్వఁ

డధిపుఁ డై ధరియించె నతఁ¹డె చేకొనుఁగాక

²తెకతేర యిది యేమి యొకరిసొమ్మె

యిదె నాదువిభునిచే నీవదాన్యనగంబు

నొడియించుకొని యేఁగుచున్నదానఁ

తే. బలుకు లేటికిఁ దా వీరపత్ని యేని

మీ శచీదేవి తనదు ప్రాణేశుఁ డైన

మఘవు నిటఁ బంపి సత్యభామా విధేయు

వలన మరలంగఁ గొనుటె పో వాసితనము.

59

క. అని పలికిన గర్వోక్తులు

విని వనపాలకులు చాల విస్మితు లగుచుం

*ఈ పద్యము కొన్ని ప్రతులలోఁ గనఁబడదు. ¹డిచ్చఁగొనుఁగాక.

²తెక తెక.

జని చెప్పి రంతయును దా
రనిమిష పతికిం బులోమజాన్వీతునకున్.

60

—: యు ర్థో ద్యో గ ము :—

శా. ఆ మాటల్విని పాకశాసనుడు రాద్రాకారుడై పేర్చియే
మేమీ కృష్ణుడు *మందలో బలెనె తానింద్ర ద్రుమోత్పాటనం
బీమై నిచ్చటఁ జూపవచ్చె నిది మేలే తార్క్కుడైన న్మదీ
యామోఘా శనిపాత మిట్టిదని యాహా తెల్పఁడా యెంజుమీ. 61

మ. అని పౌలోమి మొగంబుఁ జూచివిను మోయజ్ఞాన్య! నీ కింతమా
త్రన విన్నంబడ నేల పోదు నిదె సత్యా గర్వభారంబు ది
వ్యనగంబు నివిడిపించి వత్తునని సాహంకారుడై లేచి చ
య్యన శుద్ధాంత గృహంబు వెల్వడి సుధర్మాస్థాన మధ్యస్థుడై. 62

ఉ. తానఁ బారిజాత వసుధారుహముం గొనిపోవువాడు క
న్గానఁడు యాదవుండనుచుఁ గన్నులు వేయును జేవుటింపవై
శ్వానర ధర్మదైత్యవర వారిధి పానిల యక్షనాయ కే
శానుల దిక్కుచూచి కులిశంబు కరంబునఁ బూచి పట్టినన్. 63

ఉ. కోణ పరంపరాహతులఁ గూరిన వేదననో సమస్త ని
ర్మాణ భృతి ప్రణాశకరు మాధవునిం జెనకంగఁ బోవు గీ
ర్వాణులఁ బోకుడంచు మొఱవై చెనొ కోయన మ్రోసెనంత ని
స్సాణము పాకశాసనుహ జారమునం గదనాభిశంసి యై. 64

మ. అపుడా బద్ధ ఖలీన కాశ్వచయ మై యందూ పరిభ్రంశిత
ద్విప మై దివ్య రథాగ్ర కేతుపట సంధిత్సా మిశత్సూత మై
యవరాధూత భుజావలేప భటవీ రాలాపమై జంభవై
రిపురం బంతయు మందరక్షుభిత వార్ధింబోలె ఘూర్ణిల్లుచున్. 65

*మందలోన బలె.

ఉ. నీయను జన్ముడ న్సఖుడ నీ కని యింటికి వచ్చి జంభదై
తేయ విరోధిచే నపుడు తేజము లన్నియుఁ గాంచి చేసె న
న్యాయము పారిజాత హరణంబునఁ గృష్ణుడు మంచి చుట్టమా
రాయని పల్కఁగా జనపరంపరచే విని రెల్లవారలున్. 66

వ. అత్తఱిం దత్తఱంబునం దత్తడులం బల్లింపకయ నెప్పశంబున
నెక్కం బోవువారును, గృష్ణుండు కృష్ణుడని పొనఁపునన్యంబుగాఁ
బలుకుచు నేమేమి యెక్క డెక్కడనని యడుగు వారికిఁ
దెలివిపడ నుడువం దడవు లేక పారిజాతంబు పారిజాతం బని
పలుకుచు రణ సంభ్రమంబునం బరిభ్రమించు వారును, గణయ
కంపణము సలముద్గర పరిఘపరశ్వధంబు లనియెడు బహు విధ
ప్రహరణాహరణ విపర్యాసంబున శస్త్ర శాలాంత రంబునం
గలహించువారును, మరుదధిప మలినపథ మహిషరథ మాం
సాశన మకరాకరేశ మాతరిశ్వ మనుష్య ధర్మ మహేశ్వరులకు
మానవుం డీ డగునే యనువారును, గత్తు లంకించు వారును,
రిత్త జంకించువారును, సంగడీలం జీరువారును, సంగర భీరులం
గేరువారును, వాహనంబులఁ దఱుము వారును, సాహసంబుల
నఱుము వారునునై వీరావేశంబున రాజద్వారంబునం దొట్టి
రయ్యవసరంబున. 67

తే. గలిత శృంఖల లయ్యు నకాలనిద్ర
గనుగవలఁ గ్రాలఁ దమయంతఁ గదలవయ్యె
దారుణా ధోరణ ప్రయత్నమునఁ గాని
నముచిమథనుని వీట శుండాలఘటలు. 68

క. పొరిఁబొరి నెగయుచు మ్రొగ్గుచు
ధరణీ స్థలిఁ బొరలఁబడుచుఁ దలకొని శిక్షం
బొరసిన వయ్యు హయంబులు
భరియింపవు కొంతతడవు పల్యాణంబుల్. 69

ఉ. డాసి పురోహరిన్మణి విటంకమునం దన మేనినీడ ను
 ల్కా సమదృష్టిఁ జూచి కినుకం బ్రతివీరుఁడ! యంచువ్రేసి బా
 హుసి విభిన్న మై పడఁ దదర్శముఁ జేకొని వచ్చెఁ గల్పవృ
 ఙ్గసవ పానమత్తుఁ డమృతాంధసుఁ డొక్కఁడు జన్యకేలికిన్. 70

తే. కారణము లేక యూరికె నారి దెగిన
 విడిచి పెట్టక రణరసావేశ మొదవఁ
 బట్టి కోదండ దండంబు పరిఘ గాఁగ
 వినరుచును వచ్చె వేటొండు వేల్పుజోదు. 71

క. గొనయంబు *నెక్కఁ ద్రోచిన
 గనయంబున కెక్కకున్నఁ గ్రమ్మిన తమకం
 బున విల్లు విడిచి వేటొక
 యనిమిషభటుఁ డనికి వెడలె నడిదముఁ గొనుచున్. 72

ఉ. పట్టదలం చెనేని పదపద్మ యుగంబు వశంబు గాక లోఁ
 బుట్టిన బాష్ప గద్గదికఁ బోకు మనం బలు కెత్త లేక పైఁ
 జుట్టిన నెయ్యపుంబదను చూపులచే సతి వెంట నంటి త
 న్బట్టక పట్టఁగా నొకసుపర్వుఁడు వచ్చె రణాభిలాషి యై. 73

క. సురవీరుఁ డొక్కఁడు సతిచే
 దురమునకు ననుజ్ఞ వేఁడి తొల్లిటియలుకం
 జిరకాల దుర్లభం బగు
 పరిరంభము గాంచి వెడలెఁ బ్రమదం బెసఁగన్. 74

చ. నను నని సేయఁ బంపు ఖగనాథుని సోగపసిండి తెక్క లు
 క్కునఁ గొని కర్ణపూరమునకు న్నభసంబునఁ దెత్తు నేను నీ

*నెంతఁ....నెక్కకున్న.

కని తన కడ్డమై నిలుచు నచ్చర తొయ్యలి నూటడించి పో
రున కరుదెంచె వేల్పుఁగొమరుం*దొకరుండురు దండహస్తుఁడై . 75

ఉ. మానస వేగ రథ్యమును మాతలి సారథికంబు నగ్ర సం
దానిత నీల నీరద పతాకము నైన రథంబుపై శచీ
జాని పులోమవృత బలజంభశర ¹ప్రవిఘాత కారణం
బైన తనుత్రముం దొడిగె నాహవదోహల మానసంబునన్. 76

సీ. గతి మ్రుచ్చిలఁగ వేచుగాలిఁ ద్రావఁగఁ బాము
నిడిన కైవడిఁ గాలికడియ మమర
నల దేవమణికిఁ గావలి యిడ్డ ప్రహారి నా
గళమున ఘంటికావళులు మెఱయఁ
బన్న గాళికి ²నెదుర్పడ వెండి తెక్కలు
ధరియించె ననఁగఁ బక్కెర సెలంగఁ
బారిజాతాహృతి ప్రభవరోష మనంగ
గతిరోధజనిత పూతృతులు నిగుడ

తే. ఖుర ముఖ ఊణ్ణ కాంచన క్షోణిరజము
పర్వి సంధ్యారుణేందు బింబంబుఁ బోలు
వాహకోత్తముఁ డైన రేవంతుఁ డమర
వల్లభుని మ్రోల నుచ్చైశ్శృవంబు నిలిపె. 77

శా. చండస్థూలర దద్వయద్వయ మహా స్తంభంబులం బూని యు
ద్దండ స్ఫారపతాకికా సహితమై దానచ్చటా చిత్ర వ
ద్గండా భోగ విశాల కుడ్యములచేఁ ³గన్నట్టు నద్దేవతా
శుండాలం బరుదెంచె సంగరరమా శుద్ధాంత సౌధంబనన్. 78

*దొకఁడుద్ధుర ఖడ్గ హస్తుఁడై. ¹ప్రతిఘాతి కార. ²నెదుర్పడి
పైఁడి తెక్కలు.... పక్కెరలు సెలంగ, నెదుర్పడవేఁడి తెక్కలు.
³గన్నట్టి యద్దే.

ఉ. ఏడు కరంబుల న్వరున నెత్తినతోమర శక్తి చాప శ
 త్రీ డమరు స్రువ వ్యజన దివ్య మహత్తర సాధనంబు లా
 ప్రేడిత కాంతితో నిజశరీరరుచిం బచరింప వచ్చె న
 య్యేడిక రాచతత్తడి పయిన్ హుతవాహుఁడు దగ్రమూర్తియై. 79

శా. బాహుసంభృత కాలదండ జనితస్ఫార స్ఫులింగాళికి
 న్నాహాయ్యంబు ఘటించి కోపరసఘూర్ణ న్నేత్ర దీప్తుల్పయో
 వాహుంతర్గత వైద్యుత ప్రభల *తేవం జోప వాహద్విష
 ద్వాహోత్తంసము నెక్కిపోరి కడరెన్వై వస్వతుండుద్ధతిన్. 80

శా. భీమాకారులు గామరూపధరు లాభీల క్రియా ¹పారగో
 ద్దాము ల్పణ్యజను ల్బజింపఁ గుముద స్తంబేరమం బగ్రతో
 భూమిం బల్ల న గట్టి రా నసిరుచిస్ఫూర్తు ల్విజృంభింప సం
 గ్రామేచ్ఛంబల లాశియేఁగె మనుజ స్కంధాంతరా రూఢుడై. 81

చ. మకర కుశీర కచ్చప సమానము లైన ముఖంబుల న్భయా
 నకరస ముప్పతిల్లఁ గెలన నిజకింకర ²దైత్యదానవ
 ప్రకరము గొల్వ బాహు శిఖరంబునఁ బాశముపూని వార్ధినా
 యకుఁ డని కేఁగుదెంచెఁ గలహంస తురంగ రథాధిరూఢుడై. 82

ఉ. అంగసుగంధము ల్విజభటాలి పథశ్రమమున్ హరింప ను
 త్తుంగ గదాపరిభ్రమ విధూతము లై ఘనము ల్దిగంత మా
 తంగ విశాల కర్ణములఁ దార్కొని చామరలీలఁ జూప సా
 రంగ హయంబు నెక్కి సమరంబున కేఁగె సమీరుఁ డుద్ధతిన్. 83

క. నలకూబర మణికంఠులు
 బలముల నడిపింప నర్థపతి దురగముపై
 ధశధశిత చంద్రహాసో
 జ్వలితభుజుం డగుచు నడచె వాసపు మ్రోలన్. 84

ఉ. ఆననసీమఁ గ్రోధజనితారుణదీధితి ఫాలభాగనే
త్రానలకీలలం బెనుప హస్తమున న్నిశితత్రి శూలముం
బూని మదించి అంకె లిడుపోరిట గిబ్బలతేని నెక్కి యీ
శానుఁడు వచ్చెఁ బారిషద సైన్యముతో రణకౌతుకంబునన్. 85

ఉ. ఆయుధ గర్భితంబు లగునంజలు తెత్తి పులోమకన్యకా
నాయక ! యేన యేనయని నాకనివాసులు మ్రొక్కి సూరెలం
బాయక కొల్చి రా దిగధిపాలురతో నలనందసూనుఁ డా
హాయిటుసేయు నేయని మహాహమికంబలు మాటుపల్కుచున్. 86

చ. హరిహయుఁ డాహరిం గెలుచునాసయు మోసము నాకయీ
గతిం, బురి వెడలంగ నన్విభునిమ్రోల మరుద్వసు విశ్వరు
ద్రభా, స్వరతుషితాదిక త్రిదశ వర్గము ముప్పదిమూఁడు కోటు
లు, ధృరగతి నేఁగుదెంచెరణ ధూర్వహగర్వము లుల్లసిల్లఁగన్. 87

శా. అర్వారోహణ చాతురీ విలసనాహంకార దుర్వారతన్
సర్వాంగీణము లైన మైమలుపులు *నృత్రీకృపాణంబులున్
గర్వాలాపవిడంబము తెఱయ జోకం జిత్రసేనాదిగం
ధర్వుల్వజ్జికిఁ దోడుసూపిరి పురద్వార ప్రదేశంబునన్. 88

ఉ. హేమధరాధరంబు చలియింప వెసన్ బహుకోటి సంఖ్యలై
యామర సైన్యము ల్పడచునప్పుడ ¹నంతరితోష్ణవారణ
స్తోమ నిరోధ మందియును దోడనె దిక్కులు గప్పెనయ్యెడం
జామరవాయునున్న ములుసాంద్రహీరణ్మయ భూపరాగముల్. 89

ఉ. దారుణభంగి నొందొకటి దాఁకెడు వస్త్రముఖంబుల స్థితా
త్కారము ²లుల్లసిల్ల బెడిదంబుగఁ బుట్టిన సందడిం బుర

*జంచత్కృపా. ¹నత్తుర గోష్ఠివారణ; నంతరితోష్ణివారణ;
నంతట గంధవారణ. ²లుప్పతిల్ల బెడిదంబుగ దొట్టిన.

ద్వారము నిర్గమించె సురవల్లభు సేనలు భర్గజూటకాం
తారముఖంబున న్నెడలు దైవత సింధురురంబులో యనన్. 90

శా. బాణద్విణ్మ ధితాంబుది ధ్వని కళాపాణింధమానీక ని
స్సాణస్వానభిదేలి మాద్రితట ! నిస్సామాన్య చాపాగమ
ద్రోణాచార్య ! సురీసమూహవరణోద్యుక్తాహిత శ్రేణిని
శ్రేణీభూతకృపాణ ! మాంసలభుజా శేషాహిపత్యుద్ధరా ! 91

శా. వాఙ్మయోహణ నైపుణీనకుల ! దోర్వాతంధయా రూఢస
ర్వజ్ఞాచక్ర ! రజస్తమశ్చయతమిస్రా రూపజన్యాంగణ
ప్రాజ్ఞోద్గీతయ శశ్శశాంక ! దళితారాతి క్షమాపాలర
క్తాజ్ఞోదంచదు దారశౌర్య హుతభుగ్వ్యస్తాఖిలా శాంతరా ! 92

క. చండతర మూరురాయర
గండమహాబిరుద ! ధాటికారయ విచల
త్కొండపలి కొండవీటి
మండల కటకేశ సింధుమంధర కుధరా ! 93

తోటకము :—

త్వరితా ధరితా నిలవాజినట
తుర జోరుర జోభర గూఢ రవి
స్ఫురణా కరణాధిక సూతక్మతి ము
ద్విరదాకరదారణ వీరబలా ! 94

గద్యము :— ఇది శ్రీ మదుమా మహేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధిసార సార
స్వతాభినంది నంది సింగయామాత్య పుత్త్ర కౌశిక గోత్ర పవిత్ర
సుజన విధేయ తిమ్మయ నామధేయ ప్రణీతం బైన పారిజాతా
పహరణం బను మహా ప్రబంధంబునందుఁ చతుర్థాశ్వాసము.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీ వరసీయ ! తిరుమల
దేవీ హృదయేశ ! యమృతదీ ధితికులపా
రావారపారిజాత ! ధ
రావలయశరణ్య ! కృష్ణరాయవరేణ్య !

1

తే. అవధరింపుము జనమేజయక్షితీశ
వరున కిట్లను నమ్మాని వల్ల భుండు
దైవసైన్యంబు వీరీతిఁ దరతరంబ
వెడలె మొన లేర్పరించి యుద్వేలవృత్తి.

2

—: యుద్ధము :—

ఉ. వచ్చితి మింక నెందుఁ జనవచ్చు నొహో నిలు పారిజాత పా
టచ్చర ! యంచు జంకెలు గడల్కొనఁ గృష్ణునిఁ జుట్టుముట్టివె
యచ్చరసేన దాఁకునపు డచ్చల మేమని చెప్ప దిక్కులం
జిచ్చఱ తూపుఁదండములు సింహరవంబులు నిండె నొక్కటన్.

3

ఉ. ఆ కమలాయతాక్షి నమరావనిజాతము డించి సంభ్రమ
న్నాకపురీ మహారథుల నవ్వచ్చుఁ గన్గొని యంగుళిత గో
ధాకలనంబుతో యదువతంసుఁడు శార్ఙ్గనిబద్ధశేషని
ర్మోకనిచోళముం దిగిచె రోషనటద్భృ కుటీవిలాసుఁడై.

4

క. తిగిచి శరాసన మెక్కిం
చి గుణధ్వని చేసి యంసశిరముల దొనలన్
బిగియించి తూపు లొక్కట
నిగిడింపఁ దొడంగె మరుదనీకిని మీఁదన్.

5

- క. భిన్నా సురాసముల చవి
గన్న మురాహిత శిలీముఖము లపు డనిలో
మున్నెఱుగని సురవీరుల
క్రాన్నెత్తురు చవియు నెఱిగి క్రోలఁ దొడంగెన్. 6
- చ. అమరహితంబు గోరి యసురాంగముల నివదళించునట్టి మా
కమరుల *ద్రుంపఁగా వలసె నక్కట నేడని సిగ్గు జెందు చం
దమునఁ గఠోర శార్ఙ్గనిత ప్రదరంబులు వైరిమర్మభేదము
లొనరించి యుద్ధ వసుధాస్థలిఁ ¹గూడఁగఁ బాటునయ్యెడన్. 7
- సీ. హరిబాణ లూనంబు లై వచ్చు నమరాస్త్ర
ఖండము ల్దూల్చుఁ బక్షముల జడిసి
యమృత గంధాసక్త మగుచంచు పుటమున
వడి సింధురంబులఁ బొడిచి యెత్తు
నధిపుఁ డేసినఁ బాటునాశుగంబుల కంటె
మునుమున్న చని లక్ష్యములు దళించు
భటులపై హరులపై బహురథాగ్రములపై
నొక్కఁ డయు్యును దోచుఁ బెక్కుగతుల
- తే. నఖముఖంబుల నిటికి గండ్రలుగఁ జేయు
దివిజ బిరుదధ్వజంబు ²లుద్రేక వృత్తి
నిఖిల లోకాద్భుతావహ నిర్జిరోధ
విక్రమస్ఫూర్తి ఖగ రాజచక్రవర్తి. 8
- తే. సర్వతోముఖ మయి పేర్చు శార్ఙ్గిబాణ
వర్ష సమ్మర్ద దుర్దిన వ్యాప్తి వలన

*నొంపఁగా. ¹దూఱఁగఁబాటు. ²లుద్రేకల వృత్తి.

నప్పు డెదిరించి పన్నిద్ద అహిమకరులుఁ
గానఁ బడలేక తేజోవిహీను లైరి.

9

ఉ. చుక్కల రాణివాసముల సోయగ పుంజనుదోయి త్రొక్కునం
జిక్కిన యైన యక్కు యదుసింహుఁడు బాణ పరంపరా హతిన్
వ్రక్కలు సేయఁగాలు రుధిరంబునఁ దోఁగుచురే వెలుంగు గెం
పెక్కిన చాయ నభ్యుదయ మేదియుఁదాల్చె రణాంగణంబునన్. 10

తే. చోద్య మప్పుడు భవరోగ వైద్యుడైన
యంబుజోదరు డాసిన యంతమాత్ర
నపగతా సాధ్యగదుఁ డయ్యె యక్షభర్త
సొరిది రుద్రులు నిర్ముక్త శూలులైరి.

11

సీ. నిర్భగ్న శృంగుఁడై నిజవాహనముఁ దాను
వై వస్వతుఁడు లాఘవంబు నొందె
దళిత శాతకృపాణ దంష్ట్ర మై నైర్మతి
భుజ భుజంగస్వామి పొల్లువోయె
నిర్ధూత హేతియై నిలువు నీటుగ నగ్ని
దేవుండు నిర్వాణ తేజుఁడయ్యె
భయపలాయన వేళఁ బవమానునకు నాత్మ
జవసత్త్వముల కల్మి సఫలమయ్యె

తే. వరుణునకు డాఁగికొనఁ జోటు వలఁతి యగుట
నుదధినాయక భావంబు నుపకరించె
జలరుహోదర సవ్యావ సవ్యముక్త
నిఘరాస్త్రంబు లొండొండ నిగుడునపుడు.

12

వ. మఱియు నమ్మధుమథను సముద్దండ దోర్దండ మండలీ కృతి శార
కోదండ నిర్ముక్త నిర్భర క్రూర నరాచధారా నిపాతంబున

గవాక్షిత వక్షులగు యక్షులును, జక్ర నిర్వక్ర విక్రమ క్రీడలం
బరిచ్చిన్న కర్ణనా సాధరు లగు విద్యాధరులును, కౌమోదకీ
ప్రహారంబులం జూర్ణీకృత శిరోమధ్యు లగు సాధ్యులును,
నందకాసిధారా విదారణంబునం బ్రత్యవయవ శిథిలి తాను విద్ధు
లగు సిద్ధులును, పతంగ పుంగవ పక్ష విక్షేపణా హతిం
దూలి జర్జరు లగు నిర్జరులును, ధైర్యంబుల డన కంకటంబులు
ప్రస్పినం జులుకఁదనంబు నొంది సాధ్వసోద్రేకంబున
భద్రదంతావళంబుల డిగ్గ నుటికి మేరు శిఖరంబులు వ్రాఁకియు
రథ్యసారథి సహితంబుగా శతాంగంబులు పొడి పొడియైనం
జొర ములు వెలుంగక మాతంగ శవంబుల క్రింద నీఁగియు
భగ్న చరణంబు లై తలకెడవుగం ద్రెళ్ళిన తురంగ కళే
బరంబులం గొఁగిలించుకొని నిర్జీవులునుం బోలె గ్రుక్కు
మిక్కినక పక్కెరలు పైఁ ద్రోచుకొనియును సంత్యక్త హేతి
వర్గంబును సర్వతః ప్రధావన మార్గంబును బ్రవర్తిత
ప్రార్థనా లాపంబును బరిధూయ మాన కేశ కలాపంబునుం
గాఁ గాందిశీకత్వంబు నొంది తిరుగుడు వడి పాంచ జన్య
ఘోషంబు మున్ను గాదిగంతంబులంటం బఱచుటయుఁ, బ్రహార
మూర్ఛా పరవశు లగుజయంతనలకూ బరచిత్ర సేనాదులం
గనకకమల దళపుటా నీయమానంబు లగు నభ్రగంగా
పానీయంబుల సేదదేర్చి ఫలక గర్భంబులకుం దార్చి నిజ
నివాసంబులకుం జేర్చికొను నాప్తసేవక వర్గంబుల వలనను,
విలూన దండంబులై పడిన ధవళచ్ఛత్రాలంబులఁ బ్రపుల్ల పుండ
రీకంబు లని పరిభ్రాంతి నొడియ నతాడుచు నిపాతిత వరుణం
బై నింగిఁ బేరెంబు వాటు వాహన హంసంబువలనను, మేదుర
మేద పంక సంకులంబులగు రుధిర పల్వలంబులు దఱిసి మజ్జన
క్రీడా పరాయణం బై చండి వడి కదలమిం గృతాంతుండు

విడిచి పోయిన జిటకొట్టుచు, దిరుగు నున్నత్తలు లాయంబు
వలనను, మూర్చితక్ష పాకర మండల నిర్గతం బై నిర్గత
శృంగం బగులాంఛన మృగంబుం గురంగీ శంకం దఱిమికొని
వెను వెంటం దిరుగు పలాయిత పవమాన విముక్త కురంగంబు
వలనను, వైనతేయ చరణ నఖముఖా ఘాతని పాతితంబు లై
రణధూళి ధూసరితంబు లగురుద్ర జటా మండల శశి ఖండ
ఖండంబుల, గర్జ పూరంబులుగా నిడుకొను వేడుకం గూడ
నొండొరుల, గడవం *గేరికొను బేతాళ బాలికా జనంబుల వలనను,
గదన రంగంబభి రామంబయ్యె నయ్యవసరంబున. 13

చ. హరిహయ, డాగ్ర హోజ్వలితు, డై యని, బాటు దిశాధి నాథు
లన్, దిరుగుడు పోకు పోకు, డని తిట్టి యదల్చి నవోద యత్ప
యో, ధరము నలంకరించు తన ధన్వ మధిజ్యము చేసి గోత్ర భీ
కరముగ బాహు లెత్తి తమకంబున సేనకు, జేయి వీచినన్. 14

క. గిరితటము, దాకి తిరిగెడు

తరంగిణీయు, బోలె దేవతాపతి యాజ్ఞన్

మరలి వియచ్చర వాహిని

మురహారునిం బొదివి ఘోరముగ, బోరునెడన్. 15

ఉ. ¹టింగను మ్రోత మ్రోగుచును తెక్కల పాముల వోలె శౌరి
చే సింగిణి వింట వెల్లిగొను చిత్ర శరంబులు సూతు నొంచి ర
థ్యాంగకము ల్దళించుచు నిజావయవంబులు దూల్ప దేవతా
పుంగవు, దోసరించుటయు బోరననడ్డము సొచ్చె సై న్యముల్. 16

మ. మది నొక్కించుక శంక లేక సమరోన్మాదంబునం బేర్చి బె
ట్టిద మై తాకిన దేవతా రథిక కోటిం గిట్టి తూలించె ను

*జేరుకొను. ¹టింగున మోము మ్రోయుచును.

న్మద వేదండ ఘటాత మశ్చయ నిశంమన్యంబుఁ దత్సైన్యమున్
గదచే శార్ఙ్గముచే రథాంగకముచేఁ గంసారి హింసారతిన్. 17

ఉ. నై నికు *లెల్ల నంత రణసన్నహనం బెడలించి పాటిన
న్నానయు నచ్చలంబు మడినాటు కొనంగఁ గపోలమండలీ
దానమిశద్వి రేఫనినదంబుల ఘంకృతి సందడింప వె
ల్లే నుఁగుమీఁద డీకొలిపి యింద్రుఁడు పేంద్రునిఁదాఁకె నుద్ధతిన్. 18

క. పునరాగతుఁ డగు మఘవునిఁ
గనుఁగొని తనమ్రమాలనున్న కామినెమ్మో
మున దృష్టి నిలిపి మురమ
ర్దనుఁ డిట్లను హాసగర్భిత ¹క్రోధోక్తిన్. 19

ఉ. అచ్చరలేమ లెల్ల నగ నాహవభూస్థలిఁ దానుఁ దోడుగా
వచ్చిన తద్దిశాధిపతి వర్గములుం దల లూడఁ బాటియు
న్మచ్చటులాస్త్ర ఘట్టన మనంబున నెంచక ²నానగండ యై
వచ్చినవాఁడు చూచితివె వాసవునిం గమలాయతేక్షణా ! 20

ఉ. చూడుము నన్ను నంచు మధుసూదనుఁ డమ్మరిఁ బోసితద్భుజా
క్రోడము గాఁడ నేసిన నకుంఠితుఁడై సురరాజు కృష్ణ నీ
రేడు శరంబుల స్థగకులేశ్వరు ముప్పదిరెంట నేసెఁ బే
ర్వాడి తదన్య దిక్పతులు గ్రక్కున గంధగజాధి రూఢులై. 21

చ. అనలుఁడు రెండు మూఁడు యముఁ డాసుర నాథుఁడు నాలు
గైదు తో, యనిధిపుఁ డాటు గంధవహుఁ డర్థపుఁ డేడు మ
హేశుఁ డెన్నిదిన్, ఘనవిశిఖంబు లేయ మురఘస్మరుఁ డన్ని
యుఁద్రుంచి శార్ఙ్గసం, జనిత మహోగ్రభల్లముల జరరితాంగు
లఁ జేసె నందఱన్. 22

*లివ్విధింగదనసన్నహనం. ¹ప్రాధోక్తిన్. ²నానగేడి యై.

ఆ. వేల్పుమానియందు వేడుక వడుకూర్కి
 సతులకోర్కి దీర్పఁ జాలి యపుడు
 హరియు హరియుఁ బోరి రన్యోన్య జయకాంక్ష
 నసుర జీవితాపహాశుగముల. 23

క. మురహర బలహరు లిట్లొం
 డొరుతూపులఁ గప్పఁబడుట నొదవించిరి త
 మ్మిరువురఁ గనుఁగొనఁ దివిరెడు
 గరుడోరగముఖుల కోరికకు విఘ్నంబుల్. 24

చ. అలుఁగుల దట్టమై పొడమునగ్ని కణంబులు సోఁకి పైగఱుల్
 వాలిసియుఁ దొంటి వేగముడివోక క్రమంబున నొండొకంటి బిం
 జలుగొని త్రోచికొంచు శరసంఘము లక్ష్యము దాఁకువిస్మితా
 భిలసుర సిద్ధసాధ్యముగఁ గృష్ణుఁడు జిష్ణుఁడుఁ బోరనయ్యెడన్. 25

తే. ఘోరముగ మింటఁ బందిరి గొని జగంబు
 నంధముగఁ జేయు నిరువుర యంపగములు
 నొండొకటి దాఁకి క్రొమ్మంట లొదవి తామ
 చూర్ణమై పోవ ముదమయ్యెఁ జూపఱకును. 26

క. అలనాఁటి నన్ను మఱచితె
 నిలు నిలుమీ తగిన యాజ్ఞ నీ కిదె యంచుం
 బులుఁగులఱేని మహేంద్రుం
 డలుఁగుల పెనుగూఁటఁ జిక్కునట్టుగ నేసెన్. 27

మ. అలుకం గంసవిభేది నందకముచే నయ్యుత్తము ల్ద్రించి వే
 బలుదూపుల్పృథముష్టిఁ గూర్చి బలభిద్భద్రదేభకుంభంబు వ్ర
 క్కులుగా నేసినఁ బోరనం దొరఁగె ముక్తాశ్రేణిపైపై హిమా
 చల శృంగావతరన్న భశ్చరధు నీచంచత్ప్రవాహకృతిన్. 28

చ. ఇతని కితండె సాటి యగు నీతని కీతండె సాటి వచ్చు నొం
డ్లి తరులు వీరిఁ బోలఁగలరే యను చారణసిద్ధ సాధ్య సం
స్తుతులు నెలంగె నారణము చూచి రణాశనమౌని నింగిపైఁ
గుతుకరసాతి రేకమునఁ గుంచియ వీచి నటించె నయ్యెడన్. 29

సీ. కినిసి బిడౌజుఁ డాగ్నేయాస్త్ర మడరింప
నది శార్జి తేజంబునందు డిందెఁ
గనలి వృద్ధశ్రవుం డనిలాస్త్ర మేసిన
నది యదూద్వహు నూర్చునందు డిందె
నలిగి బలారి సౌరాస్త్రంబు నిగిడింప
నది శౌరివల చూడ్కియందు డిందె
నడరి యింద్రుండు బ్రహ్మాస్త్రంబు పయి కొల్ప
నది మురాంతకు నాభియందు డిందెఁ

ఆ. బాకదమనము క్త పాశుపతాస్త్రంబు
హరినిజార్థ తనువునందు డిందె
నేమి సేయవచ్చు నీశ్వరుం డఖిలాత్ముఁ
డతని గెల్వఁ దనకు నలవి యగునె. 30

చ. తఱిగొని యంతలోన మధుదై త్య హరుండు మహేంద్రు శింజినిం
గొఱనెలతూపునం దునిమి క్రూరతరం బగుభల్ల మొక్కట
న్నటికినఁ గూలెఁ దద్ద నఘనా ఘనకల్పిత మైన పెక్కియం
బొఱలుచు నోరుగాలి మొదలూడఁగఁ గూలెడు మ్రానికై వడిన్. 31

శా. భుగ్న భూకుటి దుర్ముఖుం డగుచు నాస్ఫోటించుచు న్లోనిరో
షాగ్నిజ్వాలలు బాహ్యానిర్గతము లైన ట్లత్కటారుణ్యాని
ర్మగ్నంబై కనుపట్టు లోచన సహస్రం బొప్ప మౌర్వీలతా
భగ్నం బైనశరాస *మున్విడిచి జంభద్యేషి యత్యుగ్రతన్. 32

చ. కుల వసుధాధరా వలికిఁ గుంటితనం బొదవించె నెద్ది యా
బలితపుఁ గైదువుం గొని సువర్వ కులాగ్రణి వేయుఁగన్ను లం
దలకొని కౌస్తుభ స్తబకితం బగు శౌరియురంబు సూచిన
న్జలజదళో దరోదకము చాడ్చున నల్లలనాడె లోకముల్. 33

ఉ. వీరుఁడ వౌదు దీనిపలు వ్రేటున కోరిచి నిల్చి తేని యం
భోరుహనాభ ! యంచు సురపుంగవుఁ డప్పుడు లోకభీకరా
కారత నిల్చి భీతిపరికంపితులై సుర లూహ లేది హా
హారవము ల్పటింపఁ గులిశాయుధరాజము బూఁచి వైచినన్. 34

మహాస్రగ్ధర :—

శతధారాజాయ మానజ్వలన ముఖశిఖాచ్ఛాదితాభ స్థలంబై
వితతాభీలధ్వని శ్రీ విలసన బధిరోద్విగ్న దిగ్వారణంబై
కృతలోకాలోక ముఖ్యాఖిల గిరిచలనక్షిప్త భూమండలంబై
పతయాశు ద్వాదశాత్మ ప్రఖరతర కఠౌపమ్యమై యేఁగుదేరన్. 35

మ. కని నెమ్మోమునఁ బిన్న నవ్వు దొలఁకం గంసారి నిశ్శంకఁదా
ర్జ్యని నడ్డంబుగఁ ద్రిప్పి వేగ రవితేజో దుస్సహస్సూర్తిమైఁ
దను డాయ న్మతకోటిఁ గేల శతపత్త్ర క్రీడఁ బట్టెం గటా
క్షనిరీక్షగతి నందకత్సరుకిణాంకం బైన హస్తంబునన్. 36

సీ. తలలు వీడంగ విద్యాధరు ల్పొలుచిరి
గ్రగ్గులకాండైరి ఖచరవరులు
చట్టుపెపోఁక లై చనిరి గంధర్వులు
గరుడులు పంచబంగాళ మైరి
కన్నది గతి గాఁగఁ *గిన్నరు లరిగిరి
పన్నగేంద్రులు పటాపంచ లైరి

*గిన్నరుల్ మరిగిరి.

పోయిన పోకలై పోయిరి సిద్దులు
దిక్క మొగము లైరి దిగధిపతులు

తే. హరిహయత్రాణ నాయత్తు లగుచు వచ్చి
మునులు సంప్రార్థనావచో ముఖరులైరి
పూని తనమీద వచ్చుదంభోళి నిట్లు
పంకజోదరుఁ డొడిసి చేపట్టుటయును 37

ఉ. ముందల వట్టినట్లు తన ముఖ్యతరాస్త్రము గొన్న దేవకీ
నందనుఁ జూచి సాధ్వసము నానయుఁ గ్రమ్మఁ గరీంద్రు డిగ్గినం
క్రంధనుఁ డోముకుంద ! మురఘస్మర ! యేనపరాధి నంచు వే
ముందఱవచ్చి సాఁగఁబడి మ్రొక్కిన శౌరికృపార్ద్ర చిత్తుఁడై . 38

ఉ. లెమ్ము సురేంద్ర ! నీ వలన లేచొక తప్పును నీమఱంద లీ
కొమ్మ వదాన్య భూరుహముఁ గోరినఁ దెచ్చితిఁగాని కొమ్ము నీ
సొమ్మని వజ్రమిచ్చి మధుసూదనుఁ డాతరు వీఁ దలంచినం
గ్రమ్మఱ మ్రొక్కి వాసవుఁడు కందళిత ప్రమదాంతరంగుఁడై . 39

ఉ. సొమ్మన నెద్ది యేననఁగ సొమ్మున కెవ్వఁడఁ గర్తవీవు నీ
సొమ్మఖిల ప్రపంచమును శూరకులంబు నలంకరించు నీ
వమ్మహి నుండునంతకు ననన్య దురాపము పారిజాత భూ
జమ్మును నుండునన్న వికసన్ముఖుఁడై హరి వీడుకొల్పుచున్ . 40

శా. గంధర్వోరగ సిద్ధసాధ్యవరులం గారుణ్య దృష్టిక్రియా
సంధానంబున వీడుకొల్పి సురభూజంబు న్సతి న్వాహన
స్కంధాగ్రంబున నుంచి విక్రమకళా *సంలబ్ధతత్ప్రేయసీ
సంధాసిగ్ధఁ గృతార్థుఁడై మఱలెనిచ్చన్వేడక లుప్పొంగఁగన్ . 41

ఉ. వాసవుతోడి కయ్యమున వార్తలు నెప్పుచు మోముదమ్మి ను
ల్లాసము మందహాసముఁ దొలంకఁగ వేలుపు మానిపూవులం

*సంరబ్ధి; సంరబ్ధి.

జేసిన సొమ్ములంగములఁ జేర్చి వధూమణి నాదరించుచున్
వాసుకి భోగతల్పుఁడు సువర్ణ గిరీంద్రము దాఁటెఁ జయ్యనన్. 42

—: శ్రీకృష్ణుఁడు పారిజాతముతో నిజనగరి కేతెంచుట :—

చ. కనక గిరీంద్రముం గడచి గ్రక్కున రైవతకాద్రి పొంత ని
ల్చిన యదువృష్టి భోజ నృపసింహులు సేనలతోడఁ దన్నెదు
ర్కొన నగరంబుఁ జొచ్చె మణిగోపుర సంస్థిత పౌరభామినీ
జనములు సేనము తైములు సల్లఁగ నుల్లసితాంతరంగుఁడై. 43

తే. పురబహిర్ద్వారములు దాటి భుజగళాయి
రాజమార్గంబు దటయ హేరాళ మగుచు
బుగులు కొనియెను *నామోద పూర్వకములు
పారిజాత మహిజాత పరిమళములు. 44

ఉ. ఆ మహిజాతముం గనిన యంతటిలో ధనధాన్యరాశితో
సానుజ ఘోటికా మహిత శాలలతో మణిసౌధ పంక్తితో
గో మహిషీ శతాంగ భట కోటులతో మణిభూషణాలితోఁ
దామరతంపరై తనరెఁ దత్పురిఁ గింపచ గేహవాటికిల్. 45

మ. బెరసెన్మేన నిగిడ్చినట్లు వళు లుబ్బెన్దుర్బలాంగంబు లం
కురము ల్నాపె రదంబు లంఘులవడంకు వీడే వాలారురై
కరజంబు ల్సిగిరించెఁ గేశవితతు ల్దప్పారె వృద్ధాలికిన్
మరలం బ్రాయము వచ్చెఁ దత్తురు చలన్మందానిలా సంగతిన్. 46

క. విన నేర్చిరి బధిరులు గనుఁ
గొన నేర్చిరి యంధకులు లఘుత్వము మీఱన్
జన నేర్చిరి వికలాంగకు
లనిమిష తరుకుసుమ సౌరభావేశమునన్. 47

క. విస్మయముగ నీగతి ముర

ఘస్మరుఁడు నికేతన ప్రఘాణమున భుజం

గస్మయహరవాహము డిగి

సస్మితముఖుఁ డగుచు నరిగె నమ్మోదమునన్.

48

సీ. వరభక్తి దేవకీ వసుదేవులకు మ్రొక్కి

బలభద్రునకు నట్ల ప్రణతి సేసి

గురు పురోహిత బంధుకోటికి వినయంబు

గావించి మిత్తులఁ గొగిలించి

సుత సోద రామాత్యతతినతు ల్గయికొని

యాప్తవర్గంబుల నాదరించి

గారవంబునఁ బెక్కు గతుల మన్నించుచు

వినతాతనూభవు వీడుకొలిపి

తే. ప్రేయసియుఁ దానుఁ గూడి తదీయ మంది

రమున కేగి సుఖాలాపరచన మెఱయఁ

బ్రతిన వచ్చెఁ గదా యిదె పారిజాత

మనుచు నర్పింప నద్దేవి హర్ష మంది.

49

—: పారిజాత ప్రతిష్ఠ :—

తే. ప్రాణవిభుఁ బెక్కుమాటులు ప్రస్తుతించి

మందిరా రామవాటికా మధ్యసీమ

దివిజ భూమీరుహంబుఁ బ్రతిష్ఠ సేసి

యర్హ పూజన మొనరించె ననుదినంబు.

50

చ. సతులఁట ప్రాణనాథులఁట సారెకునై క్యము లైన మోహసం

గతులఁట యేమి నెప్ప బలఘస్మరుఁ బోర జయించి కల్పక

క్షితిరుహము న్ని జేశ్వరికిఁ గృష్ణుఁడు దానిటఁ దెచ్చెనంచు సం

స్తుతు లొనరించి రొండొరులతో నవతుల్పదియాలు వేపురున్. 51

సీ. విరివిగా నొకవేళఁ బెరిఁగి వీటికి నెల్ల
 నిజశీతలచ్ఛాయ నిగుడఁ జేయుఁ
 బిన్నగా నొకవేళఁ బెనువ్రేలియంత యె
 చూడ్కుల కెంతయు వేడ్క సేయు
 వింతగా నొకవేళ వివిధ భూరుహపుష్ప
 సురభి గంధంబుల *జోడు ముట్టు
 వేర్వేరు నొకవేళ వికచ కాంచనరత్న
 పరిపక్వ ఫలములఁ బరిణమించు

తే. నభిలషించిన రూపంబు నభినయించు
 నుల్లమునఁ గోరు కోరిక లెల్ల నొసఁగు
 సత్యభామా గృహరామ నిత్యమైన
 పారిజాతంబు విస్మయాపాది యగుచు.

52

—: నారదా గమనము :—

వ. ఇవ్విధంబున నభీష్ట ఫలసిద్ధి సంతోషిత స్వాంతులును నిఖిల
 లోకైక సంస్తాయమాన మహా మహిమో దాత్తులునై నిరంతర
 సౌఖ్యవర్ధిష్టు లగు నా సత్యాకృష్టులను జూచు వేడుకం గ్రమ్మఱ
 నొక్కనాఁడు నిజతను ప్రభావాపహసిత శారద నీరదుం డగు
 నారదుం డరుగుదెంచి యా దంపతులు సేయు సత్కారంబులం
 బరితుష్టి నొంది సుఖోపవిష్టుండై యిష్టాలాప సమయంబున నుల్ల
 సిత ముఖారవిందుం డగుచు నయ్యిందు వదనం గనుంగొని. 53

తే. హేమనిభగాత్రి ! నీ భాగ్య మేమి చెప్ప
 జిష్టు భూజంబు నీ పెట్టు చెట్టుఁజేసి
 సవతులన కాదు త్రిభువనేశ్వరి యనంగఁ
 బొలుచు పొలోమి గెలిచితి వలఘు మహిమ.

54

*జోడుఁ ముట్టు.

చ. అతులిత తావకీన మహిమాతి శయోచిత మైనపుణ్యక
వ్రత మొనరింపఁగా వలయు వారిజలోచన నీవు నయ్యరుం
ధతియును గౌరియు నృచియుఁ దత్పరబుద్ధి నొనర్చువేళఁ జూ
చితిమును తద్విధం బెఱుఁగఁ జెప్పెదనే నిపుడాను పూర్విగన్. 55

చ. తెల తెలవాఱ మౌననియతి న్నదికిం జని తీర్థ మాడి ని
ర్మలవసనంబు గట్టి నవరత్న విభూషణము ధరించి మైఁ
గలప మలంది క్రొమ్ముడిని గమ్మవిరు ల్నవరించి యత్తమా
మలకును నాత్మ భర్తకు నమస్కృతి సేసి తదీయ సమ్మతిన్. 56

చ. కువలయనేత్రి తొంటి తన కోపము గర్వము మత్సరంబు మా
ని వినయముం బ్రమోదమును నిండి తొలంకెడు నెమ్మనంబున
న్నవతుల యిండ్ల కెల్లఁ దొలునాఁడు క్రమంబున నేఁగి తద్వృత్తో
త్సవమున కామతించి యతి సంభ్రమ లీలలఁ దోడితేఁ దగున్. 57

చ. దిన దిన మట్లు తత్పరమతిం బదివేవురు పేరఁటాండ్ర క
ర్చన లొనరించి సారఘనసార సుగంధములు నివ్విచిత్ర నూ
తన పటరత్న భూషణ వితానము లిచ్చుచు వేడ్కఁ జైత్ర శు
ద్ధనవమి యాదిగానెల వ్రతం బొనరించిన యంత మీఁదటన్. 58

మ. పరమాచార ధురీణు నధ్యయన సంపన్ను న్ముఖాకారు శా
స్త్ర రహస్యజ్ఞ విశిష్ట వంశజుఁ బ్రశాంత స్వాంతు నుద్యద్దయా
పరతంత్రున్విది తాత్ము భూసురవరుం బ్రార్థించి యాచార్యుఁగా
దరశాక్షీ! నియమింపఁగాఁ దగువ్రతో ద్వాసక్రియా వేళకున్. 59

శా. ఆ రీతిన్నియమించి యీ వలయు మాద్యద్దంతి వాహవళు
ల్నారీ రత్నచయం బనర్హ నవరత్న శ్రేణి గోభూపరీ
వారంబు ల్దినధాన్య సంతతి రసవ్రాతంబుఁ గర్పూర క
స్తూరీ సంకుమదా గురుక్రముక రాసుల్కోటి సంఖ్యాకముల్. 60

శా. ఏతద్వస్తు సదక్షిణాకముగ నాత్మేళు న్సురానోకహ
 స్వీతుంగాఁ దగ ధారవోసి ద్విజుఁడే యే యర్థము లేవఁడినం
 జేతః ప్రీతిగ నిచ్చి క్రమ్మఱఁ బతిం జేకొంట యుక్తంబు వి
 ఘాతం బై తనరారు నీ వ్రతము సాకల్యంబుగాఁ జేసినన్. 61

క. ధన కనక వస్తు సమితియుఁ
 దనయ సమృద్ధియును గల్గి తానుం బతియున్
 మనమున నటగొఱ లెఱుఁగక
 యని తరసుల బైక సుఖము లందుదు రనుచున్. 62

—: పుణ్య క వ్రత ము :—

క. నారదుఁడు పుణ్యక వ్రత
 మారూఢిగ నెఱుఁగఁ జెప్ప నవహితమతి యై
 కోరిక లిగురొత్తఁగఁ ద
 త్సారంభ మొనర్చె సత్య ధవుని యనుజ్ఞన్. 63

సీ. యదు వృష్టి కుకుర భో జాంధ కాదికముగా
 నాత్మకీయం బైన యాప్తగణము
 సంబంధులైన భీష్మక మహీశాదులు
 పదియొఱవేల భూపతుల కులము
 పాండవ కౌరవ పాంచాలు రాదిగాఁ
 బరమహితం బైన బంధుసమితి
 నందాది గోపాల బృందంబు మఱియును
 నెయ్యురై వర్తించు నృపచయంబు

తే. వారి వారల చుట్టము ల్వారిసఖులు
 గా జగంబునఁ గల్గిన రాజలోక
 మెంత యంతయు సకుటుంబ మేఁగుదెంచెఁ
 బుణ్య కాఖ్య వ్రతోత్స వాభ్యుదయమునకు. 64

క. నగముల నదులఁ బయోధుల

దిగంతములఁ గాననముల దీపుల మఱియుం

దగు నెడలఁ బుణ్యక వ్రత

జగదుత్సవమునకు వచ్చె సంభారంబుల్.

65

తే. అసుర హరువాఙ్మరై వతకాద్రి పొంత

విస్మయము గాఁగ నిర్మించె విశ్వకర్మ

యాత్య నిర్మాణ చాతురి కవధి గాఁగ

మణి మయోజ్వల మగుదాన మంటపంబు.

66

సీ. చూడ్కికి వ్రేఁక మై సురవిమానములచే

గగన మార్గం బెల్లఁ గ్రందుకొనియె

మనుజ నాయక వరమకుటాగ్ర మణులచే

దిగ్భిత్తు లధిక చిత్రితము లయ్యె

నాహూతులైన మహా మునీశ్వరులచేఁ

బొడవడ దయ్యె భూ భువన తలము

సందర్శనాయాత జన భరంబునఁ గ్రింద

భుగ్న స్ఫటం డయ్యె భుజగ భర్త

తే. సమయ బహుముఖ ముఖ రతూర్యముల వలనఁ

బద్ధ జాండంబు ఘోష సంభరితమయ్యె

సకలలోక మహాశ్చర్య జనకమయిన

పుణ్య కాఖ్య మహోత్స వాభ్యుదయమునను.

67

ఉ. దానవభేది సత్యయును దాను యథోచిత వృత్తి మంగళ

స్నాన మొనర్చి శుభ్రవసనంబులు గట్టి యనర్ఘ తర్పణ భూ

షా నివహంబు పూని హరిచందన చర్చ వహించి వృద్ధస

భ్యానుమతి న్సులగ్నమున నా వ్రతదీక్ష వహించె నయ్యెడన్. 68

క. వ్రత కల్పించిత దాన

ప్రతి గ్రహార్థముగ నిఖిల పరిషదనుజ్ఞం
గృత నిశ్చయుడై సవినయ
నతిచే సమ్మతిలఁ జేసె నారద మౌనిన్.

69

సీ. మదవతీకర ముక్త మణికుంభ సంభృత

సౌరభోదకముల జలక మార్చి

హిమధామకిరణ విభ్రమ *విడంబిత శుభ్ర

కౌశేయ యుగళంబు గట్ట నిచ్చి

ఘనసార ¹మృగమద గంధ బంధుర మైన

గంధసారము మేనఁ గలయ నలఁది

విస్మయర పరిమళ ప్రసవ మాల్యంబులు

ఘనజటా జూటంబు మునుఁగఁ జుట్టి

తే. లలిత మణిమయ భూషణావళులు దొడిగి

యిష్ట రాజోపచార సంతృప్తిఁ జేసి

ఋత్విజులఁ గాఁగ ధౌమ్యాది ఋషుల నిలిపి

వారిఁ బూజించె సకలోత్సవంబు మెఱయ.

70

శా. భద్రదేభంబుల మీఁద నెక్కి వెనుకం బ్రద్యుమ్న శైనేయ సౌ

భద్రాదు ల్సన ధర్మజ ప్రముఖ భూవశ్రేణితో శౌరి తూ

ర్య ద్రాఘిష్ఠరవంబు లుప్పతిలఁ జేర న్వచ్చె సంపన్న నా

నాద్రవ్యం బగు దానమంటపము నంతస్సంభృతా నందుడై. 71

ఉ. ద్రోపదియు న్సుభద్రయును దోఁజనుదే విభవాగతా న్యపృ

థ్వీవర కామినీమణులు వేడ్క భజింపఁగ సత్యభామ ము

క్తావి నిబద్ధపంజర యుతం బగు పల్లకి యెక్కి వచ్చె వృ

ద్ధా విసరంబు మున్నుగ వ్రత ప్రతిపాదన సావధాన యై. 72

*విడంబక. ¹ఘనసారగంధ; వసుసారగంధ.

—: వ్రతదానములు :—

చ. జలరుహ పత్త్రనేత్ర మునిస త్తమ వృద్ధసువాసినీ జనం
బులు వెనువెంటరాఁ జని *ప్రభుత్వముతో వ్రతదాన మంటప
స్థలమున సర్పితంబగు వదాన్య మహీరుహ ¹సార్వభౌమమున్
వలగొని వచ్చి దేవమునివర్యున కిచ్చె యథోచితార్చనల్. 73

చ. సతులు వదారు వేపురును సంగడి రా వదనాంబు జంబునం
గృతక వికాస మచ్చుపడఁ గృష్ణుని పట్టపుదేవి యిందిరా
ప్రతినిధి రుక్మిణీ రమణి రాఁ దగ వౌనని వచ్చెఁ బుణ్యక
వ్రతము గనుంగొనం గమల రాగమణీ శిబికాది రూఢయై. 74

వ. అట్టియెడ నమ్మహావ్రత దానోచితంబుగా వేర్వేరు నేర్పరిం
పంబడు సాలంకారధేను సహస్రంబులు విడువడు నిజవత్సం
బులం బిలుచునంభా రవంబులవలనఁ, బ్రత్యేకంబ పర్వతం
బులుగాఁ గల్పింపఁబడు కనక రజత తామ్రకాంస్యా దిలోహం
బులుం బద్మరాగ ప్రవాళ హరినీల మౌక్తిక మరకతాది
రత్నంబులుం దిల గోధూమ యవవీహిమాష ముద్గాది
ధాన్యంబులుం గనక నిర్మిత చ్చత్త్ర చామర శయ్యా వ్యజన
పాదు కాద్యుపకరణంబులున్ గజ తురగ స్యందనాది వాహనంబులు
మొదలుగాఁ గలుగుదాన ద్రవ్యంబులు సమకూర్చు నధికారుల
సంభ్రమాలా పంబులవలన, నపూర్వ మహోత్సవ సంతోషిత
స్వాంతు లగుదిగంత మహీకాంతుల పరస్పర సరస సల్లాపంబుల
వలన, వివిధ దేశాగతంబు లగు రాజలోక శుద్ధాంత వర్గంబుల
కెడ గలుగ జడియు వేత్రహస్తుల తర్జన స్ఫూర్జనంబుల
వలన, సంయమీశ్వర తిలకంబుల వికస్వర స్వరంబుల
నామ్రేడించు వేదమంత్ర పఠనంబుల వలన, వైభవాలోక

*ప్రమోదముతో. ¹సార్వభౌమమునిన్ వలగొని మ్రొక్కి.

నలంపటులై యాకసంబున గుంపులుగొని నిలింపు లగ్గించు
సంస్తవరవంబుల వలనం, బబహభేరీ *యుల్లర్యాది వాదిత్ర
నాదంబుల వలనను, నాసమయం బభ్యర్థ చంద్రోదయ ఘూర్ణ
మానార్థ వంబునుం గ్రేణీసేయుచుండె నట్టియెడఁ దత్కల కలంబు
విని వారించి నారదుండు సత్యభామ కిట్లనియె. 75

క. వికచాబ్జనేత్ర! యీ పు
ణ్యక వ్రత విధానమునకు నాథువి ధారో
దక ¹పూర్వ మీవలయు ని
య్యకొలుపుమా యిపుడు యా దవాన్వయ తిలకున్. 76

—: సత్యభామ నారదునకుఁ గృష్ణుని దానమిచ్చుట :—

చ. అనవుడు సత్యభామ హృదయంబున లజ్జయు సమ్మదంబునుం
బెనఁగొనఁ బ్రాణ వల్ల భునిఁ బ్రేమరసాల సవీక్షణంబు నం
గనుఁగొని మోము వాంచి మధుకైట భమర్దన! చిత్తగించితే
మునిపతి మాట నావుడును మోవిపయిం జిటునవ్వి గుర్పఁగన్. 77

మ. నవచంద్రాలిక! నీకు నేల యనుమానం బాగమోక్తంబు గా
న విచారింపక ధార వోయు మనిన న్లజ్జాభర క్రాంతలై
సవతు ల్వాంచిరి వక్త్రపంకరుహము ల్సంబంధి భూపాలక
ప్రవరు ²ల్పవ్విరి నర్మగర్భిత వచఃప్రాగల్భ్య మేపారఁగన్. 78

చ. మునిపతి యానతిం జకితముగ్ధ మృగీతరలాక్షి ప్రాణనా, ధునిఁ
గనకాంబ రాంచలముతోఁ గుసుమాయుధ వాగురానిబం, ధ
నమును బోని క్రొవ్విరులదండఁ దగుల్కొనఁ జుట్టె వేడ్కఁ గ
ల్పనగముఁ గూడఁ గంకణ యుశం యుశమంజుల
దోరుగంబునన్. 79

*యుల్ల రీశంఖతుత్తుంభికాదివాదిత్ర; యుల్ల రీశంఖదుందుభ్యాదివాదిత్ర

¹పూర్వక మీ వలెని. ²సల్పిరి....గల్భ్యముల్ ముంగటన్.

తే. పరమ మునిమాన సాలాన బంధనమునఁ
గుదురుపడ కుండు యాదవ కుంజరంబు
వికచ రాజీవనేత్రచే వేల్పుమానఁ
గమ్మఁ బూవులదండచేఁ గట్టువడియె. 80

చ. బలిదనుజేంద్రుఁ గట్టితని పల్కఁగ విందుముగాని నేఁడు మా
చెలి యిదె పుష్పదామకముచే నినుఁ గట్టఁగఁ గంటి మింక నె
మ్మెలు పచరింప రాదనుచు మేలము లాడెడు సత్యబోల్ల స
న్నల నెసకొల్పుచుం గెలన నవ్విరి ధర్మజ భీమ ఫల్గునుల్. 81

మ. సమయజ్ఞం డయి గర్గసంయమి మహా సంకల్పముం జెప్పఁగ
ల్పమహీజంబు సదక్షిణాకము నిజప్రాణేశుఁ గూడ నున్నవ, ర్వ
ముని శ్రేష్ఠున కిచ్చె దానముగ ధారాపూర్వ మవ్వేళఁ 'దు, భ్య
మహం సంప్రదదేనమోనమ' యటం చద్దేవి మోదంబునన్. 82

ఆ. ధారవోసి మఱియుఁ దద్వృత్తాంగంబుగా
దాన మిచ్చె నపుడు తలిరుఁబోఁడి
మణి సువర్ణ ధాన్యమయ పర్వతంబులు
గోసహస్ర వాజి కుంజరములు. 83

క. ఇవ్విధమున దానము గొని
చివ్వల యోగిరపు దవసి చెట్టును గూడం
బువ్వుల సరులం జుట్టిన
యవ్విభుని చెఱంగు విడిచి యల్ల న నగుచున్. 84

క. సత్యముగ నిన్ను నిప్పుడు
సత్యాసతి మాకు నిచ్చె సకలామ్నాయ
స్తుత్య ! యిఁక మా యభీప్సిత
కృత్యంబులు సలుపు మనుచుఁ గేళిపరుండై. 85

—: నారదుఁడు కృష్ణునిచేఁ బనులు గొనుట :—

సీ. మేళవించినవి సుమ్మి దీనిమెట్లని
మాంసలాంసంబున మహతిఁ జేర్చి
మిన్నేటి జలము సుమ్మి తొలంకెడు నని
డాచేత మణికమండలు వొసంగి
యిది జప్తోచితము సుమ్మి జతనం బని
వలచేతఁ బద్మాక్షవలయ మిచ్చి
యీశానుఁ డిచ్చెఁ జుమ్మి మాకు నిది యని
శార్దుల చర్మంబు *ఁ జంకఁ జొనిపి

తే. పొమ్ము పొమ్మని యొక కొంత పోవఁ బోవ
రమ్ము రమ్మని మరలఁ జేరంగఁ బిలిచి
కపట నటనా పరుండైన కంసవైరిఁ
బరమముని నవ్వుటాలకుఁ బనులు గొనియె.

86

మ. నిగమాంత ప్రతిపాద్యు నాద్యు నభవున్ని త్యున్ముణాతీతు వి
శ్వగురున్ జిన్మయునవ్య యుంబరము నిశ్శంకం బనుల్గొంచు మౌ
ని గరిష్ఠుండు కృతార్థుఁ డయ్యెనన సందేహింపఁగా నేల భ
క్తగణాధీనుఁ డనంగ నవ్విభుఁడు లోకఖ్యాతిఁ బెంపొందఁడే. 87

చ. అపుడు విరించి సూనుఁడు జనార్దను నెయ్యపు వాలుఁగంటిఁ జూ
చి పడఁతి నీ మనోహరునిఁ జేకొను ¹మిచ్చెదనంచుఁ బల్కుచో
నపరిమిత ప్రమోద భరితానన యై వెస నిచ్చె వేలుపుం
దపసికి నాత్మభూషణ వితానము లన్నియు నిష్క్రమ్యంబుగన్. 88

క. ఇచ్చి కయికొనియెఁ గ్రమ్ముట
నచ్చి గురుంబోడి విభుని నా వై భవమున్

*సందిఁ జొనిపి. ¹మిప్పుడ నీకు నిత్తునా; మిప్పుడ నీకు విత్తునా.

మెచ్చి కుఱియించి రపుడు వి

యచ్చరు లచ్చెరువు గాఁగ నలరులవానల్.

89

చ. తనుతర మధ్య యాగమ విధానము తప్పక యుండ మౌనిచే
ననుమతిఁ గాంచి మ్రొక్కి వినయంబున నందఱ నామతించి క
ల్పనగము క్రొవ్విరుల్కనక *పాత్రము లందగనించి యిచ్చెవా
యనములు రుక్మిణీ ప్రభృతు ¹తౌసవతుల్పది యాఱువేలకున్. 90

క. ఈ చందమున నమానుష

గోచర మహిమాఢ్యుఁ డైన గోవిందుని న

త్యాచంద్ర ముఖీవరు సుర

వాచంద్య మివరుఁడు చతురవాచా ప్రౌఢిన్.

91

—: నారదుఁడు కృష్ణుని స్తుతించుట :—

అనులోమవిలో మకందము :—

నాయ శరగసార విరయ

తాయన జయసార సుభగధరధీనియమా

మాయ నిధీరధగ భసుర

సాయ జనయ తాయర విరసాగర శయనా !

92

పాదభ్రమకము :—

క. ధీర శయనీయశరధీ

మారవిభానుమత మమత మనుభావిరమా

సార సవన నవసరసా

దారద సమ తార ²హార తామస దరదా.

93

గోమూత్రికాబంధము :—

క. విదళిత దైత్య రమాగృహ

పదసారస వినతదేవ పతగేశహయా

*పాత్రికలం. ¹లై నతుల్. ²తార; తోర.

చిదమిత చైత్యశ మావహ

మదవారణ విమత భావమత పాశజయా.

94

నాగబంధము :—

చ. జలదవితాననీల ఖలసాలకులక్షతి వారణేశ ని

శ్చల మునివర్యపాల సురచారణ యక్షన వాసుకూల కుం

డలి వరహారలోల నరనార దతత్పర భూవిధేయ యు

జ్వలమను నీతిశీలిత వశంపద శక్రరమా నికేతనా !

95

ఛురికాబంధము :—

క. శ్రీవర వర పదహృతభవ

భావన వనజాయతేక్ష పాలిత విబుధా

ధావిత దనుభవనియమి స

భావన చతురా సముద్భృతార్ణవ వసుధా.

96

చక్రబంధము :—

శా. చిత్రాకృత్యభినందిత వ్రజమృగాక్షీ మధ్యగా యక్షరా

మిత్రోష్ణ ద్యుతి దిగ్దచక్ర జనివల్మీకర్ష పా కృష్ణభా

సత్రారాధ్య నుతింతు నిన్ను జగదీశా విక్రమాతిస్థిరా

రాత్రీ *నాంచిత భామితాబ్జ సదయా రాధానుభావాకరా.

97

ద్వ్యక్షరికందము :—

మనమున ననుమానము నూ

నను నీ నామ ¹మను మను మననమును నేమ

మున మాన నన్ను మన్నన

మను మను నానా మునీనమానానూనా.

93

*శాచిర భామితా. ¹మును మను; మున మను.

ద్వికంద క్రౌంచపద వృత్తము :—

క. అంకురితశ్రీ *సంగభు

జాంకా హరిహాయమణి మదహరత నువర్ణా

సంకట కృద్దైత్యాశయ

శంకాజనన నిజచరిత శయధృతశంఖా !

99

క. పంకజనాభా భంజిత

పంకా పరమపురుష భవపరిభవనామా

శంకరభావా కిసలయ

సంకాశ పదయుగ కలశ శరనిధి శయనా !

100

భుజంగ ప్రయాత గర్భస్రగ్వీణి :—

¹వాసుదేవా ఘనస్వచ్ఛకాంతి రమా

వాస వంశస్వర వ్యక్తవేదక్రమా

రాసలాస్య ప్రకార ప్రవీణోద్యమా

వాసవాదిస్తుత వ్యక్తనామా నమః.

101

క. అని చిత్రగతుల నన్విభుఁ

గొనియాడి మునీంద్రుఁ డరిగె గోపవధూటీ

జనతా వల్ల భుఁడును మి

త్రని కాయముతోడ నిజపురంబున కరిగెన్.

102

చ. నిజపురి కేఁగుదెంచి ధరణీధరుఁ డప్పుడు భోజరాజ ధ

ర్మజ కురునాథ ముఖ్య మహిమండల నాథులఁ దక్కుఁగల్గు బ

న్దుజనులఁ గల్పకద్రుమజ నూతన దివ్య విభూషణాంబర

వ్రజము లొసంగి వీడ్కొని నిరంతర సౌఖ్యరసై క లోలుఁడై . 103

*రంగభు. ¹ఈ పద్యపాదమునకు 'నమో' యని మొదటఁ జేర్చిన

భుజంగ ప్రయాత మగును.

క. తలిరులతుదఁ జినుకులు జల

జల వడియఁగఁ దడిసి మెలఁగు చలికరువలి ను
నొలపమున విరియు పరువపుఁ
దొలు మొగడల వలపు దెలుపు తోఁటలలోనన్.

104

క. దర దళదంబుజ ముకు శో

దర దళ మిళ దళికుల చ్చదప్రహతి సర
త్సరస రజోధాసర పరి
సర సరసీ తీర కుంజస దనస్థలులన్.

105

క. మరకత గోమేదక పు

ష్యరాగ విద్రుమ విదూర సంభవ ముక్తా
హరినీల వజ్ర కురువిం
ద రత్నమయ కృతక భూమిధర కందరలన్.

106

సీ. భోజకన్యాసరి ద్రాజహంసము సత్య

భామా శుకీకేళి పంజరంబు

జాంబవతీ నిశాచంద్రోదయంబు కా

శిందీ సరోజినీం దిందిరంబు

భద్రాకలాపినీ ప్రావృడంబుదము సు

దంతా రసాల లతాపికంబు

మిత్ర విందావనీ చైత్రాగమము లక్ష

ణాహార యష్టికా నాయకంబు

తే. షోడశ సహస్ర కామినీ స్తోమధేను

కారిరంసామదోత్కట వారణేంద్ర

మనఁగ సౌఖ్యంబునిధి నోలలాడుచుండె

గృష్ణుఁ డభిలావనైక వర్తిష్ణుఁ డగుచు.

:07

సీ. కాశికగోత్ర విఖ్యాతుఁ డాపస్తంబ
 సూత్రుఁ డార్వేల పవిత్ర కులుఁడు
 నంది సింగామాత్యునకునుఁ దిమ్మాంబకుఁ
 దనయుండు సకల విద్యా వివేక
 చతురుఁడు మలయ మారుత కవీంద్రునకు మే
 నల్లుండు కృష్ణరాయక్షితీశ
 కరుణా సమాలబ్ధ ఘన చతురంతయా
 నమహాగ్రహార సన్మానయుతుఁడు

తే. తిమ్మయార్యుండు శివపరాధీనమతి య
 ఘోర శివ గురుశిష్యుండు పారిజాత
 హరణ మనుకావ్య మొనరించె నంద్రభాష
 నా దివాకర తారా సుధాకరముగ.

108

శా. *ఏకచ్ఛత్రిత సర్వభూతల నృసింహేంద్ర ఉమాభృతపః
 పాకద్యోతిత రూప మౌక్తిక తులాభార ప్రవానోన్నతా
 కోకస్తన్య సమాస్త్ర సన్నిభ హరిత్కూలం కషోద్యద్యశ
 శ్రీకర్ణాట మహీశ వైరికరిరాట్సింహ ప్రతాపోదయా !

109

క. భువన విజయాఖ్యసంస
 న్నవరత్న విభావభాత నలినాస్త రమా
 ధవచరణ కమలసేవా
 ప్రవణమతీ వీరరుద్ర పర్వతవజ్రీ !

110

మంగళ మహాశ్రీ :—

చిత్తజిభి దంఘ్రియుగ చింతన కళాధిగత
 జిష్టు సమవైభవ విశేషా

*ఏకచ్ఛత్రి పదావనీతల.

విత్తరమ తామరగవీ తరణిభూ జలద
 విశ్రుత కరాంబురుహ గోష్ఠీ
 నృత్తమణి రంగతల నీతిమను రాజనిభ
 నిర్భర దయారస పయోధీ
 మత్తగజయూథ మదమగ్న సుఖితాళిరవ
 మాన్యగృహ మంగళ మహాశ్రీ.

111

గద్యము :- ఇది శ్రీ మదుమామహేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధసార సార
 స్వతాభినంది నంది సింగయామాత్య పుత్త్ర కాళిక గోత్ర పవిత్ర
 సుజన విధేయ తిమ్మయ నామధేయ ప్రణీతం బైన పారిజాతాపహ
 రణంబును మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబునుం బంచమాశ్వాసము.

పారిజాతాపహరణము సంపూర్ణము.

—//—

147

ఆంధ్ర కవితా పితామహుడు

అల్లసాని పెద్దనామాత్యుని

మనుచరిత్ర

(స్వారోచిష మను సంభవము)

ప్రతి పద్య చమత్కార చణుఁడు

చేమకూర వెంకట కవి

విజయ విలాసం